

”SEMMONEN SITKIÄ, SINNIKKO OIKEEN”
Tutkimus elämän vaikeuksia kohdanneiden naisten selviytymiskeinoista ja
elämänpoliittisista ratkaisuista postmodernissa ajassa

Lapin yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityönlaitos
Kevät 2005
Lassila, Marika

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 TUTKIMUSASETELMA	5
2.1 Tutkimuskysymykset	5
2.2 Aineisto ja sen esittely	6
2.3 Aineiston analyysi	14
3 TUTKIMUKSEN KÄSITTEELLINEN TAUSTOITUS	19
3.1 Elämänpolitiikkaa valitsemassa	19
3.2 Riski ja mahdollisuus	23
3.3 Postmoderni elämämme	27
4 POSTMODERNIN KESTÄMINEN	33
4.1 Ydinperheen kaipuu	33
4.2 Epävaka elämä	37
4.3 Identiteetti hybridissä	43
5 VALINTOJA	49
5.1 Äitiys	49
5.2 Ero	57
6 MURROKSELLINEN ELÄMÄ	63
6.1 Valinnan ja vastuun kompleksi	63
6.2 Sosiaalinen tuki murroksessa	68
7 TOISTEN MAHDOLLISUUKSIEN ELÄMÄNPOLITIikka – HAASTE SOSIAALITYÖLLE	76
LÄHTEET	86
LIITTEET	95

1 JOHDANTO

”Elämä toteutuu tarinoina. Jokaisella on omansa, jota hän kirjoittaa elämällä elämäänsä, kehdosta hautaan. Ihminen odottaa, että hänen tarinallaan olisi kuulijoita ja ymmärtäjiä. Hän kaippaa todistajia sekä onnelliseen että kärsimykselleen. Sitä tarkoittaa eläminen toisten ihmisten kanssa.” (Martti Lindqvist 1997, 139.)

Jokaisen ihmisen elämä on arvokas. Jokainen elämä on erilainen ja ihminen yksilönä rakentaa siitä itsenä näköisen. Mahdollisuuksien valitseminen graduni aiheeksi tapahtui luontevalla tavalla. Suhteeni sosiaalityöhön kantaa sisällään erityistä luottamusta ihmiseen ja yksilöiden omiin voimavaroihin. Sekä nykypäivän että tulevaisuuden sosiaalipolitiikan tulisi entistä tehokkaammin ja paremmin tarkastella yhteiskuntaa ja siinä toimivia ihmisiä heidän omien kokemustensa kautta. Liian usein itse ihminen sivutetaan, kun ammattilaiset ja poliitikot keskustelevat ihmisiä koskevista asioista. Toisin sanoen yksilöiden oma asiantuntijuus omasta elämästään jää sivuosaan, eikä sosiaalipolitiikka hyödynnä tarpeeksi ihmisten omia voimavaroja ja heidän kokemustaan eletystä elämästä.

Elämä ei ole aina helppoa. Monille ihmisille se saattaa näyttäytyä vaikeuksista vaikeuksiin kulkemisen ketjuna. Kun edellinen vastoinkäyminen on selvitetty, uusi vastoinkäyminen tervehtii kulman takana. Kuitenkin ihmiset elävät elämäänsä ja selviytyvät vaikeistakin elämäntilanteista. Jokaisella on omat keinonsa, jotkut tiedostavat ne, toiset taas eivät. Vaikeista elämäntilanteista ei aina selvitä ilman yhteiskunnan tukea, mutta on myös muistettava, että turvautuminen yhteiskunnan tarjoamaan apuun on vain yksi osa elämää. Yhteiskunnan tarjoaminen tukien lisäksi ihmiset kantavat itsekkin vastuuta siitä, miten he elämänsä rakentavat. Erilaiset valinnat ja niitä seuraavat mahdolliset riskit kuuluvat jokaisen elämään. Ihminen itse päättää, millaisia valintoja hän elämässään tekee.

Nykypäivänä, postmodernissa ajassa emme voi enää sanoa tai määritellä, mikä on ”normaali” tapa elää tai millainen on ”normaali” elämäntapa. Jokainen ihminen rakentaa omasta elämästään itsensä näköisempää kuin koskaan aikaisemmin. Postmodernin maailman trendi on epävarmuus. Mikään muu ei ole yhtä varmaa kuin se, että kaikki on epävarmaa. Elämä ei enää kulje ennustettavaa polkua pitkin ja mahdollisuuksien kirjo on runsas.

Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on avata mahdollisuuksia pohtia elämän vaikeiden tilanteiden ja käännekohtien merkitystä sekä niiden kokijalle itselleen että niille, jotka ovat valinneet työksensä ihmisten auttamisen ja tukemisen. Vaikeuksia ei välttämättä voiteta, mutta raskaan arjen kanssa voi oppia elämään ja vaikeuksista voi löytyä voimavaroja, jos niitä osataan yhdessä tuen tarvisijoiden ja tuen tarjoajien kanssa etsiä.

Tutkimuksessa paneudun viiden naisen tarinaan elämästä, sen iloista, suruista, valinnoista ja käännekohdista. Naisten kertomukset ovat eräänlaisia selviytymistarinoita, joiden loppua ei ole vielä kirjoitettu. On selvitty tähän päivään, mutta huomina tuo tullessaan uudet haasteet. Koen, että tutkimus on onnistunut, jos sen luettuaan auttajat ja tukijat pysähtyvät miettimään omaa suhtautumistaan elämän kurjuuteen ja hyvyteen. Onni ja positiivisuus eivät ole itsestäänselvyksiä. Mutta vaikeuksien leimaaminen ongelmaksi on hedelmättömämpi tie, kuin positiivisen pohjavireen ylläpitäminen. Autetaan ja tuetaan aina, kun siihen on tarvetta ja etsitään samalla ihmisten omia vahvuuksia selviytyä arjen vaikeista hetkistä.

Ennen tutkimusaineiston keräämistä mietin, mikä toinen mahdollisuus tai uusi aloitus oikeastaan on. Millaisista palasista se koostuu ja mikä merkitys sillä on sekä ihmisille että murroksen ajan sosiaalityölle? Jo alussa minulla oli vahva tunne siitä, että mahdollisuudella on yhteys luottamukseen. Mahdollisuus liittyy asiantuntijan ja asiakkaan väliseen luottamukseen sekä siihen, että luotetaan ihmisen pontetiaaliseen kykyyn muuttua ja selvitä. Muiden kysymysten ohella tar-

kastelen oletustani, ja tutkimuksen toteutuksen jälkeen näemme nousiko luottamus teema mahdollisuuksien rinnalle.

Tutkimus rakentuu teorian ja empirian yhteistyölle. Voimakas teoreettinen käsitteistö on kuljettanut tutkimuskysymysten äärelle, joita lähdän purkamaa aineistosta nostamiini elementtien avulla. Postmoderni maailma, elämänpoliittiset vallat, pakot ja vastuut kumpuavat tutkimuksen kertojien – viiden naisen – elämästä ja heidän arjen kokemuksistaan. Naisten positio tutkimuksessa on tärkein, sillä tutkimus etenee heidän subjektiivisten kokemustensa kautta.

Tutkimuksessa läpikäyn naisten kokemuksia valinnoista, pakoista, vastuista ja siitä, millä tavoin murroksellinen elämä ylipäänsä heidän arjessaan todellistuu. Lopuksi pohdin mahdollisuuksien näkökulmasta sitä, millaisia vaihtoehtoja sosiaalisuudella on mahdollisuuksien elämänpolitiikassa.

Tutkimuksen jokaisen naisten kertomus elämästään on yksilöllinen läpileikkaus elämän kokemuksista haastatteluhetkeen saakka. Toista samanlaista kertomusta ei ole ja naisten elämänvaiheet eroavat toisistaan. Yksilöllisyydestä huolimatta naisten elämien läpi kulkee punainen lanka, joka perustuu elämässä tapahtuvien käännekohtien samuuksiin. Näistä yhtenevistä teemoista koostuu tutkimusta eteenpäin vievä ääni, joka toivottavasti kuuluu ja näyttäytyy lukijalle tutkimuksen naisten äänenä, jonka yritän tämän tutkielman avulla voimistaa ja tuoda kuuluksi.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni alkutaipaleella tutkimusasetelmaa rajaavana kehyksenä ja pääjuonena oli elämänpolitiikan käsite, jonka sisällä valinnat ja niiden esiintuomat mahdolliset toiset mahdollisuudet antoivat tutkimusta ohjaavan linjauksen. Tutkimuksen edetessä postmoderni aika soluttautui tutkimuskumppaniksi elämänpolitiikalle, ja nousi toiseksi näkyväksi käsitteeksi raamittamaan tutkimuksen kulua. Elämänpolitiikka ei kadonnut minnekään, vaan sen korostaminen ikään kuin hävisi tutkimuksen sisään. Sen sijaan postmodernin näkyminen vahvistui tutkimuksen edetessä. Käsitteet eivät sulje toisiaan pois, ne kuuluvat yhteen, mutta merkitykset kumpuavat elämänpoliittisiksi tulkinnoiksi voimakkaammin postmodernin kuin pelkästään elämänpoliittisen katseen kautta. Toisin sanoen postmoderni aika ja maailma muovaavat tutkimuksen naisten kokemuksista syntyvää elämänpolitiikkaa.

Postmoderni ja elämänpolitiikka ovat käsitteinä laajoja ja monivivahteisia. Elämänpolitiikka näyttäytyy tieteessä eri tavoin. Esimerkiksi Giddens (1994) näkee elämänpolitiikan mahdollistavana ja uutena alkuna. Näkemystä on kritisoitu liiallisesta idealismista (esim. Kortteinen 2000, 32-52). Postmoderni maailma näyttää erityisen epämääräisenä ja yksilöitä vastuuttavana aikana, joka on täynnä vapauksia ja pakkoja. Käsitteistöä on kuitenkin pohdittava ja rajattava tämä tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaiseen suuntaan.

Pääkysymyksenä on pohtia postmodernissa ajassa elävän yksilön elämänpolitiikkaa toisten mahdollisuuksien ja uusien aloitusten näkökulmasta. Siihen päästäkseen on mielestäni tarpeellista etsiä vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) *Miten postmoderni aika näyttäytyy naisten elämässä ja vaikeissa elämäntilanteissa?*
- 2) *Miten naiset valintojansa tekevät?*
- 3) *Millaiset valinnat ovat avautuneet heille toisina mahdollisuuksina ja uusina aloituksina?*

Tutkimuskysymysten sisälle liittyy mielestäni lisäkysymyksiä, jotka kulkevat tutkimuksen mukana tarkentamassa ja selventämässä tutkimusaihetta. Näitä kysymyksiä ovat: Mitä ovat vaikeat elämäntilanteet? Millaisia valintoja naiset ovat elämänsä vaikeissa tilanteissa tehneet? Mitä valintojen tekeminen on?

Tutkimuskysymysten selvittäminen perustuu teorian ja aineiston vuoropuheluun. Tutkimuksen tarkoituksena on etsiä vastauksia kysymyksiin subjektiivisten elämäntilanteiden kautta. Samalla tutkimus kuvaa yksilöllistä elämää ja siihen liittyviä valintoja. Kysymysten tarkasteleminen ja perusteleva vaatii tarkoituksenmukaisen aineiston. Tutkimussuunnitelmassani ajatus tutkimukseen osallistuvista ihmisistä tiivistyi toiveeseen, jossa aineisto koostuisi vaikeita elämäntilanteita kohdanneiden ihmisten haastatteluista. Haastateltavien sukupuolta en ollut ennakolta määritellyt, koska tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ihmisten elämäntilanteita eikä erityisesti miesten tai naisten elämää. Kaikki tutkimukseen osallistuvat henkilöt olivat kuitenkin lopulta naisia, joten tutkimuskysymysten muoto tarkentui sen mukaan. Naisten haastattelukertomukset ovat tutkimuksen pääosassa, antaen vihjeitä ja vastauksia tutkimustehtävien selvittämiseen.

2.2 Aineisto ja sen esittely

Nimitän haastattelemalla tuotettuja aineistoja tutkimuksessani kertomuksiksi. Haastattelutilanteet olivat luonteeltaan avoimia ja etenivät haastateltavien ehdoilla. Toisin sanoen haastattelujen suuntaa ei määritetty etukäteen, vaan naisten kertomukset etenivät avoimelle haastattelutilanteelle tyypillisesti omia reittejään, keskittyen naisille itselle merkittävien elämäntilanteiden kuvaamiseen ja pohti-

miseen. Avoimella haastattelumenetelmällä kerätty aineisto palvelee tutkimuksen tarkoitusta ja tutkimustehtäviä. (Esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 78.)

Tutkimusaineistoani voi kutsua kertomuksiksi, elämäntarinoiksi, elämää koskeviksi keskusteluiksi. Haastattelu on ihmisen oma kokemus elämästään. Tutkijana olen tehnyt itselleni selväksi, että tutkimukseeni osallistuvat ihmiset ovat yksilöitä, jotka tuottavat oman näköisen kertomuksen elämästään. Tutkimusaineistoni, naisten kertomukset elämästään, kuvaavat heidän sen hetkistä subjektiivista totuutta ja käsitystä asioista. (Ks. Siponen 1999, 53-55.)

Anne Siponen (1999) pohtii väitöskirjassaan myös tutkimusaineiston nimeämiseen liittyvää problematiikkaa. Hän kutsuu aineistoaan sekä omaelämäkertoiksi että kertomuksiksi. Aineiston nimeämistä kertomukseksi hän perustelee tietoisuudellaan siitä, että tutkijana hänellä on ollut valta karsia, valita ja tehdä painotuksia omaelämäkerta aineistojen suhteen. Analysoidessaan aineistoa hän loi aineiston osia uudelleen, jolloin ne muuttuivat kertomuksiksi. Aineiston kutsuamista omaelämäkerraksi Siponen haluaa korostaa sitä, että tutkijan pyynnöstä ihmiset ovat muistelleet elämäänsä ja tilittäneet ajatteluaan, tunteita ja kokemuksia omana syntyneenä kertomuksena tutkijalle. Yhdistettynä omaelämäkerta ja kertomus muistuttavat lukijaa juuri yksilöiden kertomasta elämästä, jota tutkija yrittää tulkita ja välittää lukijalle. (Mt., 67.) Kun puhun tutkimuksessani kertomuksesta, tarkoitan sillä vuorovaikutusta kertojien ja minun välillä, joka on syntynyt haastattelutilanteessa ja muotoutunut haastattelujen analysoinnin myötä.

Tutkimukseeni osallistuneet ihmiset on syytä määritellä, mutta tässä tapauksessa käytän sanaa esitellä. Vierastan ihmisten laittamista tiettyjen raamien sisään tai lokerointia tiettyyn luokkaan. Erityisesti määritelmät syrjäytyneistä, huono-osaisista, ongelmallisista jne. tyypeistä eivät helposti saa hyväksyntääni puheissa ja kirjoituksissa. Tutkimukseni pyrkii pois syyttävästä, leimaavasta ja ongelmakeskeisestä puheesta tapaan, jossa *naiset itse määrittelevät paikkansa ja elämäntilanteena*. Toisin sanoen pyrin määrittelemään tutkimukseni naisia heidän omien

kokemustensa ja niiden tuottamien ilmausten kautta, enkä ulkoisesti määräytyvien indikaattorien kautta. (Vrt. Moisio 2000, 225.)

Mietin pitkään, mikä olisi paras tapa kuvata ja puhua tutkimukseeni osallistuneista naisista. Tiesin, että he olivat kohdanneet monia ongelmia ja kokonaisuudessaan elämä oli näyttänyt heille ankean puolensa useammin kuin kerran. Kuitenkaan ongelmat ja elämän varjopuolet eivät olleet heidän arkensa koko totuus. Elämä oli ollut ja oli haastatteluhetkelläkin vaikeaa, mutta naiset toivat kertomuksiinsa myös elämässä ja arjessa olevaa hyvää. Siksi en puhu ongelmista tai syrjäytymisuhasta, vaan kuvaan heitä naisiksi, jotka ovat kohdanneet elämässään vaikeuksia ja elävät vaikeassa elämäntilanteessa. Mielestäni määrittely on tutkimukseen osallistuvia naisia kuvaava. Lisäksi määritelmään liittyy lupaus siitä, etteivät vaikeudet ole ikuisia ja niistä selvittää tai elämä jatkuu vaikeuksista huolimatta. Kuitenkaan unohtamatta tai vähättelemättä niitä vaikeuksia, joita naiset olivat kokeneet.

Tutkimuksen aineisto koostuu viidestä haastattelusta. On sattumaa, että kaikki tutkimukseen osallistuneet ovat naisia. Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa ajatuksenani ei ollut käsitellä erityisesti naiseutta eikä tutkimuksen tarkoituksena ollut kantaa sisällään erityistä naisnäkökulmaa. Sen sijaan aineiston tarkoituksena on tuoda esille, millaisia subjektiivisia todellisuuksia, elämänsuunnitelmia, kokemuksia ja elämäntarinoita erilaiset ihmiset, tutkimukseni naiset, tuottavat postmodernissa yhteiskunnassa. Kuitenkin osa käsittelemistäni teemoista kuten äitiys, liittyy vahvasti naiseuteen ja naisena olemiseen. Tätä taustaa vasten tutkimus kohdentuu aineiston kautta käsittelemään erityisesti naisten elämään liittyviä asioita.

Tutkimuksen naisia yhdistää elämäntilanne. Naiset ovat pienten lasten äitejä ja haastatteluhetkellä he hoitivat kotona ainakin osaa lapsistaan. Lisäksi naisten suhde kumppaniinsa, lasten isään, oli mutkistunut ja muuttunut niin, että käytännössä naiset huolehtivat lapsista ja arjesta yksin. Tein tutkimushaastattelut kesällä 2002, jolloin naisten ikäjakauma oli reilusta kahdestakymmenestä lähelle nel-

jääkymmentä. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kohdentamisessa, minulle toimi apuna vapaaehtois- ja palkkatyöstä koostuva Ankkuri –projekti, johon osallistuvat perheet antoivat itse luvan yhteydenottooni. Projektin tavoitteena on mm. tukea vanhemmuutta, luoda ja vahvistaa perheen verkostoja, vahvistaa vanhempia kasvatustehtävissä ja kehittää alueellinen yhteistyömalli vapaaehtoisen ja kunnallisen perhetyön välimaastoon (Kerman & Sauvola 2003, 9). Naiset asuvat Pohjois-Suomessa, tarkempi paikantaminen ei mielestäni ole tutkimuksen kannalta oleellista. Merkitykselliseksi seikaksi naisten elämäntilanteessa tutkimuksen edetessä osoittautui, että naisia yhdistää muutto alueelle, jossa heillä ei erityisemmin ole perhe- eikä sukulaisuussuhteita ja ystäväverkosto on kapeutunut.

Naisia lähestyessäni tärkeäksi kysymykseksi nousi, kuinka lähelle heidän elämänsä ja arkeaan pääsen ja voin mennä. Kuinka pystyn muodostamaan luottamuksellisen suhteen, mutta samalla välittömän ilmapiirin kohtaamishetkellä? Millaiseksi muodostuu minun ja haastateltavien objektiivisen ja subjektiivisen suhde (ks. Eskola & Suoranta 1999, 17)?

Objektiivinen suhtautuminen suosii tutkimukseen osallistuvien ihmisten etäistä ja puolueetonta lähestymistä. Objektiivisimmillaan tutkija toteuttaa yksipuolista saamista tutkijan eduksi: tutkimuskohdetta katsotaan ulkoapäin, tutkija on neutraali, ei kerro itsestään ja pitää itsensä etäisenä tutkimuskohteelle. (Eskola & Suoranta 1999, 17.) Itseni ulkopuolelle jättäminen ja etäisyys, eivät sovellu tutkimukseeni. Tarkoitukseni oli kulkea naisten kertomusten myötä mahdollisimman lähelle heidän arkeaan ja rohkaisevassa hengessä myös myötäelää heidän elämänkokemuksiaan, jotka välittyivät haastattelutilanteissa minulle.

Tutkimuksen objektiivisuus voi ”ulkopuolisen tarkkailijan” sijaan olla omien uskomuksien, asenteiden, arvostuksien jne. kriittistä tarkastelua suhteessa tutkimuskohteeseen. Käytän ilmaisua kriittinen tarkastelu, koska tuskin pystymme kokonaan riisumaan itsemme ja puhdistamaan mielemme omien kokemusten synnyttämistä olettamuksista tai arvostuksistamme. Jokapäiväisissä tilanteissa tapamme ihmisiä erilaisissa yhteyksissä ja muodostamme monimuotoisia suhteita.

ta, jotka ovat erilaisia kuin tutkimussuhteet. Arkipäivän kohtaamiset ovat yleensä itsestäänselvyksiä, kun taas tutkimuksellisten tapaamisten yhteydessä asioiden pitäisi olla tiedostetusti epäselviä. Tutkimukseni objektiivisuuden pyrin synnyttämään oman subjektiivisuuteni tunnistamisesta. (Eskola & Suoranta 1999, 17-18.)

Itseäni ja tutkimukseni naisia yhdistävinä tekijöinä pidän sukupuolta ja ikää. Haastatteluhetkellä minulla ei ollut vielä lapsia, mutta tutkimuksen kuluessa on itsestäni tullut kahden pojan äiti. Vaikka haastatteluhetkellä en voinut samais-
taa itseäni tutkimukseni naisiin äitinä, on äitiydestä ollut suunnaton apu tutkimusprosessin edetessä. Naisten kertomukset saavat osakseen ymmärrystä eri tavalla, koska tutkijaäitinä voin myötäelää väsymyksen, kokemuksen voimien ehtymisestä ja arjen tiukkuudesta sekä rakkaudentunteen omiin lapsiin ja myös muutoksen, joka lapsien myötä elämään saapuu. Näin ollen luulen ymmärtäväni tutkimusjoukkoni naisten ja äitien kokemusta arjesta paremmin nyt, kuin ennen omaa äitiyden kokemusta.

Tutkimusjoukon samankaltaisuus on haaste ja rasite, koska tutkijana minun on osattava vetää rajat itseni ja naisten välille. Täysin puhdas objektiivisuus ei ole mahdollista, mutta pyrin erottamaan omat kokemukseni äitiydestä siten, etteivät ne rajaa tulkintojani naisten kertomuksista. Vaikka elämäntilanteiden osittainen samuus häiritsee, on tutkimuksen kannalta kuitenkin merkittävää, että elämän osittainen yhteneväisyys lisää ilmiön ymmärrystä ja syventää tulkintoja.

Aluksi lähestyin naisia puhelimitse, jolloin sovimme tapaamisellemme ajan ja paikan. Tämän jälkeen lähetin heille kirjeen, joka sisälsi saatteessa (LIITE 1) olevan kertauksen puhelinkeskustelusta ja etukäteistehtävän (LIITE 2), jonka toivoin haastateltavien tekevän. Tehtävä oli nimeltään ”Elämäni kuvaava viiva” (esim. Hokkanen 2003, 116) ja sen tarkoituksena oli herätellä tutkimukseen osallistuvia naisia pohtimaan omaa elämäänsä ja siihen liittyviä, heidän mielestään merkittäviä tapahtumia. Tehtävää oli tarkoitus käyttää osittain pohjana virittämään keskustelua haastattelutilanteissa, mutta ne osoittautuivatkin keskusteluja

täydentäviksi elementeiksi. Toisaalta puretut keskustelut jäsentyivät kronologisten elämän viivojen kautta, toisaalta joidenkin naisten osalta tehtävistä nousi esille tietoja, mitä haastatteluiden aikana ei tullut esille. Tehtävän tekeminen etukäteen ei ollut velvoite, vaan naisilla oli mahdollisuus palauttaa se myös jälkikäteen, kun oma jaksaminen ja aikataulu antoivat mahdollisuuden tehtävän tekemiseen.

Aluksi ajatukseni oli kerätä aineistoa siten, että tutkimukseeni osallistuvat ihmiset olisivat kirjoittaneet oman elämäntarinansa, jonka jälkeen olisin tavannut heitä keskustelun merkeissä. Tämän ajatuksen hylkäsin kuitenkin sen vuoksi, että kirjoittaminen voi olla kynnyks, joka saattaisi vesittää myös myöhemmät keskustelumahdollisuudet. Kirjoittamisen haasteellisuuden huomasi ”Elämäni kuvaava viiva” –tehtävän kohdalla. Vaikka sen tekemiseen antamani ohjeet olivat vapaa-muotoiset ja väljät eli tehtävän sai tehdä siten kuin itsestä tuntui oikealta, oli sen tekeminen lähes jokaisen haastateltavan kohdalla mietityttänyt. Yleisimmät ajatukset olivat ”teenköhän tämän oikein” tai ”osaankohan tehdä tätä”, vaikka tehtävän saatteessa (LIITE 1) olin sanonut, että oikea tapa tehdä tehtävä, on tehdä se itsensä näköiseksi.

Naisten kertomukset alkoivat siltä kohtaa elämää, josta he itse tunsivat tärkeäksi aloittaa. Muutamia peruskysymyksiä perheestä, lapsuuden perheestä, koulutuksesta, työstä jne. lukuun ottamatta naiset kertoivat kyselemättä oman elämäntarinansa sekä elämäänsä vaikuttaneista, heille itselleen merkittävistä elämäntapahtumista, elämänsä käännepisteistä ja siinä tapahtuneista valinnoista.

Haastateltavat saivat itse valita paikan, missä haastattelut tehdään. Keskustelut tapahtuivat haastateltavien kotona, mikä oli luontevaa heidän arjen sujumisen kannalta. Tällöin heidän ei tarvinnut tehdä erityisjärjestelyitä esimerkiksi lasten hoitamisen suhteen. Haastatteluhetkellä lapset olivat paikalla tai päiväkodissa. Lasten läsnäolo haastattelutilanteissa ei uskoakseni vaikuttanut naisten tarinoihin. Vanhemmat lapset, jotka olisivat saattaneet keskustelun sisältöä jo ymmärtää,

eivät olleet kuuloetäisyydellä. Läsä olevat lapset olivat taas niin pieniä, ettei heidän läsnäolo kaventanut tai karsinut naisten puhetta.

Haastattelutilanteessa lähtökohtani oli antaa niin sanotusti valta haastateltavalle. Tarkoitan sitä, että oman elämänsä parhaana asiantuntijana, haastateltavat kertoivat itse sen, mitä halusivat. Tutkijana ja haastattelijana olin tietoisesti roolissa, joka kannusti naisia kertomaan itse, omin sanoin elämästään. Pyrin tukemaan ja vahvistamaan heitä oman elämänsä parhaina asiantuntijoina, joilta minä olin oppimassa. Tämä oli haastattelun avoimuuden ja vilpittömyyden kannalta tarpeellista, sillä lähes kaikilla haastateltavilla oli aluksi kynnys lähteä kertomaan elämästään. Tämä este ei niinkään liittynyt siihen, mitä he halusivat kertoa, vaan rima oli nostettu korkealle ”oikein” kertomisen suhteen. Kertojien huolena oli, osaanko kertoa johdonmukaisesti, osaanko tuoda esille juuri oikeat asiat, kuinkahan sekavasti nyt tämänkin asian sinulle kerroin jne. Korostin sitä, että oikeaa tapaa kertomiselle ei ole ja kaikki kertojasta tärkeiltä ja oikeilta tuntuvat asiat ovat niitä, joita tutkimukseen tarvitsenkin. Tämä antoi mahdollisuuden vapaaseen kerrontaan, jolloin ei tarvinnut edetä esimerkiksi kronologisesti, vaan asiasta toiseen sai edetä niin epäjohdonmukaisesti kuin haastateltavat itse halusivat. Korostin myös sitä, että tutkijan huolena on hahmottaa kertomuksen kokonaisuus, vaikka sen esittäisi miten tahansa.

Keskustelujen luonnetta voisi kuvata välittömiksi ja luonteviksi. Tunnelma oli rauhallinen ja koin tilanteissa erityistä luottamusta, sillä naiset kertoivat kipeistä elämäkokemuksista hyvinkin avoimesti. Annoin heille tilaa, mutta vain sen verran, mitä he itse halusivat. Saatoinkin kysyä: ”Haluatko kertoa tapahtumasta lisää?”. Tällöin haastateltavilla oli oikeus ja mahdollisuus sanoa myös ei. Yleensä naiset jatkoivat kertomustaan, mutta muutamat kokemukset olivat niin arkoja ja kipeitä, että niistä ei haluttu puhua enempää. Usein nämä erityisen vaikeat tapahtumat selitettiin ja kirjoitettiin esille myös ”Elämäni kuvaava viiva” –tehtävään. Kaikkein kipeimmiksi koetut elämäntapahtumat jätin analyysin ulkopuolelle. Ne kuuluvat naisten henkilökohtaisiin elämäntapahtumiin, joiden käsittelyyn tutkimuksessani en katso saaneeni valtuutusta haastattelutilanteissa.

Haastattelu loppui, kun naiset päättivät kertomuksensa. Näin ollen naisilla oli tilaa kertoa kokemuksistaan sellaisen ajan kuin itse halusivat. Haastattelun lopuksi kävimme läpi tuntemukset haastattelusta ja tutkimukseen osallistumisesta. Varmistin, että kerrotut kokemukset eivät heränneet uudelleen henkiin jääden vaivaamaan naisten mieltä haastattelutilanteen jälkeen. Naisilla oli lupa ottaa yhteyttä minuun myös myöhemmin, jos asioita oli tarpeellista vielä yhdessä pohtia. Näillä keinoilla pyrin varmistamaan, etteivät naiset tunteneet joutuvansa tieteen nimissä ”riiston” (ks. Laitinen 2004, 67) ja ”kärsimyksen hyväksikäytön” (Granfelt 1992, 14-18; 1998, 39) kohteeksi tai kokemuksistaan riisutuksi, mutta ei taikaisin puetuksi.

Avoin haastattelutilanne ja tästä syntynyt laeva aineisto on haastava tutkijalle. Edeltävä kokemukseni tutkimushaastatteluista, -aineistojen käsittelystä ja –raportin kirjoittamisesta liittyy Euroopan sosiaalirahaston Nuorille mahdollisuus –projektiin. Osuuteni projektissa kohdistui kahden muun tutkijan ohella 18-20 -vuotiaille nuorille tehtyihin temahaastatteluihin, joista tuotettiin kaksi, luonteeltaan kvantitatiivista, tutkimusraporttia. Toisin sanoen aiemmat haastattelukokemukseni aineiston keräämisestä ovat olleet luonteeltaan vahvemmin strukturoituja. Näin ollen minun oli aluksi pohdittava, millainen tahti minulle tutkijana sopii avointen haastattelujen tekemisessä ja mikä palvelee parhaiten tämän tutkimuksen tutkimusjoukkoa ja tutkimustehtävää.

Haastattelut tapahtuivat kahden viikon aikana elokuussa 2002. Ajallisesti haastattelut olivat melko pitkiä. Haastattelukerta kesti kahdesta kolmeen tuntiin. Koin haastattelutilanteet haastaviksi ja raskaiksikin, johtuen niiden avoimuudesta, henkilökohtaisuudesta ja kestosta. Yhdelle päivälle otin vain yhden haastattelun mahdollisuuksien mukaan niin, että haastatteluiden välillä olisi ollut haastattelu-vapaita päiviä. Kahdelle viikolle ajoitettu työskentelytahti tutkimushaastatteluja ajatellen oli tutkimuksen kannalta yhtä aikaa sopivan tiivis ja väljä. Tutkimushaastattelut pysyivät perusrungoltaan kokonaisuuksina ja ajatukset pysyivät tutkimuksen tarkoituksessa, kun ensimmäisen ja viimeisen haastattelun välille ei syntynyt liian pitkää väliä. Toisaalta välipäivät mahdollistivat ajatuksieni lepää-

misen ja yhden haastattelukokonaisuuden muodostumisen, mikä ei välttämättä olisi onnistunut, jos haastattelut olisi suoritettu tiiviimmässä tahdissa. Uskoakseni tällainen työskentelytahti soveltui sekä aloittelevan tutkijan rooliini että haastattelujen luonteeseen parhaiten. Samalla se tarjosi naisille tilan ja ajan tuoda kokemuksensa haastattelukertomusten muodossa osaksi tutkimusta – kiireettömästi.

2.3 Aineiston analyysi

Aineiston laajuus, 161 sivua haastattelutekstiä sekä etukäteistehtävät, haastaa tutkijan pohtimaan sen tarkoituksenmukaista analyysitapaa. Analyysin tarkoituksenmukaisuus tulee esille siinä, kuinka hyvin lukija pysyy tutkijan tulkintojen ja päättelyn mukana. Ajatuskulkujen auki kirjoittaminen, antaa lukijalle mahdollisuuden tutkijan tulkintojen seuraamiseen. Keskusteluiden kautta saatavan aineiston monipuolisuus voi yllättää kokemattoman tutkijan ja kynnyksen aineiston karsimiseen ja erittelyyn saattaa viedä tutkijan upottavaan suohon. Aineistojen elämät alkavat elämään ja ”elämä kävelee tieteen yli”. (Ehrnrooth 1990, 40-41.)

Analyysin tarkoitus on selkeyttää aineistoa ja tuottaa uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Analyysissä aineisto tiivistyy, kuitenkin sen alkuperäistä ydintä ja tietoa kadottamatta. Analyysin kautta hajanainen aineisto pyritään kokoamaan selkeään ja mielekkääseen muotoon välittämään tietoa. Analyysitavat eivät välttämättä ole selvärajaisia. Ne voivat kietoutua toisiinsa riippuen siitä, miten niitä tutkimukseen sovelletaan (Eskola & Suoranta 1999, 138, 162.) Päätös siitä, perustuuko päättelyn logiikka induktiiviseen, deduktiiviseen tai abduktiiviseen päättelyyn, ei aina ole yksinkertainen. Jaottelu aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin ottaa erilaiset analyysiin vaikuttavat tekijät paremmin huomioon kuin jako induktiiviseen tai deduktiiviseen analyysiin. (Eskola 2001, 136-140.)

Tutkimuksen yksilökeskeinen lähestymistapa vie tutkimuksen lähelle fenomenologista ajattelua. Fenomenologinen tutkimus kohdistuu elämismaailmaan (esim.

Varto 1992, 86-90) ja se voidaan tarkentaa inhimillisen kokemuksen tutkimiseksi, jossa kokemus muotoutuu merkitysten mukaan (Patton 1990, 68-71; Tuomi & Sarajärvi 2003, 34). Fenomenologisen tutkimuksen hermeneuttinen piirre muodostuu tulkinnan tarpeesta. Tällöin hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa, jossa etsitään ikään kuin sääntöjä, joiden varassa tulkinta muodostuu. Ymmärtäminen ei tapahdu tyhjästä, vaan sitä edeltää aina esiymmärrys kohteesta. Esiymmärryksestä ja ymmärryksestä muodostuu kehä, jonka puitteissa tulkinta ja ymmärrys etenevät ja kehittyvät. (Esim. Patton 1990, 84-85; Laine 2001, 29.) Tutkimukseni analyysi on sekä teoriasidonnainen että aineistoon perustuva. Teoreettiset pohdinnat ja aineiston keskeisyys kytkeytyvät toteutuksessa toisiinsa. Tutkimusaineisto on tukenut teoreettisia valintojani ja suunnannut tietä monipuolisempaan käsitteistöön.

Aineistolähtöisessä analyysissä (esim. grounded theory, Strauss & Corbin 1990) valitaan analyysiyksiköt aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävän asetteluun raameissa. Pääajatus on kuitenkin se, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja. Teoreettiset merkitykset analyysin ohjaajina liittyvät metodologiaan siten, että metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysin kulkua. Aineistoon perustuvassa analyysissä teoria pyritään konstruoimaan aineistosta. Puhtaasti aineistolähtöistä tutkimusta on vaikea toteuttaa, sillä havaintomme ovat osaltaan teorianpitoisia. Objektivisimmatkin havainnot perustuvat menetelmiin, käsitteisiin ja tutkimusasetelmiin, jotka ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat tuloksiin. Aineistolähtöisen analyysin ongelmaa voidaan pyrkiä selventämään teoriasidonnaisessa analyysissä. Teoria toimii apuna analyysin edetessä: analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan nouse teoriasta tai pohjautu teoriaan. Toisin sanoen aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa havainnoissa. Aikaisemman tiedon vaikutus ei ole teoriaa testaava, vaan tarkoituksena on aukoa uudenlaisia ajatusuria. (Esim. Eskola 2001; 136-137; Tuomi & Sarajärvi 2003, 97-98.)

Aineisto analyysini perustuu siis sisällönanalyysiin, joka tässä tutkimuksessa on sekä aineiston että teorian muodostama yhdistelmä. Sisällönanalyysin aineistolähtöisyys korostuu siinä, että tutkimus etenee aineistossa ja naisten kertomuksis-

sa esiintyvien kokemusten kautta. Aineisto jakautuu yhteneviin aihealueisiin aineiston pelkistämisen kautta, jolloin auki kirjoitetusta haastatteluaineistosta tutkimukselle epäolennainen tieto on karsittu pois. Käsiteltävät alueet nousevat naisten kertomuksista ja etenevät kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (esim. Tuomi & Sarajärvi 2003, 115). Toisaalta aineiston käsitteleminen ei yksin riitä tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi: tutkimuksen sisällönanalyysia ohjaa osaltaan myös teoria. Tutkimuksen runkona toimii käsitteistö elämänpolitiikasta ja postmodernista, joiden vaikutuksesta tutkimuksen lopputulos tähtää kuvailemaan ilmiöitä, joita tutkimuksen naisten postmoderniin elämänpolitiikkaan liittyy.

Lähestyn tutkimusaineistoani aluksi teoreettisen näkökulman kautta. Vaikka tutkimukseni lopulliset teemat ja aihealueet (kuten äitiys, ero, perhe, muutot, ystävät, työ ja ammatti) nousevat aineistosta, eikä niitä ole rajattu etukäteen, on pohjalla postmodernin elämänpolitiikan käsitteistö, jonka avulla etsin valintoja ja mahdollisia toisia mahdollisuuksia. Tutkijan on nostettava tutkimuskohteestaan teemaksi se, mikä siinä tulee tutkittavaksi. Teemasta muodostuu eräänlainen johtoajatus eli se näkökulma, josta tutkimuskohdetta tullaan tarkastelemaan. (Varto 1992, 51.) Toisin sanoen ryhmittelen ja teemoittelen aineistoa nostamalla siitä esiin tutkimuskysymyksiä valaisevia ilmiöitä (ks. Eskola & Suoranta 1999, 175-176). Esimerkiksi omassa analyysissäni tiedän etsiväni valinnanpaikkoja, mutta en määrittele etukäteen, millaisia valintojen tulee olla, vaan naiset itse määrittelevät jo haastatteluhetkellä, mitä he elämästään ja siihen sisältyvistä valinnoista minulle kertovat. Aineiston onnistunut ryhmittely ja teemoittelu analyysikeinona vaati vuorovaikutusta teorian ja empiria välillä. Tutkimustekstissä tämä näkyy empirian ja teorian vuoropuheluna, toisiinsa lomittumisena. (Mt., 176.)

Jokaisen haastateltavani kertomus on kokonaisuus, hänen elämänsä haastatteluhetkeen saakka. Tämän kokonaisuuden ymmärtäminen vaatii tutkijalta sitä, että keskusteluissa esiintyvä elämä on kyettävä pelkistämään pilkkomalla kertomukset osiin: jaksoihin, valintoihin, käännekohtiin. Aineistoa käsiteltäessä on muistettava, että elämäntarina tulee pitää kokonaisena, vaikka sitä samalla ositetaan.

Elämäntarinoiden ”osituksessa” käytin apuna naisten tekemiä etukäteistehtäviä. Aineiston jakaminen osiin, tiettyihin teemoihin ja ryhmiin tapahtuu pääasiassa haastateltavien itse esiin nostamien merkittävien elämäntapahtumien kautta. Osa teemoista nousee tapahtumina, joita voin tutkijana löytää jokaisen naisen kertomuksista. Nämä jokaisessa kertomuksessa toistuvat seikat yhdistävät puolestaan koko aineiston, jolloin tutkimuksessani voidaan puhua koko joukkoa käsittävästä elämänpolitiikasta ja pohtia, mistä se rakentuu ja millä tavalla elämänpolitiikan mahdolliset toiset mahdollisuudet rakentuvat.

Tutkimusjoukkoa ja ilmiöitä voi helposti tutkia osina, joille annetaan joukko irrallisia selityksiä. Yhteydestään irrotetut palaset voivat saada mielivaltaisen tulkinnan ja tulla ymmärretyksi sattumanvaraisesti. Tutkittava elämismailma on kuitenkin aina ymmärtämiskokonaisuus, jossa ei ole irrallisia osia. Elämismailma rakentuu merkityksistä ja merkityskokonaisuus määrää osiensa merkityksen. Kun tutkimuksen osia eritellään, on koko ajan muistettava tehdä vertailua osien ja kokonaisuuden välillä, jotta tutkimuksen tulokset vastaisivat kokonaisuutta. (Varto 1992, 61.)

Aineiston harkinnanvaraisuus ja teoreettinen tai tarkoituksen mukainen poiminta on eräs laadulliseen tutkimukseen kuuluva piirre. Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluva tapausten pieni määrä on siis sallittua. Tällaisen pieneen tapausmäärään perustuvan tutkimuksen tehtävänä onkin kuvata jotakin tiettyä ilmiötä ja antaa sille teoreettisesti mielekäs tulkinta. Aineiston tehtäväksi muodostuu toimia tutkijan apuna rakennettaessa tutkittavasta ilmiöstä käsitteellistä ymmärrystä. (Eskola & Suoranta 1999, 61-62.) Laadullisessa tutkimuksessa voidaan tilastollisen yleistettävyyden sijaan tarkastella teoreettista yleistettävyyttä (Uusitalo 1991, 78.) Tutkimuksen keskuksiksi muodostuvat tulkinnat, joita aineistosta tehdään ja tällöin merkityksen antavat tulkintojen syvyys ja kestävyys (Eskola & Suoranta 1999, 67-68.)

Käytän tutkimustekstissä sitaatteja, suoria lainauksia haastattelukertomuksista kuvaamaan tulkintojani. Puhuessani tutkimusaineistosta kutsun sitä naisten ker-

tomuksiksi. Mielestäni juuri aineiston kertomuksellisesta ominaisuudesta johtuen, naisten ”oma puhe” sitaattien muodossa on tärkeää ja arvokasta tulla esille. Koen myös, että sitaattien muodossa esitetty naisten ”suora ääni” kertoo heidän konkreettisesta elämästään ja arjesta enemmän, kun mitä minä osaan tutkijana lukijoille välittää. Näin ollen sitaatit mahdollistavat vuorovaikutuksen naisten ja lukijan välillä (esim. Granfelt 1998, 42). Lisäksi sitaatit antavat lukijalle mahdollisuus arvioida tekemiäni tulkintoja.

Mietin tarkkaan, käytäntö sitaattien yhteydessä tunnistetietoja. Pohdin myös, mitä hyötyä ja merkittävyyttä tunnistetietojen lisäämisellä tutkimukseni kannalta on. Vahva lähtökohtani on ollut kunnioittaa tutkimukseen osallistuneita naisia ja etenkin taata heidän äänelleen ”anonyymisuoja”. Olen tutkijana luvannut, että tutkimuksessa yksilöitä ei voi tunnistaa (ks. esim. saatekirje LIITE 1). Koska aineisto koostuu viiden naisen kertomuksista, voivat tunnistetiedot herättää mielenkiinnon sitaattien yhdistämiseen kokonaisuuksiksi. Tällöin anonymiteetti voi rikkoontua. Koen tunnistetietojen käyttämisen tässä tilanteessa eettisesti arveluttavaksi. (Esim. Eskola 2001, 154.) Alustavasti on myös tiedossa, että tutkimukseni tullaan liittämään Ankkuri –projektin raporttiin, joka osaltaan lisää naisten paikannettavuutta. Näistä seikoista johtuen päädyin ratkaisuun, jossa sitaatit kulkevat tekstissä ilman tunnistetietoja.

3 TUTKIMUKSEN KÄSITTEELLINEN TAUSTOITUS

3.1 Elämänpolitiikkaa valitsemassa

Kun yhteiskunta muuttuu, moninaistuu myös siitä tehtävä tiede. Tieteellisen kentän monitasoistuminen ja erilaiset tieteelliset lähestymistavat kilpailevat toistensa kanssa. Tieteen merkitys yhteiskunnallisina sovelluksina kasvaa entisestään ja tämä kaikki on haaste tieteelle ja sen tuottajille. (Koskiahho 1990, 7.) Käsitteitä valittaessa on erityisen tärkeä pohtia, mitä se tarkoittaa tutkimusjoukon kannalta. Millaisen kuvan tutkimus antaa tutkittavasta ja heidän todellisuudestaan? Käsittevalintojen kautta luodaan monenlaisia ja eri painotuksen saavia todellisuuksia. (Granfelt 1998, 19.)

Lähestyn tutkimusaineistoa postmodernissa ajassa elämänpolitiikka käsitteen kautta. Pyrkimykseni on, että tutkimusaineisto on tutkimukseni pääosassa, mutta elämänpolitiikka ja postmoderni maailma sisältöineen toimiin kompassina tutkimusmatkani edetessä. Näin ollen postmodernin kartalla elämänpolitiikka antaa suunnan, jonka avulla lähestyn tutkimusaineistoa. Tutkimukseni elämänpolitiikka-käsite näyttäytyy pääasiassa giddensiläisestä näkökulmasta. Samalla yritän selvittää, millaisia suuntia Giddensin elämänpolitiikka löytää suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalipolitiikan kartalla. Asetan elämänpoliittiset käsitteet aineistosta nousevien teemojen ja ilmiöiden ”käyttöön”, pyrkien välttämään elämänpolitiikka käsitteellä ”profetoimista”, mistä Giddensia on muun muassa kritisoitu (esim. Heiskala 2000, 123-125).

Omasta elämästä kertominen ja oman tarinan luominen elämästään nousee erityisen keskeiseksi puheenaiheeksi, kun perinteiset institutionaaliset suhteet yhä vähemmän määrittävät ihmisten elämäntulkua ja heidän valintojaan. Ihmisten elämäntulkun tyypitarinat alkavat käydä yhä harvinaisemmiksi. Kun valmis kaava puuttuu, henkilökohtaiset valinnat tulevat laajemminkin keskusteltaviksi: elämän

yksilölliset ratkaisut tuodaan julkisen alueelle, niistä keskustellaan ja niitä punta-roidaan politiikassa ”hyvän elämän kysymyksinä”. (Hyväri 2001, 18.)

Elämän valinnaisuuden merkittävyyttä on haluttu korostaa siirtymällä puheeseen, jossa hyvinvoinnin sijaan puhutaan elämänpolitiikasta. Elämänpolitiikkaan kuuluu yksilöllistyminen, pirstoutuminen, refleksiivisyys, posttraditionaaliset yhteisöt, identiteetti, valinnat, riskit, itsensä toteuttaminen, autenttinen elämä, ambivalenssi jne. Elämänpolitiikka on kiinnostunut tuomaan julki jokapäiväisen elämän moraaliset ja eksistentiaaliset kysymykset. Arkielämä ja oman elämän rakentaminen on täynnä valintoja, suuria ja pieniä, yksilöllisiä ja kollektiivisia. Nämä valinnat luovat yhteisen hyvinvointimme ehtoja ja olosuhteita ja ovat näin ollen osa yhteiskuntaa ja sitä koskevaa politiikkaa. Valinnat voivat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia, mutta silti niillä on merkitystä hyvinvoinnin ehtoja ja olosuhteita ajatellen. (Esim. Julkunen 1997, 52-63; Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997/2, 88; Giddens 1994, 107-108.)

Kun ihmiset tekevät elämäänsä koskevia ratkaisuja yksilöinä, he eivät tee elämänpolitiikkaa, vaan yrittävät toteuttaa itseään, hallita ja kontrolloida elämäänsä. Tätä voidaan kutsua elämänhallinnaksi. Elämänhallinta on kuitenkin riittämätön elämänpolitiikaksi, sillä siitä puuttuu yhteiskunnallinen ulottuvuus. Toisaalta pelkkä politiikkakaan ei yksin täytä elämänpolitiikan ehtoja. Mitä elämänpolitiikka sitten oikeastaan on, jos yksin politiikka tai elämänhallinta ei riitä. Voisi ajatella, että elämänpolitiikka syntyy näiden kahden, elämänhallinnan ja poliittisten päätösten välissä, niiden vuorovaikutuksesta. Toisin sanoen, elämänpolitiikka koostuu yhteisistä yksilöistä, yhteisöistä ja yhteiskuntaa koskevista ratkaisuista, joilla vaikutetaan ihmisten elämäntapaan, mahdollisuuksiin, ihmissuhteisiin, itsensä toteuttamiseen, kurjuuteen ja hyvinvointiin. Elämä yksin ei ole elämänpolitiikkaa, mutta siihen vaikuttaminen ja sen muokkaaminen eri tavoin on – elämä on elämänpolitiikan kohde. (Roos & Hoikkala 1998, 12.)

Elämäntyyli, elämäntapa, habitus kuvaavat omilla tavoillaan, miten ihmiset elävät. Käsitteitä on vaikea rajata tarkasti. Ne pikemminkin muotoutuvat ja muuntu-

vat tutkimuksesta toiseen. Käsitteet kuvaavat laaja-alaisesti, mutta yhtenäisesti suhtautumista elämän ilmiöihin. Kun yhteiskunta pyrkii kohentamaan yksilöiden elintasoja ja elämänlaatua esimerkiksi sosiaalipolitiikan keinoin ja yksilöt pyrkivät toiminnallaan rakentamaan elämänhallintaansa, syntyy elämänpolitiikka. (Allard 1998, 49-50.)

Yhteiskuntapolitiikan ja sitä kautta myös sosiaalityön on yhä vaikeampi vastata ihmisten hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta koskeviin odotuksiin. Monet kysymykset hyvästä ja oikeasta elämästä ovat muuttuneet arkipäiväisiksi, teknisiksi ja kaupallisiksi. Käsitys siitä, mikä oikeastaan on hyvää ja oikein, on liikkeessä ja alttiina muuttumaan vallitsevan tilanteen mukaan. Elämänpolitiikasta on tullut osa arkielämää. Yhteiskuntapolitiikka ja sosiaalityö eivät voi olla pelkästään rahan ja palveluiden jakamista, vaan elämänpolitiikkaa, *edellytyksien luomista hyvälle elämälle*. Näin ollen elämänpolitiikkaan sisältyykin monia ristiriitaisuuksia ja kiistakysymyksiä: onko hyvän elämän edistäminen todella mahdollista liikkeellä olevien käsitysten aikana, millä tavalla ihmisten elämää voi muuttaa ja miten ihminen itse voi muuttaa elämäänsä. (Esim. Roos & Hoikkala 1998, 9; Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997/2, 86.)

Sosiaalityö edellyttää ihmisen tarpeiden näkemistä kokonaisuutena, ajassa ja paikassa muuttuvina. Tällöin ei voi tukeutua siihen oletukseen, että jokaiselle yksilölle on olemassa, ennalta määritelty, tilausta vailla oleva ”palvelupaketti”, joka mahdollisesti sopisi myös tusinalle muita ihmisiä. Vaikka yksilöllisten palveluiden ja yksilöllisen tuen ajatustapa on ollut periaatteena jo case work –työn alkumetreistä lähtien, ovat yhteiskunnan resurssit asettaneet osaltaan omia esteitä yksilöiden tarpeista lähtevään sosiaalityön ajattelumaailmaan. (Esim. Mäntysaari 1991, 259.) Elämänpolitiikan näyttämöllä ihminen tekee henkilökohtaiset valintansa yksilönä ja kantaa omasta elämästään vastuun käytettävissä olevien resurssien ja toiminta-areenoiden puitteissa. Nämä resurssit ja areenat määräytyvät yhteiskunnallisten rakenteiden kautta, joihin ihmisen vaikutusmahdollisuudet ovat todellisuudessa pienet. Valintoja on tehtävä, olivatpa rakenteet ja resurssit millai-

set tahansa, ja jokainen valinta jättää jälkensä ihmisten elämään ja arkeen. (Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1997/2, 88; ks. myös Giddens 1994, 107-108.)

Muuttuvan ja kehittyvän yhteiskunnan pyrkimyksenä on tarjota ihmiselle entistä moninaisemmat valinnan mahdollisuudet, olipa kysymys ravinnosta tai koulutuspaikasta. Kuitenkin samaan aikaan yksilö kantaa itse vastuunsa tekemisistään ja tekemättä jättämisistään. Elämänpolitiikan aikana voidaankin puhua omilla pärjäämisen eetoksesta. Yhteiskunta on valmis antamaan tukeaan, jos yksilö lupaa vastaavasti toimia tiettyjen normien mukaan, kehittämällä ja kouluttamalla itseään yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Hyvinvointipolitiikka on täynnä ehtoja, omavastuita ja erilaisia säädöksiä siltä varalta, ettei ihminen kykene tai viitsi ponnistella haluttuun päämäärään. Kontrollin, tuen ja erilaisten etuisuuksien muutokset vaikuttavat huono-osaisiin, ei-keskiluokkaisiin yksilöihin suuremmis- sa määrin kuin niihin, jotka harvoin tarvitsevat yhteiskunnan järjestämien toimenpiteiden tukea. (Hoikkala & Roos 2000, 15-16.) Elämänpolitiikan ajankoh- taisuus ilmenee siinä, että meidän on yhä vaikeampi tietää tai ennustaa, miten olisi viisasta toimia ja miten elämää koskevat vallinnat olisi järkevää tehdä (Jul- kunen 1997, 52-63). Yksinkertaisimmillaan voidaan sanoa, että elämänpolitiikan kentässä ihminen pohtii arjen toteutukseensa liittyviä päätöksiä. Ihminen raken- taa elämänsä kokonaisuutta monien merkitysten kautta. (Hoikkala & Roos 2000, 21-23.)

Elämänpolitiikasta puhuessani vien sen lähelle sosiaalipolitiikkaa, mutta en kor- vaamaan sitä. Elämänpolitiikka antaa mahdollisuuksia ja keinoja toimia sosiaali- politiikan sisällä ja rinnalla. Katselen elämänpolitiikkaa yksilösidonnaisena, elä- mänkulkukeskeisenä ja joustavana elementtinä, unohtamatta kuitenkin nykyistä sosiaalipolitiikkaa. (Ks. Roos & Hoikkala 1998, 18.) Yhteiskunnan palvelura- kenne on harjoittelemassa elämänpolitiikkaa ja testaa sen toimivuutta sosiaalipo- litiikan areenalla. Murroksen sosiaalipolitiikka on pakotettu huomioimaan ihmi- sen elämä yksilöllisenä kokonaisuutena, mikäli se aikoo menestyä ja pärjätä yksi- löllisen ja inhimillisen tukemisen moniottelussa.

3.2 Riski ja mahdollisuus

Henkilökohtaiset, ihmisen elämästä kumpuavat tarinat koskevat usein vaikeuksiin joutumista, niistä selviytymistä ja ongelmien voittamista. Varsinkin silloin, kun vaikeudet koskevat koko elämänpiiriä, ihmissuhteita ja olemassaolon kamppailua, voidaan puhua jopa identiteetin muutoksesta. (Hyväri 2001, 18.)

Elämänpolitiikkaan liittyvät valinnat voivat olla ihmiselle vaikeita ja toisinaan epäedullisia. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että elämä olisi umpikujassa, eikä ulospääsyä olisi näkyvässä. Anthony Giddens (1994, 185-187) puhuu käsitteestä *second chances*, toiset mahdollisuudet. Sen mukaan vaikeat elämäntilanteet tulisi nähdä uusina ulospääsykeinoina ja ratkaisumahdollisuuksina sen sijaan, että ne koettaisiin ihmisen elämänkulkua rajoittavina tekijöinä. Elämän tullessa yhä ennustamattommaksi ja elämänkulun muutokset vähemmän kohtalonomaisiksi on nähtävissä, että juuri toiset mahdollisuudet ja uudet aloitukset tulevat ajankohtaisiksi. Esimerkiksi työttömyyden ja avioerojen yleistyessä, niitä ei tarvitse tulkita vain menetyksinä tai toiseuden luojina, vaan Giddensin ajatuksena on, että ne voivat olla myös uusi tilaisuus muuttaa elämänkulun suuntaa. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tehtävänä olisi nostaa nämä mahdollisuudet esille, vahvistaa ihmisen valintakykyyn vaikuttavia voimavaroja sekä parantaa omaa elämänpolitiikan subjektiasemaa.

Toisten mahdollisuuksien politiikassa on Giddensin mukaan kysymys itsekunnioituksen ja kolhiintuneen identiteetin korjaamisesta. Toisten mahdollisuuksien politiikassa on myös kääntöpuolensa: valinta merkitsee aina toisen vaihtoehdon sulkemista pois. Erossa voi avautua uusi elämä, mutta se voi merkitä myös turvallisen elämän menettämistä. (Roos & Hoikkala 1998, 14.) Tutkimukseni versio toisten mahdollisuuksien politiikasta ei ole valintojen joko tai –politiikkaa, vaan sovellan sitä pehmeämmin ajatellen vaikeiden elämäntilanteiden johtavan *uusiin aloituksiin*, vaikka vaikeudet eivät elämästä häviäisikään.

J-P Roos (2000) on mm. Helsingin ylioppilaslehdelle antamassaan haastattelussa pohtinut Giddensin luotsaamaa toisten mahdollisuuksien politiikkaa. Roosin mukaan yhteiskunnan tulisi pyrkiä järjestämään riittävästi vaihtoehtoja ja resursseja, joista yksilöt voisivat valita aina muuttuvan elämäntilanteen mukaan. Toisin sanoen jokaiselle ihmiselle olisi olemassa jokin vaihtoehto ja riskien ottaminen olisi mahdollista: epäonnistuessaankin yksilöillä olisi uusi mahdollisuus käytettävissään. Mahdollisuuksien tarjottimella olisi esimerkiksi harrastustoiminnan tuomat vaihtoehdot, jos työura on syystä tai toisesta loppunut tai ei ole sillä hetkellä mahdollinen. Toisaalta hyvinvointipalvelujen areenalle tulisi lisätä vaihtoehtoja, joilla voitaisiin välttää ihmisten joutumista umpikujaan. Miten yhteiskunta voisi toiminnallaan tukea esimerkiksi vankeustuomion saaneita, että tuomion suorittamisen jälkeen ”ikuisen rikollisen” -leima hälväisi? Millaisia mahdollisuuksia yhteiskunta tarjoaa asunnottomille tai alkoholisteille, jotta yhteiskuntaan integroituminen onnistuisi? (Ks. Helne 2002; Granfelt 2003.)

Giddensin (1994, 14-15, 92-93) mukaan tärkeää on se, että vaihtoehtoisia mahdollisuuksia olisi olemassa. Hyvinvoinnin näkökulma ei piilota ihmisen kohtamia vaikeuksia, mutta sillä voidaan valaista elämän muita piirteitä. Elämän vaikeudet ja onnet voivat olla samanaikaisia. Ne eivät sulje toisiaan pois. Elämä on harvoin yksinkertaista ja toisinaan se tuntuu hyvinkin epäreilulta (Laukka-Sinisalo 1994, 15; Törrönen 2000, 147.) Esimerkiksi monien vankien elämä on ollut pelkästään joutumisia erilaisiin paikkoihin: lastenkotiin, tarkkailuluokalle, sijoitusperheeseen, sairaalaan, kadulle, vankilaan. Ihminen, joka ei ole pystynyt ja kyennyt elämään valtaväestön normien mukaisesti, on joutunut joutumisen päätepuskille, vankilaan. (Heinonen 1998, 60-61).

Moraalin ja keskinäisen vastuun ongelmat kärjistyvät yhteiskunnallisessa todellisuudessa, jossa vahvat ja selkeärajaiset instituutiot – työelämän ja hyvinvointivaltion järjestelmät – tarjoavat yhä vähemmän välineitä ja voimavaroja sosiaaliseen kiinnittymiseen. Perhe-, sukulais-, ystävyys- ja naapuruussuhteet eivät läheskään aina vastaa riittävän vahvasti yksilöityvän elämänmuodon pulmiin. Vaikeuksien voittamisen tarinat ovat elämänpoliittisia siinä mielessä, että niissä etsi-

tään ratkaisuja ja luodaan uusia toimintamahdollisuuksia tavalliseksi tulleen epävarmuuden keskellä. Hyvinvoinnin ja elämän kysymyksiin haetaan uutta suuntaa henkilökohtaisten kriisien ja tilanteiden seurauksena. Yksityinen kokemus saa kontekstinsa laajemmin yhteiskunnassa koetuista alistamisen ja syrjään työntämisen käytännöistä. (Hyväri 2001, 20, 23.)

Myönteisyys ei ole itsetarkoitus, eikä se kerro kaikkea, vaan on oltava valmiina ottamaan vastaan myös elämän ikävät ja pelottavat juonteet. Uhkia ja riskejä korostamalla tuodaan epäkohdat esille, mutta samalla voidaan kadottaa usko tulevaisuuteen ja äärimmäisimmillään usko elämään. Samalla, tietämättäänkin, supistetaan toimintamahdollisuuksia. (Törrönen 2000, 161-162.) Tosiasia on kuitenkin, että jokainen ihminen kohtaa elämässään ongelmia ja vaikeuksia. Elämässä on myös vaikeuksia, jotka eivät katoa. Siitä huolimatta elämässä voi olla elämisen laatua ja halua, eivätkä vaikeudet määrittele koko elämää. Ajattelen, että kaikesta elämän kurjimuksesta huolimatta, jokaiselta yksilöltä löytyy voimaa ja vahvuutta, joita voisi valjastaa nykyistä enemmän käyttöön. Ehkä tätä voimaa on vain vähän, mutta tärkeintä on, että sitä osataan etsiä ja vahvistaa.

Tuula Helne (2002) puhuu ihmisen Toiseuden kunnioittamisesta. Tämä ei tarkoita kärsimyksen, tuhoavan elämäntavan tai pahan hyväksi selittämistä, vaan pyrkimyksenä on välttää manipuloivaa valtaa, moralisointia ja syrjiviä toimintakäytäntöjä. Yhteiskunnan marginaaleissa elävien ihmisten sijainti voidaan määritellä ulkopuolisuudeksi sisäpuolella. He ovat sisäpuolella olevia Toisia. Kulttuurinen ja yhteiskunnallinen toiseus merkitsee valinnanmahdollisuuksien voimakasta rajautumista ja elämän puristumista erilaisiin pakkoihin. (Pohjola 1994, 16; Helne 2002, 75-76, 174.)

Myös Ulrich Beck (1994, 28-30) puhuu pakosta, joka ei perustu ihmisen vapaaseen päätökseen. Yksilöllistyminen on pakkoa, johon liittyy pakko suunnitella ja sovittaa ”näyttämölle” sekä oma elämä että siihen liittyvät elämäntilanteet, joiden myötä erilaiset sitoumukset ja verkostot muuttuvat. Tähän paktoon liittyy jatkuva toimiminen hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan yleisten ehtojen ja mallien

(esim. koulutusjärjestelmä, työmarkkinat, asuntomarkkinat jne.) asettamissa rajoissa. Perhemuodotkin ovat nykyisin muuttuneet päätöksenteon asioiksi ja kaikkinen ristiriitoinen ne voidaan kokea jopa henkilökohtaisina riskeinä. Yhteiskunnalliset oikeudet ovat myös yksilöllisiä, mutta ihmisten osuus yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin edellyttää yhä useammin osallisuutta työelämään (esim. kotiäidin tai -isän eläketurvan puuttuminen), mikä puolestaan edellyttää koulutusta. Toisin sanoen yhteiskunta ei suoranaisesti velvoita ihmisiä mihinkään, vaan asettaa heidät pohtimaan omia suunnitelmiaan ja toimintojaan, samalla valtuuttaen ihmiset itse vastaamaan valintojensa aiheutuneista seurauksista. Eletään näennäisen vapauden yhteiskunnassa.

Marginalisaation ja syrjäytymisen tutkimusperinteessä on kiinnitetty liian vähän huomiota *selviytymisen ehtoihin* ja tilanteisiin, joissa vaikeuksia on voitettu, vaikka edellytyksiä selviytymiseen ei olisi näyttänyt olevan (esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998; Helne 2002.) Enemmän ollaan oltu kiinnostuneita marginaalin ilmiöstä ja prosessista, jotka johtavat vieraantumiseen ja syrjäytymiseen. Esimerkiksi syrjäytymistä koskeva sosiaalisen politiikka on nähty ensisijaisesti kysymykseksi rakenteellisesta epäoikeudenmukaisuudesta, riistosta ja alistuksesta. Hämäräksi on jäänyt se, millä tavoin ihmiset ovat löytäneet uusia väyliä ja mahdollisuuksia aikaisempaa parempaan ja mielekkäämpään elämään syrjäyttävistä voimista ja marginaalistumisestaan huolimatta. (Hyväri 2001, 19.)

Giddensin (1994) elämänpolitiikka ja sen edellytykset kohdistuvat siis aikaan jolloin traditionaalisen yhteiskunnan kahleet irtoavat lopullisesti ja siirrytään jälkitraditionaaliseen yhteiskuntaan. Tässä yhteiskunnassa eivät päde itsestään selvät periaatteet, ratkaisusta on neuvoteltava ja valintojen hetkellä ihmisiä ei ole auttamassa sen enempää perinne kuin moraalikooditkaan. Ihmisten on aidosti pohdittava ja reflektoitava omia valintojaan ja ratkaisujaan. (Mm. Roos 1998, 21.) Giddensia on kritisoitu muun muassa siitä, että hänen kehittelemässään ajatuksissa rakenteellinen taso jää vähälle huomiolle tai jopa kokonaan huomioimatta. Tuloksena on ideaalittyyppinen tilanne, jossa esimerkiksi kulttuurin ja talouden suhdetta yksilöön vaikuttaviin sosiaalisiin suhteisiin ei punnita. Etenkin, jos

Giddensin ajatukset nähdään suoraa empiirisena kuvauksena, ollaan pulassa. Giddensia tuleekin lukea uusia ajatuksia herättävässä mielessä, sillä pikemminkin hän luo oletuksia ja teorioita tutkimuksen käyttöön, joita voi empiirisesti koetella. Tällaisista tutkimuksista nousevien tulkintojen myötä murroksen yhteiskunta voisi kirjoittaa uudennäköisiä sosiaalipoliittisia avauksia. (Esim. Korteinen 2000, 50-51.)

3.3 Postmoderni elämämme

”Postmodernilla tarkoitetaan lupaa tehdä, mitä mieleen juolahtaa, ja kehoitusta olla ottamatta liian vakavasti mitään, mitä joku tekee. Sillä tarkoitetaan vauhtia, jolla asiat muuttuvat, ja mielentilojen pikaista vaihtumista niin, ettei ajatuspintymä ehdi syntyä. Sillä tarkoitetaan huomion keskittämistä samanaikaisesti kaikkialle niin, ettei mitään tarkastella liian pitkään eikä liian tarkasti. Sillä tarkoitetaan tavaroita pursuilevaa ostoskeskusta, missä esineiden ainoa käyttötarkoitus on tuottaa nautintoa sillä hetkellä, kun ne hankitaan; tai sillä voidaan tarkoittaa kokemusta siitä, että olemassaolo tuntuu ostoskeskuksessa vietetyltä elinkautiselta. Postmodernilla tarkoitetaan riemukasta vapautta tavoitella kaikkea, sillä tarkoitetaan mieltä askarruttavaa epävarmuutta siitä, mikä olisi tavoittelemisen arvoista ja millä perusteella sitä tulisi tavoitella.” (Bauman 1996, 21-22.)

Postmoderni on vain yksi tapa kuvata nykyisen elämän erilaisuutta ja yhteiskunnan muutosta suhteessa aikaan muutamia kymmeniä vuosia sitten. Se merkitsee eri asioita eri ihmisille. Anthony Giddens (1994) puhuu myöhäismodernista ja Ulrich Beck (1994) refleksiivisestä modernisaatiosta tai toisesta modernista. Tulkintojen moninaisuudesta huolimatta postmodernin tehtävänä on pohtia, miten aikamme eroaa modernista. Postmodernista käytävää keskustelua ja siitä käytettäviä muita käsitteitä yhdistää ainakin havainto elämää ja yhteiskuntaa hallitsevasta epävarmuudesta, joka on inhimillisen toiminnan tuottamaa. Ajatuksesta,

että kontingenssi ja satunnaisuus olisivat vain hetkellisiä tiloja, jotka olisivat kehityksen tielle osuneita väliaikaisia häiriöitä, on aikalaiskeskustelussa luovuttu. Tietoisuus epävarmuudesta on tullut jäädäkseen eikä päätöksentekoa ole mahdollista irrottaa riskeistä. Modernissa ajassa uskottiin, että epävarmuus ja riskit katoavat, kunhan ”keksimme vielä jotakin uutta”. Postmodernissa ajassa ollaan tietoisia siitä, että on kehitettävä erilaisia ja uusia taitoja, jotta arkeen kuuluvan ambivalenssin, epävarmuuden ja valintojen kanssa oppisi elämään. (Bauman 1996; Beck 1994; Giddens 1994.)

Moderni sosiaalipolitiikka on nojautunut elämän ennustettavuudelle. Ihmisiä on yritetty auttaa vaikeista elämäntilanteista ja solmukohdista eteenpäin, ja näin on vahvistettu osaltaan elämän ennustettavuutta. Elämän ennustettavuuteen pyrkiminen ei ole ollut merkittävää ainoastaan yksilöille, sillä se on ollut erityisen tärkeää myös yhteiskunnalle. Näin ollen sosiaalipolitiikassa ei voida vanhoa pelkääntään pyyteettömyyden nimeen, sillä sivujuonteena on pyritty ihmisen elämän hallitsemiseen ja käyttäytymisen kontrolliin. Sosiaalipolitiikka on keinoillaan aktivoinut ihmisiä työuralle ja ohjannut heitä sieltä pois. Elämänsuunnitelmia laadittaessa on voitu luottaa palkkatyön ja hyvinvointipalveluiden yhteisvaikutuksen antamaan turvaan. (Karisto 1998, 54-55.)

Postmodernissa ajassa elämä ei kulje enää kuin juna. Tutut ja turvalliset raiteet ovat kadonneet ja yksilöt noudattavat murroksen aikatauluja, reittejä ja pysäkkejä. Murroksen raiteet eivät ole suorat ja vakaat, vaan matkustaminen on täynnä katkoksia, umpikujia ja haarautumia, etkä voi varmuudella tietää, millainen seuraava asema on tai missä se sijaitsee.

Modernissa puheessa sosiaalityön asiakas otetaan haltuun ongelmapuheen ja yleisten tyypittelyjen kautta. (Raitakari 2002, 49.) Postmodernissa ajassa suhteiden tulisi puolestaan määrittäytyä vapaaehtoisuuden ja vastavuoroisuuden perustalle. Sosiaalityön näkökulmasta asiantuntijoiden tulisi osata tarjota avun ja tuen tarvetta asiakkuuden omista vaateista nouseviksi. Asiantuntijuus olisi läsnä etenkin silloin, kun ihmiset tekevät valintoja epävarmoissa tilanteissa ja haluavat

kuulla tukevan ”asiantuntevan” mielipiteen, ennen lopullista päätöstä. Tällöin asiantuntijuuden ”valta” ei perustu pelkästään oikeaan tietoon, vaan tuen läsnäoloon, keskinäiseen luottamukseen, persoonaan ja karismaan. Postmodernissa elävällä subjektilla on mahdollisuus muodostaa oma näkemys avun ja tuen tarpeesta. Ihminen saattaa olla elämäänsä pääsääntöisesti tyytyväinen, vaikka ulkopuolelta katsottuna hänen toimintakykynsä olisi rajoittunut tai arki hallitsematon. Tällöin yhteiskunnan järjestämät palvelun tuottajan aktivointiyhtymiset saattavat tuntua ihmisestä tarpeettomilta, ja tuen tarjoajan osalta turhaan tehdyiltä yritykseltä sekä resurssien tarpeettomalta kuormittamiselta. Murroksen ajassa asiantuntijoiden olisi nähtävä, että asiakkaat ovat yksilöinä oman elämänsä aktiivisia toimijoita ja määrittelijöitä, jotka ratkaisuja tehdessään kantavat niistä myös vastuun. (Raitakari 2002, 50-51).

Postmoderni, murroksen ajan sosiaalityö ei ole asiantuntijoille eikä asiakkaille helppo. Postmoderni ihmiskuva on paljoka mahdollistava, mutta samaan aikaan se lisää epävarmuutta. Itse asiassa se on ihmisille erittäin vaativaa. Ihmisten selviytyminen ja elämänhallinta muuntuvat yksilösuorituksiksi, johon sosiaalityön olisi kyettävä vastaamaan ”puuttumatta puuttumisella”. (Raitakari 2002, 51.)

Sakari Ahola (1997) on todennut, että ”postmodernista mielentilasta tuskin on lohtua työttömyyden ja sosiaaliluukun ahdingossa eläville”. Näin varmaankin on, jos näemme postmodernin ajan pelkästään häilyvyyden ja epävarmuuden ahdingkona. Toisaalta postmodernin tiedostaminen sosiaalitetä tehtäessä tuo mahdollisuuden uusien näkökulmien avaamiseen ja sitä kautta voitaisiin käyttämättömillä sosiaalityön käytännöillä vastata ihmisten ajanmukaisiin yksilöllisiin tuen tarpeisiin. Jos haluamme, voimme nähdä postmodernin ajan myös modernin ”universaalijohdettuna” kyseenalaistajana (esim. Ahponen 2001, 294). Tällöin sen merkitys korostuu vanhojen, modernien rakenteiden horjuttajana, jotka vaikuttavat myös sosiaalityöissä ja –alan käytännöissä. Tällaisesta näkökulmasta katsottuna postmodernin ajattelun mahdollisuus sosiaalipalveluissa näkyy siinä, että modernin ajan yleispätevän ihmijohdettuna tilalle nostetaan ainutlaatuinen ihmijohdettuna subjektijohdettuna.

Myöhäismodernissa elämäkulussa merkityksellistä on se, että elämäkulku eri vaiheineen on muutoksessa. Ihmisten elämävaiheet eivät enää sitoudu yhtä selvästi kuin ennen erilaisten elämäkulun instituutioihin, vaan yksilölliset sävyerot ja variaatiot lisääntyvät. Nykyään asioiden tapahtuminen on enemmän kiinni oman aktiivisen muokausprosessin tuloksista. Elämän tapahtumat eivät enää kulje pelkän odotuksen varassa, ja tulevaa on vaikea, lähes mahdotonta ennustaa. Elämäkulun ennustamattomuuden voimistumisessa korostuu erilaisten siirtymien – kriisien, katkosten ja hyppäysten – rooli. Kun ihmisen elämäkulun kronologisuus ja suoraviivaisuus ei enää näyttäydy ennustettavana itsestänselvyytenä, joutuu yksilö entistä enemmän kantamaan vastuuta oman elämäkulkunsa luotsaamisesta. (Vilkko 2000, 74-85.)

Yksilöllistyminen merkitsee perinteisen ja totutun elämäkerran muuttumista valinnoista koostuviksi ”itsemuokkaus” elämäkerraksi tai ”minä –projektiksi”. Esimerkiksi Giddens (1991, 214-215) puhuu refleksiivisestä elämäkerrasta, jossa yksilöllisyys muodostuu kaikesta, miten ihminen elämänsä elää ja mitä hän ylipäättään on. Kysymys on yksilön valinnoista, valintatilanteista ja elämäntyylistä – elämänpolitiikan kentässä ihminen pohtii elämänsä arkensa tasolla. Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisellä on mahdollisuus koota elämänsä kokonaisuus monien merkitysten kautta, kuitenkin samalla pohtien: mitä hyvä elämä oikeastaan on ja mistä elementeistä se muodostuu? ”Tee-se-itse” elämäkerrassa on huomioitava myös ihmisten henkilökohtaiset valmiudet tiedostaa, hallita ja kommentoida pyrkimyksiään elämässä. (Hoikkala & Roos 2000, 21-23.)

Elämästä on tullut yksilöllistä, mutta samaan aikaan lähes kokonaisvaltainen epävarmuus on kasvanut, ja jatkuvuutta tuskin uskalletaan edes ajatella. Elämän rakenteet ovat samanaikaisesti avoimia ja väliaikaisia. Postmodernissa yhteiskunnassa työsuhteista on tullut tilapäisiä, muutot ovat arkipäiväistyneet, perhemuodot moninaistuneet ja ihmissuhteista on tullut häilyviä. (Hoikkala & Roos 2000, 25-26.)

Elämänpolitiikka on postmodernin yhteiskunnan tuotos siitä, ettei ihmisillä ole enää valmiita käsikirjoituksia ohjenuoranaan. Ihmisten on itse tehtävä ja eletävä elämänsä ja rakennettava identiteettinsä moninaisten valintatilanteiden kautta. (Peltola & Saastamoinen 2000, 6.) Ihminen ohjaa elämäänsä niissä mahdollisuuksissa ja rajoituksissa, jotka tietyssä yhteiskunnassa ja kulttuurissa kulloinkin vallitsee. Ihminen kehittyy niiden kokemusten myötä, mitä hänelle karttuu erilaisissa elämäntilanteissa. Tämän kokemuksellisuuden ja oppimisen myötä ihminen muodostaa tietyn sisäisen kuvan itselleen ympäröivästä maailmasta sekä omasta itsestään. Ympäristöä koskeva tieto on osa yksilön maailman kuvaa, kun taas omaa itseä koskeva tieto fokusoituu minäkuva ja itsetunto -käsitteiden kautta. (Nurmi & Salmela 2000, 86-87.)

Postmodernin ajan vaatimukseen kuuluu mm. epävarmuuden sietokyky, jatkuva oppiminen, joustavuus ja liikkuvuus työmarkkinoilla, elämän jaksomaisuuden kestäminen ja monitaitoisuuden vaade. Lukuisista ja lukemattomista vaihtoehdoista ja valinnan mahdollisuuksista postmoderni arki voi näyttäytyä monille uudenlaisena turvattomuutena ympäröivän yhteiskunnan ja koko maailman suhteen. Muun muassa tästä johtuen sosiaalityöissä ja sitä kautta sosiaalityössä tarvitaan muokattuja tai kokonaan uusia keinoja, käsitteitä ja tutkimusmenetelmiä, lähestyä postmodernia aikaa ja siinä näyttäytyviä ilmiöitä. Tarvitaan kertojia, jotta ymmärrettäisiin ihmisten elämää ja kokemuksia postmodernissa ajassa. ”Emme tarvitse sosiaalityötä postmodernista, vaan uutta postmodernia sosiaalityötä”. (Peltola & Saastamoinen 2000, 11.)

Postmodernina aikakautena on totuteltava siihen, että tieto on universaalien tiedon sijaan spesifiä. Tieto on hyvin pitkälle luotu sosiaalisesti ja monia ilmiöitä on vaikea tai lähes mahdotonta selittää rationaalisesti. Yhteiskunnasta ja yksilöiden elämistä on syntynyt pieniä selittäviä kertomuksia, jotka pätevät vain omassa, määritellyssä kontekstissaan. (Roiser 1997, 99.)

Giddens (1991) on tuonut keskusteluun yksilön jatkuvan refleksiivisen suhteen ympäristöönsä. Tämän suhteen kautta ihminen muokkaa ja rakentaa jatkuvasti

omaa elämäänsä, minä –tarinaansa ja elämäntulkuaan. Elämä koostuu erilaisista yksilöllisistä valinnoista ja päätöksistä, eikä se ole enää sidoksissa sukupolviketjuajatteluun. Tämä kumoaa perinteisen ajattelun siitä, että ihmisen elämä uusintaa sukupolvesta toiseen toistuvia elämäntulkun vaiheita. Postmodernissa yhteiskunnassa ihmisten tulee olla entistä vahvempaa tekoa. Ihmiseltä edellytetään kykyä arvioida ratkaisuja erilaisille vaiheille ja siirtymille. Näiden erilaisten elämän käännekohtien kautta elämäntulkku rakentuu aina uudelleen – yksilöllisesti, eriytyneesti ja perustellusti.

Postmodernille ajalle on ominaista identiteetin pirstoutuminen: ihmisen määrittelmät siitä, mitä he ovat, muuttuvat hajanaisiksi. Kun modernin ajan minuusihanne oli suhteellisen pysyvä ja rationaalinen, mutta samalla kehittyvä minuus, niin postmodernin ajan monet keskenään ristiriitaisetkin roolit vaativat kykyä toimia useissa muuttuvissa konteksteissa. Eri tahojen ristiriitaiset odotukset voivat tuntua miltei sietämättömiltä. Sosiaalisista rooleista tulee ihmisen valintaan ja haluun liittyvä kysymys. Postmodernissa ajassa on yhä enemmän ja syvemmin mietittävä, kuinka meidän tulisi elää elämämme. Ihmisiltä edellytetäänkin juuri refleksiivistä orientaatiota minuuteen ja elämäntulkkuun. (Peltola & Saastamoinen 2000, 5-7.)

Bauman on ehdottanut, että identiteetin käsite tulisi korvata postmodernissa ajassa itsensä kokoamisen (self-assembly) tai itsensä rakentamisen (self-constitution) käsitteillä. Bauman perustelee ehdotustaan sillä, että identiteetti viittaa valmiiseen tai sellaiseen, jonka voi rakentaa valmiiksi ja siihen liittyy ajatus ihmisestä eheänä kokonaisuutena. Se ei hänen mielestään sovellu postmoderniin aikaan. Hänen mukaansa jälkimodernissa yhteiskunnassa elävä yksilö kokoaa ja rakentaa itseään tekemällä valintoja jatkuvasti. Valinnat eivät välttämättä johda mihinkään valmiiseen, vaan eteen tulee taas uusia valintoja. Vaikka ihminen pohtisi omaa valintaansa, on se aina yksi monista mahdollisuuksista, jotka kaikki voivat olla yhtä hyviä. Tämä puolestaan korostaa postmodernille ajalle tyypillistä epävarmuutta, jotka näyttäytyvät pohdintoina onnistuneista valinnoista valintaviidakon keskellä. (Jallinoja 1995, 45-46.)

4 POSTMODERNIN KESTÄMINEN

4.1 Ydinperheen kaipuu

Postmodernin maailman moninaisuus on vaikuttanut ihmissuhteisiimme muun muassa siten, että suhteet sukulaisiin ja isovanhempiin ovat nykyään etäisemmät kuin ennen. Odottavan ja vauvaikäisen lapsen äidin ainoaksi päivittäiseksi tueksi saattaa jäädä yksinomaan isä. Kahden vanhemman taloudessa, jossa vanhemmat tukevat toisiaan, kyllä pärjätään, mutta miten on yksin lasten kanssa elävän vanhemman tilanteessa. Mahdolliset ystävät ovat samassa elämäntilanteessa omien lastensa kanssa tai niin kiinni työelämässä, että ”ylimääräinen” aika käytetään tarkasti omiin tarpeisiin. Tai voi olla niin, ettei postmodernin ajan henkeen kuulu kysyä tukea perheen ulkopuolelta – on pärjättävä omillaan. Tällaista taustaa vasten yhteiskunnan tulisi herätä toimimaan ja kantamaan huolta vanhempien jakamisesta sekä tukemaan entistä enemmän vanhemmuuden tehtävässä. Postmoderniaika tarkoittaa arjessa kuitenkin usein sitä, että jo odotusajasta lähtien äidit kasvavat kantamaan yksin vastuun itsestään ja lapsistaan. (Sevón & Huttunen 2002, 95.)

Perhe on totuttu näkemään yhteiskunnan rakenteellisena perusyksikkönä. 1970-luvulta lähtien erojen yleistyminen ja perhemuotojen moninaistuminen aiheutti huolen perheinstituution katoamisesta kokonaan. Perhe ei kuitenkaan kadonnut, vaan se muuttui aikaansa vastaaviksi erilaisiksi kokonaisuuksiksi. Perhe elää ihmisten mukana – ihmiset tekevät perheitä. Ihmiset kokevat perheen ja siihen liitetyt läheiset ihmissuhteet hyvin tärkeiksi ja keskeisiksi elementeiksi arjessaan. Voidaan jopa puhua perheen renessanssista, perheen arvonnoususta sekä yksilöiden kuin yhteiskunnankin tasolla. (Ritala-Koskinen 2001, 9.)

Tutkimuksessani keskeiseksi teemaksi kohosi naisten suhde omaan lapsuuden perheeseensä. Miten elämä lapsuudenperheessä kytkeytyy nyt elettyyn elämään – elämänvaiheeseen, jossa oman perheen perustaminen on ajankohtaista. Jokai-

sella ihmisellä on yksilöllinen elämänsä ja muutto lapsuuden kodista ja perheestä kuuluu miltei jokaisen suomalaisen aikuisen elämänkulkuun. Ihmisten pohdittavaksi nousee oma sijoittuminen suhteessa lapsuuden perheen arvoihin, uskomuksiin ja ylipäättään tapaan elää. Millainen silta yhdistää ihmisten menneisyyden ja nykyisyyden? Vaikka ihminen asuu aikuisena muualla kuin lapsuuden perheessään, katselee hän elämänsä lapsuuden perheen kautta. Elämä aikuisena perustuu osittain niihin kokemuksiin, mitä hän on lapsuuden perheessä eläessään kokenut. Tämä voi johtaa aikuisena kokemukseen, että elää tai on elänyt kahta hyvinkin erilaista elämää. (Perttula 2001, 60.)

Tutkimuksen naiset toivoivat perinteistä, tavallista ydinperhemallia itselleen ja lapsilleen. Tämä toive oli kuitenkin kariutunut ja naiset olivat pettyneitä siitä, ettei ydinperhe ollut onnistunut heidän kohdallaan. Kaipuu isä, äiti ja lapset – perheeseen kumpusi siitä, että joko heillä itsellään oli ollut onnellinen lapsuus ns. kokonaisessa perheessä tai sitten siitä, etteivät he itse olleet saaneet kokea ehjää lapsuuden perhettä. Haastateltavien ajattelu ns. perinteisestä ydinperheestä yllätti, sillä olin jostain syystä olettanut etukäteen, että nykyään ei enää harmitella sitä, onko perheessä isä, äiti ja lapset, koska nykyään erot ovat yleisiä eikä lasten tekemiseen liity enää ”avioliittopakkoa” kuin jonkin aikaa sitten.

”...ja sitten aina aattelen, että joku päivä, ku ittellä on perhettä, että se on... tietenki sitä aattelee omissa toiveissa, että on isä, äiti ja siihen muutama lapsi. On täydet sisarukset ja jotaki semmosta ihanneperhe mielikuvaa sitä on piettäny sit kaikki vuodet mielessään. Pettymys siitä on sitten tullu, ku aattelee... en mää sit saanu toteutettua tätä, Nyt oon sitte yksinhuoltaja kahen lapsen kans. On se vähän pettymys tavallaan, vaikka ei sitä sillai aattele kumminkaan.”

”Nuohan ne on aivan huippukohtia nuo lasten tulot tietenki. Vaikka tämä nyt meniki näi, miten en ollu ajatellu. Mutta ne on jotaki hienointa. Ja nyt menee ihan kivasti näin. Totta kai sitä varmaa, jää paitsi semmosesta perhe-elämästä silti, mitä itteki on saanu ja kokenu. Että on kuitenkin meillä

ollu ehjä perhe ja näin. Silloin alussa oli vähän semmosta, 'hyi ko on epäonnistunu', kun ero tuli. Että voi ei, ko epäonnistu ja voi paska, ko tämä meni näin. Ois se mukavampi ollu perheenä ja tehä ja touhuta. Mutta parempi näin sitte."

Haastateltavien kertomuksissa merkittävään osaan nousivat heidän suhteensa lapsuuden perheisiinsä, sukulaisiinsa ja ystäviinsä, mistä käytän nimeä läheisverkosto. Jokaisen haastateltavan kertomuksessa puhutaan lapsuuden perheen merkittävyydestä joko hyvinä suhteina vanhempiin ja sisaruksiin tai siten, että lapsuuden perhe on koettu jossain mielessä epäonnistuneeksi. Epäonnistumisen naiset määrittivät kertomuksissa niin, että lapsuuden kodissa ei ollut äitiä tai isää, tai siellä oli koettu väkivaltaa. Tällöin naiset toivoivat, että olisivat voineet tarjota lapsilleen paremman kodin, mitä he itse olivat saaneet kokea. Lapsuuden perheen merkitys korostui siis sekä sen antaman tuen tai tuettomuuden muodossa. Kummassakin yhtä merkittävästi.

Naiset, joiden suhteet lapsuuden kotiin olivat hyvät, kokivat tarvitsevansa enemmän vanhempiensa tukea. Haastatteluhetkellä vanhempien läsnäolo ja arjessa tukena oleminen oli satunnaista, mikä johtui heidän kaukaisesta sijainnistaan. Vanhemmat antoivat mahdollisuuksiensa mukaan myös taloudellista tukea. Kun yllättäviä menoja (esim. sairaalalaskut, auton remonttikulut) ilmaantui, lainaa pyydettiin omilta vanhemmilta. Myös ne naiset, joiden suhde lapsuuden kotiin oli heikko tai katkennut kokonaan, kertoivat kaipaavansa tukea vanhemmiltaan vaikeissa tilanteissa. Nämä naiset saattoivat olla satunnaisesti yhteydessä vanhempiinsa, mutta tukea arkeen se ei merkinnyt. Naisilla ei yleensä asunut samalla paikkakunnalla sukulaisia tai heitä oli vain muutama. Naisten mielikuvissa oli, että tutuilta ihmisiltä olisi voinut helpommin pyytää ja saada apua arkeen, jos heitä vain olisi lähellä asunut.

Perheen ja läheisverkoston merkitys heijastuu myös Suomen, Ranskan, Italian, Portugalin ja Iso-Britannian yhteisessä tutkimushankkeessa. Teppo Kröger (2003) on osana eurooppalaista SOCCARE –projektia tutkinut mm. yksinhuolta-

japerheitä ja heidän ratkaisujaan arjessa selviytymiseen. Tutkimus on nostanut näkyviin yksinhuoltajaperheen haurauden, jos turvaverkostoja ei ole tai ne ovat heikkoja. Yksinhuoltajien selviytyminen lepää usein huoltajan epävirallisten verkostojen varassa. Jos toinen vanhemmista ei osallistunut hoitoon tai isovanhempien apu oli tavoittamattomissa, lastenhoidollisen tuen joustovara oli olematon. (Kröger ym. 2003, 28-41.)

Perheen merkitys naisten kokemuksissa on kiistaton. Perhe on elämän peruspilari, johon voi hädän hetkellä tukeutua. Perheen kaipuu viestittää eräänlaista kaipuuta menneeseen. Postmodernin maailman hektisyydessä ja epävakaudessa naiset eivät viihtyneet, koska se ei luonut levollista pohjaa arjelle. Elämäntilanne oli muuttunut. Naiset asuvat nyt lasten kanssa ilman miestä tai lasten isää. Naisille tärkeäksi osoittautunut elämänperustus, perhe, oli murtunut tai murtumassa. Katse kääntyy elettyyn historiaan eli kohti lapsuuden perhettä. Omaa elämää peilataan sitä vasten ja käydään keskustelua itsensä kanssa: mikä meni vikaan.

Pohdinnan keskiöön nousee kysymyksiä siitä, miksi onnellinen perhe-elämä jäi saavuttamatta. Miten jatkaa eteenpäin, kun tavoiteltu tila romuttui ja tulevaisuus on epäselvää? Naisten elettyyn elämään liittyvät siteet lapsuuden perheeseen, kotiin ja sukulaisiin olisivat voineet olla tiivis turvaverkko. Verkko ei kuitenkaan ollut riittävän tiivis, sillä läheiset eivät olleet läsnä eivätkä arjen toimissa käytettävissä. Perheen tärkeys turvaverkonkutojina näkyy naisten kertomuksissa perheen vähäisten tapaamisten korostamisena tai muun yhteydenpidon merkityksellisytenä. Lapsuuden perhettä ei unohdettu mainita, vaikka siteet sinne olivat heikot tai jopa katkenneet. Mielikuvissa punnittiin ajatuksia siitä, että elämä olisi ikään kuin turvallisempaa, jos omat vanhemmat olisivat tukemassa.

Tiivistetysti voisi sanoa, että naisten elämässä lapsuuden perheen merkitys ei ollut kadonnut, vaikka maailman ja elämän muuttuminen olivat naisten arjessa läsnä. Ajan murros ikään kuin lujitti ja vahvisti käsityksiä perinteestä, erityisesti perinteisestä perhekuvasta. Tämä ristiriitaisuus postmodernin ja tradition välillä on mielenkiintoinen ja haastava sosiaalityön näkökulmasta. Ihmisten kanssa teh-

tävässä työssä on entistä tarkemmin huomioitava yksilöllisyys. Elämäkokemusten ainutlaatuisuus on muistettava sekä eletyn elämän että nykyisten elämänvaiheiden kokonaisuutena. Sosiaalipolitiikassa ei pitäisi tuudittautua ajatukseen, jossa automaattisesti tukeudutaan postmodernin vietäväksi taaksepäin vilkuilematta. Ihmisten elämässä perinteiset arvot, (joihin perheen näiden naisten kohdalla luen) voivat olla edelleen elämää jäsentäviä ja omiin arvoihin vaikuttavia elementtejä. Vaikka naisten elämän muutoksellisuus ja arvaamattomuus ovat läsnä heidän ratkaisuisaan ja valinnoissaan, emme saa unohtaa, että traditionaalisuus elää edelleen perhekeskeisenä arvona heidän elämässään toiveena ja hyvän elämän mallina. Tämä arvojen muutoksen hitaus tulee muistaa erityisesti tuen ja auttamisen toteuttamisessa.

4.2 Epävakaa elämä

Murroksellinen aikakausi ja postmoderniin liittyvä epävarmuus ja jaksomaisuus kumpuavat naisten kertomuksista. Elämän epätavanomaisuus, muutoksellisuus ja tilapäisyys ilmenivät perhesuhteissa, asuinpaikan muuttoina, työ- ja opiskelutilanteissa sekä ystävyysuhteissa. Nostan tässä alaluvussa keskiöön naisten kokemuksia muuttamisesta, työstä, opiskelusta ja ystävyysuhteista, sillä nämä teemat nousivat esiin naisten kuvatessa elämäänsä.

Tulevaisuutta ei uskallettu suunnitella kovin pitkälle. Elämää ja arkea elettiin päivä kerrallaan. Muuttaminen oli naisten kertomuksissa yleistä ja muuttoa oli tapahtunut elämässä useita. Lapsuuden kodista oli lähdetty usein jo peruskoulun jälkeen, yleensä opiskelemaan vieraaseen kaupunkiin. Takaisin kotiseudulle oli saatettu palata, mutta pitemmäksi ajaksi sinne ei oltu jääty, vaan muutto uuteen ympäristöön oli ollut selviö.

Naisten muutot olivat tapahtuneet usein eri paikkakuntien välillä, mutta myös saman kaupungin sisällä oli saatettu muuttaa useita kertoja. Naisten kertomuksissa oli tyypillistä, että muuttoon oli vaikuttanut miehen työ, opiskelu tai muu mie-

hen elämään vaikuttava seikka. Nainen oli muuttanut miehen mukana tai miehen perässä, kuten he asian ilmaisivat. Muuttojen seurauksena naisten oma opiskelu tai työpaikka oli jäänyt tai vaihtunut toiseen.

”...ja yläasteen jälkeen tulin tänne kaupunkiin, kauppaoppilaitokseen.”

”...suku on etelä-Suomessa. Varmaan miehen perässä lähtöjään muutin tänne.”

”...mä oon paljo loppujenlopuksi muutanu. Mähän en tunne, että missä mun koti olis, täällä se ei joka tapauksessa oo...”

Miehen palkkatyön ensisijaisuus perheen arjessa näkyy osittain myös Ritva Linnakankaan (1997) tutkimuksessa. Miehen palkkatyö vaikutti perheen arkisiin valintoihin ja mahdollisuuksiin. Perhe satoi miehiä asuinpaikkakunnalle, mutta se ei ollut riittävä este työperässä paikkakunnalta toiselle muuttamiselle. Tällöin merkittäväksi esteeksi muutolle ei muodostunut myöskään naisten työ. Tässä mielessä törmäyskurssille asettuivat miesten palkkatyö ja muun arkielämän organisointi. Linnakankaan tutkimuksessa miesten palkkatyö muodostui prosessiksi, joka vaikutti ja jäsensi koko perheen asumisen tapaa. (Mt., 191-207, 296-297.)

Tutkimusjoukolle kuvaavaa oli myös se, että heidän ystäväverkostonsa oli varsin suppea. Muuttojen seurausta oli, että tärkeitä ystäviä oli jäänyt toiselle paikkakunnalle. Usein naisten ystävyysuhteet ja ylipäätään kaikki sosiaaliset suhteet olivat jääneet muuttojen myötä vähäisiksi. Heillä oli muutamia ystäviä nykyisellä asuinpaikkakunnalla, mutta kertomuksista kävi ilmi, että tärkeitä ihmissuhteita oli myös toisaalla. Lasten tai lapsen syntymä oli kuitenkin usein sellainen tekijä, mikä osaltaan vakiinnutti tilannetta asumiseen liittyvissä asioissa. Kertomuksista kävi ilmi, että yleensä vasta toisen lapsen syntymä oli vakiinnuttanut asumistilanteen nykyisiin uomiinsa.

Uusien ystävyysuhteiden solmiminen osoittautui toisinaan vaikeaksi. Naisten sosiaaliset kohtaamispaikat olivat lasten ehdoilla valikoituneita ja näin ollen naisten omista intresseistä lähtevät ihmissuhteet olivat jääneet luomatta. Naiset tapasivat toisia vanhempia, pääasiassa äitejä ulkona leikkipuistoissa, perhekahviloissa ja muissa vastaavissa paikoissa, joissa he saattoivat lastensa kanssa käydä. Toisten äitien kanssa naiset saattoivat solmia vertaistukisuhteita, jolloin keskustelut ja tapaamiset keskittyivät lähinnä kokemusten vaihtoon lastenhoidollisissa asioissa. Näitä suhteita naiset pitivät tärkeinä. Oli tärkeää saada puhua aikuisten ihmisten kanssa.

Vertaissuhteilta tuleva tärkeä tuki ulottui ainoastaan keskusteluihin äitiyden kokemusten jakamisesta. ”Hiekkalaatikko keskustelut” (vrt. Kortteinen 1982, 74.84; ks. Jokinen 1996; 181-184) eivät kuitenkaan kantaneet arjen vaikeuksiin ja muutoin konkreettinen avuntarve arjen askareiden helpottamiseksi jäi saamatta. Ystäviä, jotka olisivat voineet hoitaa lapsia joskus viikonloppuisin tai iltaisin, että äiti pääsisi rauhassa asioille tai saisi levätä, ei ollut.

”...ei tosin oo yhtään semmosta kaveria, joka ois joku sinkku ja näin, pysyis pyytään jatkuvasti ´tuuppa taas auttaan ja auttaan ja auttaan´. Ei oo yhtään semmosta, ja sukulaisita ei kukkan asu täällä.”

”Ja tuolla hiekkalaatikolla ja ulukona mitä yritti tutustua ihan tolleen ex tempore äiteihin, niin se oli vähän semmonen vastaanotto, että ´no joo...´ Oli jo yks lapsi siinä ja toista ootan, yksinhuoltaja. Jotenki semmonen kauheen semmosen pelokkaan vastaanoton sai. Ja varsinki tämmösellä..., että ovat parisuhteessa tai naimisissa, niin vielä oikeen semmonen, että etäisyyttä otetaan, ei haluta tutustuakkaan.”

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tartu Toimeen! –projektin arviointitutkimuksessa on myös nähtävissä, että sosiaaliset kontaktit kotiäitiysaikana jäävät vähäisiksi. Tutkimuksessa perhekahvila-asiakkaina olleet äidit kertovat kodin ulkopuolisten suhteiden katkeamisesta ja sen myötä elämän eristymisestä ja yksinäi-

syyden tunteesta. Yhtenä tärkeänä osana kotiäitien arkea pidettiin perhekahvila toimintaa. Kahvilassa käynti ja toisten äitien tapaaminen toi arkeen vaihtelua ja kaivattua vertaistukea, toimien myös uusien sosiaalisten suhteiden solmimispaikana. Perhekahvilassa käyminen oli tärkeää myös lasten kannalta. Tällöin he saivat vaihtelua viikkoonsa ja seuraa muista lapsista. Perhekahviloissa syntynyt vertaistuki ulottui kuitenkin pelkkään rohkaisuun kasvatustyössä. Pintapuoliseksi kuvattuun puheeseen ei tuotu parisuhteeseen tai äitiyteen liittyviä vaikeuksia. Pelkästään positiivisiin seikkoihin keskittyvä vertaistuki, ei osoittautunut näidenkään ”perhekahvila” äitien osalta riittäväksi. (Hokkanen ym. 2001, 16-21.)

Naisten kontaktit läheisiin ja tärkeisiin ystäviin toimivat puhelimen kautta ja tapaamisina. Elämän vaikeuksien työstäminen tapahtui keskusteluissa ja tapaamisissa ystävien kanssa. Puhumisen mahdollisuus ja se, että joku kuuntelee, koettiin erittäin tärkeänä voimavarana elämässä. Ystävien antamaa tukea arvostettiin silloinkin, kun se oli hyvin vähäistä. Joidenkin naisten elämäntilanteelle leimallista olikin toisaalta ystävien tuen vähyys ja toisaalta kaipuu ystävien tukeen. Ystävien puuttuminen merkitsee yksinäisyyttä ja hiljaisuutta. Tutkimuksen naiset eivät sinänsä olleet vailla ystäviä, mutta olosuhteiden vuoksi fyysisesti läsnä olevat ystävät puuttuivat useimpien elämästä. Näin ollen omaa itseä ja elämää koskevat pohdinnat läheisten ihmisten kanssa jäivät vähäisiksi eikä omien ihmissuhteiden hoitoon ja aikuisen tunteita tyydyttävään tuen hankkimiseen pystytty keskittymään.

Elämän jaksomaisuutta kuvastaa osaltaan myös kertomuksista ilmenevä työn tekemisen tilapäisyys. Jokaisessa kertomuksessa tyypillistä oli se, että töitä oli ehditty tehdä useissa työsuhteissa ja monissa eri paikoissa. Toisin sanoen pitempikaista tai pysyvää työsuhdetta ei kenelläkään haastateltavista ole ollut. Kertomuksista kuvastui, ettei vakituisen tai pitempiaikaisen työsuhteen saaminen muodostunut sen hetkessä elämäntilanteessa erityiskysymykseksi. Niin sanotut epätyypilliset työsuhteet olivat arkipäivää. Työ- ja työttömyysjaksojen vuorottelun mahdollinen ongelmallisuus ei ilmennyt haastateltavien elämässä. Jaksomaisuuteen oli ikään kuin totuttu ja lähes aina oltiin varmoja siitä, että töitä kyllä

löytyy, vaikka välillä joutuisi olemaan muutaman päivän työttömänäkin. Haastattelujankohtana naiset olivat kotihoidontuella kotona, ilmoittautumassa työvoimatoimistoon työhakijaksi tai aloittamassa opiskelua.

”Täällä on ollu just sitä, että aina vuosi, puolitoista työttömänä ja sitten päässy niihin työllisyysvaroilla oleviin puoleksi vuojeiksi ja vuojeiksi ja taas sitte työttömänä.”

”Mää itte koen silleen, että on ne lapsetki yks saavutus sillä lailla... jotenki, että ei oo semmosta todella, todella konkreettista, että ku aattelee opinnot ja työelämässä ja tällai. Mulla on ollu aika hajanaista, että mä en oo ollu sillai, että mää oisin ollu, vuojeista toiseen opiskellu tai vuojeista toiseen ollu putkeen töissä. Vaan mulla on ollu pieniä taukoja siinä ja sitte taas jotain. Kyllä mää oon semmonen ihminen, et mää yritän kovasti...”

Väite siitä, että työ ei kuuluisi enää elämänpolitiikan ytimeen postmodernissa ajassa, ei liene täysin totta (ks. Julkunen 2000, 218). Tutkimuksen naiset edustivat joukkoa, joille työ, koulutus ja hyvä ammatti olivat tärkeitä pidettyjä asioita elämässä. Työn merkitys näkyi naisten kertomuksissa ahkeruuden ja työteliäisyyden korostamisessa. Töitä oli tehty aina, työpaikat olivat vaihtuneet ja aina oltiin oltu valmiita vastaanottamaan työtä. Työttömyysjaksoista ei erityisemmin huolestuttu, sillä aina oltiin varmoja siitä, että töitä on. Työ on edelleen yksi elämäkokonaisuuden hahmottamisen ja elämäntilanteen perusta. Työn luonne vaatimuksineen on muuttunut, mutta edelleen työssä pärjääminen ja siitä saatava kunnia ovat keskeisellä sijalla suomalaisten elämässä. Työn rinnalle keskeisiksi tavoitteiksi on kohonnut koulutus ja ammatin hankkiminen. (Esim. Kortteinen 1992, 73-79.)

Naisten kertomuksista näkyi myös postmoderniin aikaan kuuluva eteenpäin menemisen tarve. Vaikka arjen tilanne oli raskas ja uuvuttava, jaksettiin pohtia työhön ja koulutukseen liittyviä kysymyksiä. Naisilla oli kova tarve päästä töihin tai opiskelemaan itselle ”kunnon ammatti”, kuten asia ilmaistiin. Taloudellisesti

työnteolla oli merkitystä, mutta myös sillä, että tulevaisuudessa olisi ammatti, jota arvostaa ja jossa viihtyy. Useat naisista toivoivat pääsevänsä opiskelemaan lähiaikoina, mutta tarkkaa kuvaa siitä, mitä se voisi olla, ei ollut.

”Sen lukion kävin sitä varten, että pystyy hakemaan ylleensä johonki. Tai sitte johonki töihin vois mennä, töihin tai kouluun. Että ei ois ikuisesti semmonen työtön, että välillä ois aina joku työllistämistukipaikka, että haluaisin jotaki muutaki.”

”Meniski vuojesta toiseen sitä rataa, et siirtäis ja siirtäis. Ja lopulta joku päivä, et no ei oo töitä, mut en oo käyny sitä kouluakaan. Sen takia mää vähän mietin, että oisko se sitte viisain heti ottaa semmonen, että lähtiski suoraa opiskelemaan vaan. Et sitte kerkee työelämässä olla loppuikänsä, ellei sitte jotain taas lisäkoulutuksiin johonki suuntaan.”

Naisten arjessa jaksamisen kannalta tulevaisuuteen suuntautunut tavoitteellisuus, työ- ja ammattihaaveiden kautta, oli merkittävää. Vaikka naiset eivät vielä jaksaneet lopullisesti päättää, mitä tulevaisuudelta työn ja ammatin suhteen haluavat, pitivät he työ- ja ammattihaaveista kuitenkin kiinni erilaisia vaihtoehtoja aktiivisesti pohtien. Näiden pohdintojen kautta naiset kuljettivat elämäänsä eteenpäin, muutoinkin kuin lasten ja arjen rutiinien välityksellä.

Naisten kertomuksista välittyi tulevaisuuden toive turvallisesta ja tasapainoisesta työelämästä. Suhteessa työmarkkinoiden todellisuuteen toive on ristiriitainen. Postmoderni aika suosii pikemminkin joustavia ja muuntuvia työmarkkinauria kuin pysyvyyttä ja jatkuvuutta. Tulevaisuuden suunnitelmat ja pysyvyys yhdistyvät naisten kertomuksissa. Eletään tilassa, jossa epävarmuuden ajassa etsitään turvaan ja halutaan pitää kiinni jostakin pysyvästä. Naisille tämä pysyvyys todentuu tulevaisuusluottamuksena hyvään ammattiin ja sen kautta vakaaseen työelämään.

Yhteenvedona voi todeta, että epämääräisyyden ajassa naisten merkittäviksi elämän turvasatamiksi perheen lisäksi korostuvat ystävien tuki sekä työn ja ammatin hankkimisen tärkeys. Ystävien olemassaolo oli naisille elinehto, vaikka suhteet ystäviin ovat ajoittain hentoja. Pelkkä tieto siitä, että ystäviä on, lohdutti heitä ja antoi turvaa elämän myllerryksessä. Ystäväistä ja vertaisista koostuva sosiaalinen verkosto tuki osaltaan arjen jatkuvuutta, mutta tuki oli riittämätön. Muutoksen ja epäjatkuvuuden tilanteessa naiset olisivat tarvinneet ystäviltä tulevan tuen lisäksi muutakin pitkäaikaista ja säännöllistä vahvistusta elämäänsä. Arjen organisointiin ja kasvatukseen kohdentuva tuki, ei ollut riittävää eikä se kyennyt tarjoamaan kokonaisvaltaista tunnetukea, mitä naiset olisivat tarvinneet.

Työn ja ammatin hankkiminen olivat naisille tärkeitä elämän osa-alueita. Vaikka työelämään kiinnittyminen tai opiskelun aloittaminen tuntuivat haastatteluajan kohtana kaukaisilta, antoi niiden ajattelemisen luottamusta tulevaisuuteen. Turvattomaksi koettu postmoderni epäjatkuvuus pysyi naisten elämässä ”hallinnassa” osittain perinteisiin arvoihin nojautumalla. Tätä naisten kertomuksissa ydinperheen ohella edusti toive ”hyvästä ammatista” ja ”kunnollisesta työpaikasta”. Perinteiset arvot eivät olleet tässäkään mielessä kadonneet naisten elämästä, vaan pikemminkin ne vahvistuivat, kun elämän epämääräisyys lisääntyi. Tavoitetila, koulutuksen, ammatin ja työn kautta saavutettavasta vakaasta elämästä, nosti naisten katseen kohti tulevaisuutta. Ilman näitä toiveita katse tulevaan olisi saatanut olla sumuisempi. Näistä seikoista johtuen onkin syytä nostaa pohdintaan, miten katseen kirkkaus voidaan säilyttää postmodernin todellisuuden riskeissä.

4.3 Identiteetti hybridissä

Identiteetti ei ole valmiina meissä, vaan ihmisen on se rakennettava. Identiteetti eli minuus rakentuu yksilön kokemusten, kulttuurin ja kommunikoinnin kautta. Ihmisen suhde minuuteensa ja identiteettiin sotii yksilöllisyyttä vastaan. Vaikka identiteetti on osa yksilön minäkuvaa, se ei voi toteutua ilman muita ihmisiä.

Olemassaolomme muodostuminen on aina riippuvainen toisista ihmisistä ja kulttuurista. (Airaksinen 1999, 92-93, 105.)

Yksilöt kantavat mukanaan erilaisia identiteettejä. Identiteetti voidaan jakaa esimerkiksi subjektiiviseen ja objektiiviseen identiteettiin. Subjektiivisen identiteetin muodostuminen on riippuvainen ihmisen henkilökohtaisesta kokemuksesta omasta toimintakyvystään, itsehallinnasta ja moraalisista arvoistaan. Objektiivinen identiteetti muodostuu muiden ihmisten käsityksistä itsestään. Muiden ihmisten käsitysten kautta rakentuu myös persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti. Persoonallinen identiteetti tarkoittaa ihmisten yksilöllisiä piirteitä ja psykologisia ominaisuuksia, jotka näkyvät ihmisten kaikissa tekemisissä eli ihmisen persoonaa. Sosiaalinen identiteetti välittyy puolestaan niiden sosiaalisten ryhmien tai tilanteiden kautta, joissa ihminen kulloinkin on. Toisin sanoen sosiaalisen identiteetin myötä ihminen saa erilaisia rooleja ja tuntee olevansa erilaisten ryhmien jäsen. (Esim. Wager 1988, 15; Airaksinen 1999, 92-93, 105.)

Yksilön identiteettiä muovaa myös aika. Aikaa ei voi paeta – menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuuden odotukset eivät jätä yksilöitä rauhaan, vaan minuus muovautuu ja muuttuu eri aikoina (Airaksinen 1999, 103-105.) Myös murroksen aika luo leimansa yksilön identiteettiin ja minäkuvaan. Identiteetin rakentaminen edellyttää vakaata, ennakoitavissa olevaa maailmaa. Postmodernissa ajassa suositaan uudenlaista ihmiskuvaa. Menestys ei välttämättä ole enää kypsän ja eheän persoonallisuuden ihanne, vaan ihanne persoonallisuuteen liittyy jonkinlainen adaptointikyky, joka pystyy muuntumaan ja sopeutumaan elämään ristiriitojen ja epävarmuuden keskellä (Lehtonen 1999, 202-203; Raunio 2000, 73.) Kärjistetysti sanottuna identiteettiin ei enää välttämättä pyritä tai sen rakentamista ei pidetä erityisen tärkeänä – postmoderni ihminen ei välttämättä halua kiinteää identiteettiä ja välttelee sitoutumista.

Ihmisen identiteettiin kohdistuu uudelleen rakentamisen paineita, silloin kun rutiininomainen elämäntilanne katkeaa tai muuttuu. Elämänmuutos jättää jäljen elämäntilanteeseen ja voi käynnistää hyvinkin kokonaisvaltaisen elämän muutospro-

sessin. (Esim. Hänninen 1999, 43, 71.) Naisten identiteetti ja kuva itsestä oli elämässä tapahtuvien kokemusten myötä joutunut melkoisen muutoksen ja uudelleen rakentamisen kohteeksi. Useilla naisilla läheisiä ihmissuhteita, johon he olisivat voineet itseään peilata, ei ollut jokapäiväisessä elämässä. Eron myötä yksi pitkäaikainen ja tärkeä ihmissuhde oli myös loppunut. Tavanomaisia ”itsensä mittaamisen” paikkoja ei tullut työelämästä tai opiskelun kautta, koska naiset olivat haastatteluajankohtana pääsääntöisesti kotona. Myös mahdollisuus itsensä toteuttamiseen harrastusten kautta puuttui naisten elämästä.

”...ei siinä pysty ennää ittiä aatella ja vähän oma elämä siinä sivussa luisuu. Et pysty ittiä aatella toisaalta yhtään.”

”...mun elämähän oli ennen semmosta, et mä läksin johonki lauluiltaan. Mut nyt mä en pysty. Mä en pysty tuntii eteenpäin suunnitteleen elämäni. En ollenkaan.”

”Mutta sä et varmaan uskois, mä oon ostanu vuos sitte heinäkuussa lenkkitossut itelleni, että mä rupeisin käymään lenkillä. Ne roikkuu tuolla hintalappu... kuule ne ei oo kertaakaan ollu jalassa.”

Päivittäiseksi naisten minuuden rakentajaksi tulivat lapset ja arki heidän ehdoiltaan. Minuutta rakennettiin hyvin pitkälle äitiyden kautta, mikä heijastui naisissa ehkä jonkinlaisena arvottomuuden tunteena. Naisten kertomuksista välittyi tunne, ettei äitiys saanut ansaitsemaansa arvostusta ympäristöltä. Lapsia pidettiin yhtenä saavutuksena elämässä, mutta saatua palautetta hyvästä äitiydestä ei naisten kertomuksissa ilmennyt. Satunnaista vertaistukea naiset saivat jossain määrin toisilta äideiltä, joita he tapasivat leikkipuistoissa ja perhekahvilassa.

”Niitä on kymmenkunta näitä emäntiä. Niistä on sillä tavalla just, että tätä äitiyyttä jotenki kans tukemaan pystytään... miehestähän ei ollu sitä tukemaan millään lailla.”

Naiset olisivat tarvinnet vahvistusta identiteetilleen ja minuudelleen. Elämässä tapahtuvien vaikeiden tilanteiden ja rankkojen kokemusten jälkeen, luottamus itseen oli horjunut. Vaikka naiset kertoivat olevansa vahvoilla eropäätöksen jälkeen, oli heidän rakennettava minuutta uudelleen suhteessa uuteen elämäntilanteeseensa.

”...ihan alkuvaiheessa semmosia, että ´mikä mussa on vikana´? Semmosia itsesyytöksiä. Ja onhan se itsetunto ollu aika alhaalla.”

”...ja voi sanoa, että tämmöneki just, että peleko on vähän siitä, että oonko määhän nyt tänä päivänä niin katkeroitunu ... määhän koen, että määhän oon jotenki muuttunu... Elikkä siinä vaiheessa, jos määhän opiskelisin tai oisin työelämässä, että osaisinko määhän olla se sama iloinen ihminen, mikä määhän oon aina ennen ollu.”

Naisten identiteetti muokkautui ristiriitaisessa tilanteessa. Toisaalta naiset kokivat vahvuutta rohkeita valintoja tehdessään, toisaalta valintojen tuloksena oli heidän arkensa supistuminen niin, ettei mahdollisuuksia minuuden peilaamiseen enää ollut. Naisten identiteetti ilmensi perinteisiä arvoja. Naiset kokivat perheen, läheisverkoston, hyvän ammatin ja vakaan työuran saavuttamisen elämässään merkityksellisinä. Kuitenkin niiden tavoitteleminen tuntui vaikeassa elämäntilanteessa kaukaiselta ja ehkä ajoittain toivottomaltakin.

Auli Ojuri (2004) on pohtinut mm. Giddensin ajatuksia elämänpoliittisista valinnoista suhteessa minä-identiteetin rakentumiseen. Ojuri tuo esille ihmisten kokeman ristiriidan minänsä rakentamisessa, kun he joutuvat tasapainoilemaan samanaikaisesti jatkuvuuden ja epäjatkuvuuden tilassa. Ihmiset eivät voi aina ”onnistua” elämänpoliittisissa valinnoissa, jolloin jatkuvuus ja minä-identiteetin rakentuminen ovat uhattuna. (Mt., 35-36). Postmodernissa ajassa on jo jouduttu totuttautumaan ajatukseen, että elämänpoliittiset valinnat voivat olla luonteeltaan myös epäjatkuvuutta luovia. Valintojen takaa ei aina astu esiin minä-identiteettiä tukeva tai ylläpitävä muoto. Tämän ei kuitenkaan tarvitse olla esteenä minuuden

rakentamiselle, jos elämässä on muita osa-alueita, jotka voivat paikata menetettyjä kohtia. Tällaisia voivat olla esimerkiksi harrastukset tai vahva ystäväverkosto, joiden kautta välittyy tunne omasta itsestä.

Naisten kertomuksissa identiteetin rakentaminen on vaikeaa. Naisten mahdollisuus jäsentää elämäänsä ja minuuttaan mielekkäiden toimintojen kautta, oli käytännössä mahdotonta. Aikaa omille mielenkiinnonkohteille esimerkiksi harrastuksiin ei juurikaan ollut. Naisten pohtiva ote elämänsä vaikeuksiin ja minuuteen, jäseni naisten kuvaa omasta itsestään. Koska arjen ulkopuolisia itsensä mittaamisen paikkoja ei ollut, naiset kuuntelivat itse itseään.

”Musta tuntuu vaan, mie oon vaan jollain lailla niin vahva ihminen. ...mie mittailen ittiäni, sitä jaksamista just mittailen. En tiä nyt jokailta, mutta sil-lai, että tietäis ne omat rajat, että milloin tuntuu, että ´perkele, nyt riittää, nyt ei enää jaksu mitään´. Aina sitä mietin, sillä tavalla siis mittailen ittiä, että ennenkö tullee se viimeinen väsymys, sitä ennen on soitettava johonki.”

Itsensä mittaaminen suhteessa arjessa selviytymiseen näkyy naisten kertomuksissa yhtenä, keskeisenä tapana jäsentää omaa identiteettiä. Reflektiivinen suhde selviytymiseen sekä minuuden ja identiteetin jäsentäminen saattaa ilmentyä voittona uupumuksen, vihan ja katkeruuden olotiloista (Hyväri 2001, 79). Esimerkiksi Ojurin (2004) tutkimuksessa väkivaltaa kokeneiden naisten itsetunto tarvitsi uudelleen rakentuakseen itseymmärrystä, omien tarpeiden ja tunteiden tiedostamista. Lisäksi selviytymisen kannalta merkittävää oli tunnustaa itselleen tarvitse- vansa elämäänsä uuden suunnan, vaikeuksista huolimatta. Väkivaltaisesta suhteesta irtautuminen ja sen myötä luopuminen identiteetin perustana olleista vai- mon ja ydinperheenäidin roolista, ainakin väliaikaisesti, ei tarkoittanut lopullista menetystä tai uhkaa, vaan oikeastaan haastetta, jonka kautta alettiin katsomaan tulevaisuutta. (Mt., 176-178.)

Tutkimukseni naisten identiteetit ilmentävät haastatteluajankohtana samanlaisia piirteitä ja ominaisuuksia kuin Ojurin (2004, 173-185) tutkimuksen ”selvityjän,

etsijän ja epäilijän” tarinat, jotka ovat konstruoituja tarinoita tutkimuksen aineistosta. *Etsijän* identiteetti rakentuu vahvasti äitiydelle ja naiseuden oma työstäminen on jäänyt taka-alalle. Äitiydestä on tullut suuri merkitys naisten elämässä selviytymisen ja elämän merkityksellisyyden synnyttäjänä. *Selviytyjän* identiteetin avainkokemukseen liittyy itseyden löytäminen, jolloin minuuden rajat paikannetaan itse uudelleen. Suhteesta irtautumisesta muodostui naiselle uusia kokemuksia ja tavoitteita mahdollistava muutos. *Epäilijän* identiteetti naisena on vielä haavoittuva ja etsinnän kohteena. Entisen elämän malli: ydinperhe, äidin ja vaimon rooli vaikuttivat epäilijän arjessa vielä voimakkaina. Suhteesta irrottautuminen näkyi mahdollisuutena, mutta siihen oli vaikea tarttua.

Tutkimukseni naiset olivat pääsääntöisesti etsijän ja epäilijän rooleissa. Kuitenkin heidän kertomuksissaan oli tulevaisuuden toivoa ja suunnitelmia, mistä näkyi, että selviytyjän rooli ei ollut mahdoton. Ratkaisevaksi askeleeksi, lähemmäksi selviytyjän identiteetin rakentumista, muodostuu se, miten ja millaista tukea naiset saavat. Naisten identiteetin uudelleenrakentuminen olisi tarvinnut äidin roolissa toimimisen lisäksi naiseutta tukevia ja itsetuntoa vahvistavia elämisen paikkoja. Arjen askareissa toimiminen ilman perheen ulkopuolelta tulevia itsensä mittaamisen paikkoja vaikutti osaltaan alentavasti naisten uskallukseen lähteä toimimaan ”kodin ulkopuolelle”. Luottamus itseen ja omiin kykyihin oli tässä suhteessa laskenut. Tärkeää olisikin huomioida naisten tarvitsema tuki identiteetin, itsetunnon ja –luottamuksen uudelleen rakentumisessa äitiyden tukemisen lisäksi. Tässä mielessä on hyvä muistaa, että naisten selviytyminen ja hyvinvointi ovat edellytys myös lasten hyvinvoinnille (ks. Ojuri 2004, 163-164, 189).

5. VALINTOJA

5.1 Äitiys

”Kaksikymmen vuotiaana, olin varma siitä, että olin tullut raskaaksi yhden yön suhteen seurauksena. Kuukautiseni olivat myöhässä, ja parin viikon ajan jouduin miettimään vaihtoehtoisia ratkaisuja tilanteeseeni. Ajatus vauvasta, kuukausi yliopiston aloittamisen jälkeen, tuntui mahdottomalta. Tajusin ensimmäistä kertaa, millaisia ratkaisuja naisen on elämässä tehtävä, miten raskaita ne ovat, miten yksin on niiden äärellä. Valitsenko äitiyden vai en? Voinko ottaa vastaan täydellisen elämänmuutoksen, vastuulleni kokonaisen uuden ihmisen?” (aineisto, Ahola 2000, 19-20.)

Äitiydestä, kuten isyydestäkin, on tullut yksilöllinen valinta ja samalla mahdollisuus lukemattomien elämäntapojen rinnalla. Yksilöllisten valintojen korostaminen herättää myös tietoisuuteen valintoja seuraavasta vastuusta. Joissakin vanhemmuuden tilanteissa vastuun ottaminen omista valinnoistaan on niin kokonaisvaltaista, että vastuu kannetaan yksin, vaikka voimavarat olisivat vähissä. Tällainen vastuun ajatus kohdistuu yhteiskunnassamme erityisesti naiseen äitinä, koska raskauden tai abortin ajatellaan viimekädessä olevan enemmän naisen kuin miehen valinta. Tätä taustaa vasten naisten vetäytyminen vastuusta tai vastuun välttely on vaikeaa ja lähes mahdotonta, sillä jo raskauden alkamisen myötä hän on kiinnittynyt lujasti vastuun kantamiseen – halusipa hän tai ei. (Sevón & Huttunen 2002, 80.)

Tutkimuksen naiset ovat äitejä. Äitiys nousi puheissa esiin vahvasti ja se näyttäytyi tutkimuskehikooni nähden selkeästi yhtenä naisten valintana. Naisten äitiys määrittäyty ja elää tutkimusaineistossa eron, yksinhuoltajuuden, jaksamisen ja lasten hoitamisen kautta. Erosta puhun myöhemmin erillisessä alakappaleessa, mutta tässä käsittelen jaksamista, yksinhuoltajuutta ja lasten hoitamista kotona osana

tutkimuksen naisten äitiyttä. Haastatellessani naisia en erikseen kysynyt äitiyden kokemisesta, mutta naisten kertomuksien kautta äitiys nousi yhdeksi kantavaksi teemaksi, mitä ei ole syytä ohittaa. Äitiys ei naisten kertomuksissa suoranaisesti määriyty äidiksi tulemisen kautta, vaan äitiys korostuu valintana muiden elämäntapahtumien myötä. Mikäli naisilla olisi elämänkumppani kantamassa osaa arjen vastuista, heidän valintansa olla äiti ja siihen liittyvä vastuu näyttäytyisi naisten elämässä hyvin eri tavalla. Tämä valintojen kääntöpuoli on hyvä muistaa, kun keskityn miettimään, millaiseksi äitiys on muovautunut juuri näiden naisten valintojen tuloksena.

Tutkimuksen naisten elämäntilanteet erosivat toisistaan lasten odottamisen ja syntymisen suunnitelmallisuuden ja valinnaisuuden suhteen. Joidenkin naisten kertomuksissa, heidän silloisessa elämäntilanteessa ei välttämättä olisi ollut tilaa ja aikaa lapsille. Joillakin naisilla äitiys oli tullut mahdolliseksi ja sitten valituksi elämänkulun osaksi. Naisten tekemät valinnat johtivat kuitenkin lapsen syntymään ja äitiyteen.

”...ja aattelee lasten kohalta, ku toinen lapsiki synty, aatteli sillai, että oonko mä oikeen ratkasun tehny? Siis silleen, ku mä hänet synnytin tähän maailmaan ja hällä ei oo alusta ees ollu, että ois isä ja äiti siinä, normaalit kuviot.”

Haastatteluajankohtana äitiys ilmeni naisten kertomuksissa eräänlaisena pakkona ja vaihtoehdottomuutena. Vaikka äitiys oli naisten valinta, oli äitiyden –rooli vaikeiden elämäntilanteiden myötä arjessa muuttunut. Lasten hoitaminen kotona yksin ja kotihoidontuella eläminen on kokemuksena henkisesti ja taloudellisesti raskasta. Naisten mahdollisuudet oman itsensä kehittämiseen ja minuuden rakentamiseen, muutoin kuin lasten kautta, olivat vähissä. Harrastaminen, mielekäs vapaa-ajantoiminta, opiskelu tai työelämään siirtyminen oli haastatteluhetkellä vain haave jossain kaukana tulevaisuudessa. Lapset olivat pieniä eivätkä he pärjänneet ilman kokonaisvaltaista ja jatkuvaa huolenpitoa. Lasten hoitaminen vuorokaudet ympäri yksin, ei suonut hengähdystaukoja arkisin eikä viikonloppuisin.

Lasten isät osallistuivat vaihtelevasti lasten hoitoon. Jotkut isät yrittivät tavata lapsiaan säännöllisesti, mutta joidenkin isien kohdalla lasten tapaamisissa ja hoitamisessa oli kuukausien taukoja. Toisin sanoen lasten isiltä tuleva käytännönhoitoapu ei aina ollut säännöllistä eikä siihen voinut tukeutua. (Ks.Kröger ym. 2003, 28-41.)

”Ei tässä oo muuta, kolme pönttöeinarii (lasta) ku näit on... eihän mulla oo vaihtoehtoja. Eihän täs oo vaihtoehtoja.”

”Mut se, että ku huomaa omasta käytöksestään sen, että ku ei oo niin iloinen ja jaksava ja tämmöinen äiti, ku pitäis olla. Ko alkaa vaan tuntuun, että vähenee ja vähenee se jaksaminen. Niin sen takia mulle tuli, ehkä semmonen pelko vaan omien lasteni takia, et mihin ne joutuu, jos mä en sit jaksaiskaan, et mun on pakko.”

”Koska se, eihän sitä, siinä ko aletaan oottaa lasta, nii ei olla silti suunniteltu sitä elämää näin, että päivästä toiseen, kolomanteen ja viikosta ja vuojesta toiseen kolomanteen, vaan oot sinä niitten kans 24 tuntia vuorokauesta. Minusta se ei ole näin se asia, ei todellakaan. Kyllä joskus tarvii jotaki. Vaikka onki vahva ihminen, vaikka ossaanki näin niitä asioita tehä niitten (lasten) kans, enkä oo tumpelo. Siltikki, totta kai tarvii ja se ois sitä ennaltaehkäisevää.”

”Semmosta se, välillä tuntuu ´no, voi ei, tämä on vaan pakko tehä tämä ruoka ja pakko on nyt käyä ulukona vaan´. Se on ollu välillä vähän semmosta. Välillä siihen ehkä vässyy enemmän, mutta kyllä mä silti koen sillä lailla, että silti hyvin mä oon ne silti jaksanu tehä. Ja siihen rutinoituu, ei siinä pysty ennää ittiä aatella ja vähän oma elämä siinä sivussa luisuu. Et pysty ittiä aatella toisaalta yhtään. Kaikki, just ne uintireissut, nehän on sillä tavalla toisaalta raskaita ja näin. Siinä on sen lapsen ilo, siitä itekki nauttii ja sillä tavalla. Sillai sitä on vaan aina jaksanu.”

Toisaalta naiset vähätelivät kertomuksissaan arjen raskautta. Ikään kuin oman väsymyksen, voimattomuuden ja arjen raskauden julkilausuminen olisi ollut turhaa valittamista, sillä muilla elämä saattoi olla vielä raskaampaa. Naiset pitivät eroa ja lasten kanssa yksin elämistä sellaisena valintana, jonka taakka oli itse kestettävä ja kärsittävä.

”Kumminki tiiän tämmösiä, kellä on kolomeki lasta, yksinhuoltaja. Ja sitte on viiski lasta, yksinhuoltaja. Mietti sit, ku mää selitän näitä juttuja, mä että niin, eihän mulla, mulla on oikeestaan puolet vähemmän lapsiaki ja kai-kin puolin. ... Kyllä mää monesti, siis ihailen tämmösiä, joilla on vielä enempiiki lapsia ja kai niillä on suuremmakki huolenaiheet, enempi sitä työtä siinä. Että hävettää ihan omasta puolesta, miten mää ees kehtaan...”

”Ja ko sitä aattelee kumminki aina siltä puolelta, itte on tavallaan ittensä tähän pistäny, siis tähän tilanteeseen.”

Haastatteluajankohtana äidit olivat käyttäneet päiväkodin mahdollistamaa tukea vasta lyhyen aikaa. Tämän kokemuksen perusteella näytti siltä, että päiväkodin tuleminen mukaan äitien arkeen on tuonut suurta helpotusta käytännön asioiden järjestelemiseen ja jaksamiseen. Saattoi olla esimerkiksi niin, että toinen lapsista (vanhempi lapsi) oli puolipäivähoidossa, jolloin äiti oli pienemmän lapsen kanssa kotona. Naiset pitivät tärkeänä, että päivähoitossa leikki-ikäiset lapset saivat päiväänsä mielekästä tekemistä. Yksin heillä ei ollut mahdollisuutta järjestää leikki-ikäiselle mielekästä puuhaa, koska vauvaikäinen lapsi oli hoidettavana.

Naisten kertomuksista heijastui ikään kuin häpeän tunne siitä, että ei jaksanutkaan yksin ja oli ollut pakko pyytää apua perheen ja suvun ulkopuolelta. Häpeä on voimakas ja negatiivinenkin ilmaus, mutta uskallan käyttää sitä kuvaamaan naisten kokemuksia. Naiset itse puhuvat epäonnistumisesta äitinä ja huonosta äitiydestä liittäen nämä tuntemukset tilanteisiin, jolloin väsymys on ottanut vallan ja apua on joutunut pyytämään. Yhdeksi huonon äidin tunnuspiirteeksi naiset nimesivät lasten laittamisen päiväkotiin, vaikka ovat itse vielä kotona.

Äidit kokivat myös syyllisyyttä siitä, että pitivät lapsiaan päivähoidossa. Syyllisyyttä tunsivat varsinkin ne äidit, joiden lapset olivat puolipäivähoidossa, vaikka olivat itse kotona. Toisaalta he tiedostivat, että heidän voimavaransa eivät vielä riittäneet työmarkkinoille tai opiskelunaloittamiseen, mutta ”lupa levätä” sai heidät tuntemaan itsensä ”huonoiksi äideiksi”.

V: ”Just tällöinen huono-omatunto, että täällä päivät pitkät sitte vaan itseksensä olla ja ei oo kerta töissä eikä koulussa ja kuljettaa lapsia päivähoitoon. Se on aivan pöljää hommaa.”

K: ”Minkä takia sulla on se huono omatunto?”

V: ”Huono äiti.”

Olen yrittänyt pohtia, mistä ”kaiken kestäminen” ja ”huonon äidin” määritelmät ovat liimautuneet osaksi naisten arvomaailmaa. Luulen, että naiset kantavat myös äitiydestä, kuten perheestäkin, traditionaalista äitikuva. Tämä ihanne-äiti on kaikkivoipa, jaksava, ei turhia valita, epätsekäs, muiden etua ajatteleva ja uhrautuva. Toisaalta pärjääminen liittyy myös nyky-yhteiskunnan yksilöllistyneeseen pärjäämis -vaatimukseen. Elämme suoritusyhteiskunnassa. Meitä arvioidaan ja arvotetaan tekemisemme, tulojemme ja ulkoisten maneerien mukaan. Yllätys ei varmastikaan ole, että suomalaisessa yhteiskunnassa ei juuri kotiäitiyttä arvosteta. Suoranaisesti sitä ei tuoda esille, mutta kotiäitiyden toisarvoisuus heijastuu sosiaaliturvan heikentymisenä. Esimerkiksi perheen kokonaisansiot laskevat huomattavasti, kun äiti jää kotiin äitiysvapaalle. Kotona vietetyistä ajasta ei myöskään kerry eläkettä. (Esim. Kahri 2003, 230.)

Nyky-yhteiskunnan käsitystä äidistä ja hyvästä vanhemmuudesta osaltaan muovaavat myös keskustelut subjektiivisesta päivähoito-oikeudesta ja ylipäättään, kenelle päivähoito on tarkoitettu. Valtiosihteeri Raimo Sailas käynnisti keskustelun toteamuksellaan, ettei isompien lasten lähettäminen päivähoitoon ole oikein tilanteessa, jossa äiti hoitaa vauvaa kotona. (Esim. Helsingin sanomat 08/2004).

Sailaksen näkemykseen yhtyi muun muassa entinen veroministeri Ulla Puolanne (Etelä-Suomen Sanomat 23.09.2004). Tällainen keskustelu on osaltaan tarpeellinen herättämään yhteiskuntaa ja julkista sektoria siitä, mitä kaikkea itsestään selvytenä pidettyyn päivähoitoon liittyy. Etenkin siitä näkökulmasta, mitä tapahtuu, jos subjektiivista oikeutta leikataan. Miten yksinhuoltajat tai lasten hoidossa ja elämäntilanteissaan väsyneet vanhemmat pärjäävät? On muistettava, että tämä keskustelu ei koske yksin naisia, vaan myös miehiä, lasten isiä. Keskustelua ja selvityksiä ei kuitenkaan saisi tehdä siten, että niiden hintana on ihmisten syyllistäminen ja leimaaminen.

”Mä oon sit käyny jossain ulkona tai tansseissa, ku lapset on ollu isänsäkin luona... mut kyllä mä koen jotenki syyllisyyttä silti siitäkin. Vaikka mä oon sillai, sitäki huolehin hirveesti, et mä lähän vasta sillai, että lapset on nukumassa. Mutta se, että ne tietää mihin oon menossa, et mä sanon... äiti lähtee nyt humputteleen aikuisten juttuja’. Lapsi sanoo, että hänkin lähtee mukaan, mutta mä, että se ei käy. Sitte aina yritän perustella kaikki asiat. Jos on kriisejä, et mä oon vihanen tai väsyny tai jotain..., että minkä takia. Että se nyt ei saa mitään semmosta, kauheita traumoja. Äiti on välillä niin iloinen ja välillä se on niin masentunu ja sillai.”

Vaikka naiset kokivat äitiyden arjen pääsääntöisesti raskaaksi, niin se ei ollut heidän äitiyden kokemuksen koko totuus. Äitiys ilmeni myös naisten suurena voimavarana eteenpäin jaksamisessa. Äitiyden ja yksinhuoltajuuden myötä naiset olivat luopuneet paremmasta taloudellisesta hyvinvoinnista, oman vapaa-ajan käytöstä lähes kokonaan ja olivat melko uupuneita yksinäisen arjen keskellä. Suhde lapsiin ja arkirutiineihin oli ristiriitainen. Vaikka ne ovat väsymisen osasy, niissä piili myös jaksamisen siemen.

”...jotenki vaan on sitkiä ja sinnikko. Sitte täytyy aina, sehän on vaan pakko jaksaa, Ja mukavahan se on, että lapset on. Just oikia elämä ilo, et kyllä mie silti aina niin päin aattelen. Vaikka välillä tuntuuki, että pakko täällä pakkasessa tunti istua, että kyllästyttää. Mutta sitä tekkee naimisissa olevil-

laki ja joilla on hyvät mieheksi. Sitä tekkee sitä sammaa melkein päivittäin. Niitäkin raivostuttaa jotku asiat. Kyllä paljon tylsempää ja yksinäistä ois, jos ei ois näitä lapsia, aarteita. Semmosia jotaki vahavuuksia niitä vissiin on. Semmonen sitkiä, sinnikko oikeen.”

”...lapset on ollu tavallaan se, mistä sä oot ammentanu tai se on ollu pakko jaksaa. Se on kuitenkin varmaan päivässä se rytmi, mikä on pakko olla lasten takia.”

”Ja sitte maanantaista perjantaihin eletään, jos vaikka mää olisin töissä tai jotain. Yrittää silleen, että aamulla herätään ja tehään ne päivän jutut ihan sillai, että... vaikka niissäki mää voisin itte ehkä sillä lailla antaa periks, että mun ei pitäis pitää nii tiukasti tietyistä asioista kiinni... en tiä sitten. Jollain tapaa ehkä seki, että mää yritän pitää tietyt kellonajat ja tietyt asiat järjestyksessä, niin se antaa mullekin semmosta varmuutta, just jaksamista. Et mää tiän, ei mee ihan rempalleen elämä.”

Naiset kohtaavat arjen rutiinit kotonaan. Kotitöistä muodostuneet rutiinit tekevät päivän merkitykselliseksi. Tähän tekemiseen liittyy yksityisyys, riippumattomuus ja kontrolli omasta tekemisestä. Toisaalta arjen rutiineissa piilee myös naisia ulkomaailmasta eristäviä ja voimavaroja vieviä vastakkaisuuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi yksinäisyytenä ja rutiineista riippuvuutena. (Ks. Tedre 1998, 404-405). Arjen rutiinit olivat kuitenkin yksi avain naisten eteenpäin menemiselle, jaksamiselle ja päivästä toiseen selviytymiselle. Kun naisten elämä on muuttunut ja entiset turvarakenteet ohentuneet, toivat rutiinit arjessa ennakoitavuudellaan ja säännöllisyydellään turvaa menetetyn tilalle.

Naiset peilasivat äitiyttään myös lapsuudenkokemukseensa omasta äidistään ja hänen tapaansa olla äiti. Naisten kertomuksissa lapsuuden äitikokemuksia kuvattiin hyvinä, puutteellisina tai vaikeina.

”...meillä on ihan hyvät välit ja oman lapsuuteni koen hyväksi. ... Me oltiin Helsingissä siite viikko. Se äiti oli meän mukana, se oli vähän enemmän loma mulle, ko se oli auttamassa siite sielä.”

”Mää päätin, että mä en rupee meidä äitiks. ... Mulla on just se niin hyvä esimerkki, ku meän äiti on siis niin katkera. Se on niin negatiivinen joka asiasta, että mua ihan hirvittää välillä, että voi ees tuolla tavalla ajatella, että niin tulee joka asiasta tulee ensimmäisenä ne pahat asiat etteen.”

”...niin huonot välit oli siihen aikaan, ainaki äitin kans. Kerranki, olinko mä yheksännellä vai kaheksannella luokalla, musta silimä oli, mun piti mennä kouluun. Ja kaikki kyseli, että ´mistä tuo musta silimä on tullu´? Sitte tosiaan, se mun äiti sitte, se aina huusi meille, että ´painukaa helevettiin täältä´! Se oli vähän pakkotilanne yllesäki lähtä sieltä (lapsuuden kotoa).”

”Ja onhan mulla tietenki seki vähän, että minkälainen äiti mä olen, ku ei hän mulla ihan semmosta, ku oma äiti on kuollu, ku mä oli kolmen vanha. Ja sitte oo ollu semmosta oikeeta äitiusuhdetta. Vähän sitä mieltii joskus, että ku ei oo ittellä semmosta kokemusta. Osaanko mä ees olla äiti?...aika sen varmaan näyttää jokupäivä, että oonko mä toiminu oikein. Lapset tulee sanoon.”

Naisten kertomuksissa omaa kokemusta äitiydestä pohdittiin ja problematisoitiin liittämällä ne hyvinkin vahvasti heidän oman äitinsä olemassaoloon tai puuttumiseen: millä tavalla äiti on heitä hoitanut, millainen suhde heillä äitiinsä on nykyään ja millaisen kokemuksen he äitiydestä saavat oman äitinsä kautta. Naiset kokivat äitiusuhteensa tärkeänä voimavarana, mutta jotkut naiset kokivat suhteen myös sellaisena, mitä ei itselle ja omille lapsille toivoisi.

Äitiyttä pidetään edelleen naiseuden yhtenä vahvana määrittelijänä – siitä ei tule kieltäytyä eikä siinä saa epäonnistua. Äitiydessä epäonnistuminen uhkaa naisidentiteetin perustaa ja ihmisarvoa. Äidin tulee olla kyllin hyvä. Objektisuhdeteo-

rioiden kyllin hyvä äiti rakentaa ja luo lapsilleen kaikkivoipaisuudestaan hyvän elämän ja perusturvallisuuden. Kyllin hyvä äitiys ei väsy. (Ks. Jokinen 1996, 54-55, 190.) Naisten kertomuksissa äitiyden kokemus oli haastava ja osittain vaikea. Äitiys oli naisten vahva valinta, mutta yksin arjen hampaissa eläminen ja pärjääminen ei nostanut esille äitiyden iloa ja onnea, jota naisten kertomukset kuitenkin välttivät. Jatkuvien syyllisyyden, epäonnistumisen, jaksamisen ja hoivaamisen tunteiden myllyssä oli vaikea olla kyllin hyvä tai edes riittävän hyvä äiti.

Pehmeämmän katseen äitiyden vaatimukseen luo Eeva Jokinen (1996, 176, 189-190), äitien väsymystä käsittelevässä tutkimuksessaan, korottamalla äitiyden ”niin-hyvä-äiti-kuin-kykenee” -ajatteluun, jossa heikot ja väsyneet äidit ovat silti hyviä, rakastavia ja rakastettuja äitejä. Äitinä Jokisen ajatukseen on helppo yhtyä, mutta, miten tämä viesti tavoittaa esimerkiksi tutkimukseni naiset. Tärkeäksi kysymykseksi tutkimukseni naisten arjessa nouseekin, kuinka ”hyvä äitiys” jaksaa, ilman ulkopuolista ja kokonaisvaltaista tukea.

5.2 Ero

”Ihmiset menevät naimisiin rakkauden vuoksi – ja eroavat rakkauden vuoksi” (Beck & Beck-Gernsheim 1995, 11).

Avio- ja avoeroja pidetään nyky-yhteiskunnassa melko tavallisena ilmiönä. Eroaminen on yleistä, eikä se synnytä moraalista paheksuntaa (Hokkanen 2002, 119.) Tähän ”tavallisuuden” leimaan osasyynä saattaa olla erojen nopea lisääntyminen ja suuri määrä. Yhdeksi erojen ”ongelmaksi” ja syyksi on nostettu se, etteivät ihmiset yritä tarpeeksi, vaan mukavuudenhalussa ja itsekkäisiin syihin vedoten erotaan liian herkästi (Husso 2003, 143). Yksilöille erolla on kuitenkin suuri merkitys. Yhteiskunnallisesti ero voi vaikuttaa tekniseltä ja helpolta ratkaisulta kahden ihmisen välillä, mutta eron kokenut tai sitä miettivä tuskin näkee sitä selkeänä ja yksinkertaisena elämän valintana. Naimisiin mennään edelleen toivoen loppuiän kestävää liittoa ja tästä lähtökohdasta ero tuntuu henkilökohtai-

selta epäonnistumiselta ja suurelta tappiolta, jota yritetään viimeiseen saakka välttää (Husso 2003, 143-144).

Nyky-Suomessa lähes puolet solmituista avioliitoista päättyy eroon. Avoliittojen eroja ei tilastoida, joten päättyvien parisuhteiden määrä on todellisuudessa hyvinkin korkea. Eroja tutkineet ovat usein yhtä mieltä siitä, että eroprosessi voi olla sangen pitkä, sen sijaan, että se olisi hetkellinen tapahtuma tai päänäpistö. Parisuhteet päättyvät eri tavoin ja eri syistä, mutta eroprosesseista löytyy myös jotakin säännönmukaisuutta. Usein kestää aikaa luopua yhteisistä siteistä. Yleensä naisilla on taipumus ja tunne tehdä asioille jotakin, ja miehet puolestaan mieltyvät ajatukseen, jossa heidät heitetään ulos kodeistaan. (Hokkanen 2002, 121.)

Tutkimuksen naiset ovat eronneet lastensa isästä tai ero on yksi mahdollinen valinta lähitulevaisuudessa, jota haastatteluhetkellä konkreettisesti pohditaan. Avioeron ja avoeron sijaan puhun yleisesti erosta, sillä naisten erot olivat tapahtuneet sekä avio- että avosuhteesta eikä avio- ja avoeroilla ollut keskenään eroavuuksia. Eropäätös ei esiintynyt naisten kertomuksissa helppona ratkaisuna tai valintana. Kaikilla naisilla suhde lastensa isään oli kestänyt useita vuosia. Kertomuksista välittyi tunne rakkaudesta ja välittämisestä, joka vuoksi oli jaksettu eteenpäin, vaikka suhteissa oli ollut vaikeita aikoja. Naiset olivat kokeneet parisuhteessaan muun muassa uskottomuutta, henkistä ja fyysistä väkivaltaa, mitätöimistä, uhkailua, runsasta alkoholinkäyttöä, yksin jäämistä ja loukkaamista eli paljon sellaista, mitä tasavertaiseen parisuhteeseen ja kumppanuuteen ei yleisen käsityksen mukaan kuulu. Naiset olivat kestäneet ristiriitoja pitkään, ennen kuin lopulliseen eroratkaisuun oli päädytty.

”... Jollain tavalla me tykättiin kyllä hirveesti toisistamme. Ja sillä tavalla. Mutta siinä oli tämmösiä suuria ongelmia sitte kuitenkin. Että jos ne kaikki ois korjautunu, niin ehkä meillä ois hirveen hyvä olla. ...”

”... no siinä on alusta lähtien ollu väkivalta mukana siinä suhteessa. ... Toisaalta minusta tuntu, että se ensimmäinen ja ehkä toinen vuosi oli pa-

himpia. ... Että sillai kerran, kaks vuojessa oli sitte ja sitte tietenki alussa aina, ku se oli kännissä. Sitte lopussa oli niin päin taas, että selvin päin sitä väkivaltaa ja henkistä väkivaltaa oli tietenki aina.”

”Mut siinä vaiheessa ku... ainoo, mitä sanoja vaihetaan keskenään on se, että tiuskitaan toisille, sanotaan pahasti. Ja lapsi siinä kasvaa semmosessa ilmapiirissä, että ei oo tosiaan hyvä kellään olla. Mä olin jo periaatteessa yksinhuoltaja jo siinä vaiheessa, että ei lasten isää sillai, hällä oli työhommia. Ja ne alko oleen sit sitä, viikonloppu ollaan ylitöissä, ollaan kohta yötä myöten, eikä enää tietä sit toisen elämästä mitään. Tai että mää nyt olin kotona, mutta mää en tienny hänen elämästä...”

”... Ja erottiin sitte lopullisesti. En nyt sitte tiä, kuin lopullisesti...”

Naiset puhuvat kertomuksissaan siitä, että ero ja lasten syntymä liittyivät ajallisesti yhteen. Raskausaikana ja lasten ollessa aivan pieniä, he kokivat jääneensä yksin. Monet naiset olivatkin päätyneet eroon ja muuttaneet pois yhteisestä kodista. Raskaus, vauva-aika, ero ja muuttaminen ovat jo yksin suuria muutoksia ihmisen elämässä. Naisten kertomuksista käy kuitenkin esille, että nämä elämäntapahtumat ovat ajallisesti toteutuneet hyvinkin lähellä toisiaan tai jopa samanaikaisesti.

”...On meillä hirvittävä kohtalo ollu, nyt sitä pystyy jo ittekki ajattelemaan. Mä olin toisesta lapsesta raskaana ja mun mies oli tavannu toisen naisen. Mää sain sitte tietää sen, ku nuorin lapsi oli parin kuukauden ikäinen...”

”Mut siinä vaiheessa oli vielä jännä homma, että mähän ootin sitte tätä nuorimmaista,..., mikä tuli sit siinä samassa rytäkässä, ku oli tää erohomma ja kaikki. Siinä sit mieltiä, että ´no mitäs mä nyt sitten´. Mutta koska se oli kumminki, että jos siinä ois sattunu joku semmonen, että jos ois aikaa menny pitemmästi tai jotain, ehkä sitä ois saattanu alkaa mieltiin, että on-

han se kumminki, määhän nyt oon yksin jo yhen lapsen kans, mut toinen vielä tulossa...”

”... Silloin, kun määhän tosiaan tulin raskaaksi, niin alako alamäki meillä suhteessa. ...ja sillä oli semmosta alkoholi-, että se joi. Mun mielestä ainaki liikaa. Sitte ku määhän kielsin, että ´ei saa juua´, se alako sitte piilottelemaan niitä, jotaki kotiviinipulloja jossaki... se oli aivan, tuntu että hulluksi tulee silloin...”

”Mut tänne ku me on muutettu, niin oikeestaan niitä rupes tuleen niitä ihme käännepkohtia. Kai se oli silloin ku vanhin lapsi syntyi. Mulla oli vakituinen työpaikka silloin ja tuotannollisista ja taloudellisista syistä mut irtisanottiin ja mies joutu lomautetuks samana vuonna...”

Naiset perustelivat eroaan tai eroajatustaan muun muassa lasten parasta ajatellen. Samoin kun Husson (2003, 145) tutkimuksessa, naiset pohtivat lastensa kokemuksia vanhempiensa riitelystä. Naiset kantoivat syyllisyyttä muun muassa siitä, mitä lapset ovat vanhempien riitaisessa suhteessa joutuneet kokemaan. Erona Husson tutkimukseen, naisten pelko lastensa puolesta ei välttämättä liittynyt äitiin kohdistuneeseen fyysisen väkivallan kokemukseen ja sen näkymiseen kotona. Naisten huoli lapsista liittyi myös vanhempien yhdessä eletyn arjen hajanaisuuteen. Tämä rikkonaisuus näkyi muun muassa miehen alkoholin käyttönä ja henkisenä väkivaltana, jotka heijastuivat naisten voimiin pitää ”turvallisista” arkitiinejä yllä.

”...mua suomeks sanottuna vituttaa, jos niin vois sanoa. Mua ei ehkä enää itteni takia..., mutta lasten takii. Koska mä nimittäin pelkään, et lapsille voi tulla jotain.”

Naiset kokivat eroon päättymisen pääasiassa hyvänä ja ”oikeana” ratkaisuna. Ero näyttäytyi heidän omana, itsenäisenä valintana ja jonkinlaisena vapauden tunteena ja kokemuksena. Naisten kertomuksissa tuli esille, että ero antoi heille vapau-

den tunteen tehdä itsenäisesti suuria päätöksiä. Naiset kuvasivat tätä kokemusta kaikkivoipaisuuden ja rohkeuden tunteena, uskalluksen seistä omilla jaloillaan.

”Tavaltaan tää (ero) on ollu kuitenkin helpotus, nyt voi sanoa. Että on kuitenkin tavalaan omillaan ja kuitenkin, vaikka se on ollu rankemman kautta. Jos nyt pahasti sanon, niin ei oo enään kolomatta lasta siinä kuitenkin.”

Vaikka naiset kokivat eron olevan elämäntilanteessaan ”oikea” ratkaisu, heijastui kertomuksista pelko eron tuomasta vastuusta, joka oli myös yksin kannettava. Tämä huoli ilmeni varsinkin siinä, kuinka he selviävät ja jaksavat lastensa kanssa. Huoli liittyi niin taloudelliseen kuin henkiseen ja fyysiseenkin jaksamiseen. Vaikka pelko voimien ehtymisestä näyttäytyi voimakkaasti ja siihen aina palattiin, se ei ollut esteenä naisten erovalinnalle. Eron tuomat mahdollisuudet tai oikeastaan henkinen vapautuminen parisuhteeseen ja perheeseen liittyvistä huolista, pahasta, osoittautui ennemminkin naisia ja heidän elämänsä tukeväksi kuin hajottavaksi valinnaksi.

”Semmonen, että hirveen semmonen vapauden tunne siitä, että voi itte määrätä, et mitä tekee ja silleen. Ei oo semmosta, just semmosta vihamielistä ilmapiiriä kotona, eikä tarvi sen takia olla stressaantunu ja pahoilla mielillä ja muutenkaan kantaa huolta, että ”mitäs nyt seuraavaksi sitte tapahtuukaan”. Onhan se toisaalta sit raskaampaa, ku on aina yksin. Ja pitää yksin tavallaan kantaa se vastuu. Toisella tavalla, et on hyväki asia, mut toisaalta sitte, että painaa monesti hartioita, että tekeekö tässä nyt oikein. Ja muutenki sillai, että ois kiva joskus ongelmia jakaa. Onhan se tietenki lasten isä, ku aattelis, ymmärtäis ja tietäis, mikä on tilanne, niin sillai heleppo ois jakaa niitä murheita, arjen murheita.”

”Ja. Mä oon aatellu ite, musta tuntuu, mä selviäisin nyt mistä vaan. Semmosta vastoinkäymistä vois kohta tullakkaan enää mistään. ... Mää pystyn tekemään omia juttuja. ... et mä pystyn ite tekemään omia päätöksiä ja asioita ilman, että häneltä (entiseltä mieheltä) pitäis aina niitä kysyä.”

”... Kokonaisuutta ajattelee, niin itellä on paljon parempi nytte.”

”Oikeestaan siitä vasta rupes paranemaan kaikki, ku pääsi pois ihan omaan, uuteen asuntoon laittaa sitä omaa elämää uudelle mallille. Siinä se rupes vasta helpottaa sitte.”

Ero näyttäytyi naisten elämässä valintana, joka kaikesta raskaudesta ja elämän muutoksesta huolimatta osoittautui naisten kokemana hyväksi ratkaisuksi. Valinnan kaikki seuraamukset eivät olleet vielä konkretisoituneet ja se tuotti naisille epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Naiset kantoivat huolta omasta jaksamisestaan, lastensa kasvatuksesta, taloudellisesta tilanteestaan ja ylipäätään yksin lasten kanssa arjessa pärjäämisestä. Kuitenkin eron mukana tuomista huolista riippumatta, naiset kokivat saaneensa elämäänsä voimaantumisen tunnetta. He kokivat olevansa rohkeampia ja valmiimpia kohtaamaan seuraavat elämän eteen tuomat haasteet ja notkahdukset. Eropäätöksestä syntynyt rohkeuden tunne kannatteli heitä eteenpäin ja vahvisti arjesta selviämisen tunnetta.

Erokokemus näkyi naisten elämässä ristiriitaisena valintana ja tunteita koettelevana päätöksenä. Toisaalta eropäätös tai sen ajatteleva toi mukanaan epäonnistumisen tunteen. Perheestä haluttiin pitää kiinni viimeiseen saakka ja naisten kertomukset sisälsivät ydinperhettä ihannoivia muotoja (ks. Husso 2003, 144). Parisuhde, avio- tai avoliitto, merkitsi perheen myötä naisille eräänlaista institutiota, elämän ankkuria (ks. Pohjola 1994, 116-119). Tätä taustaa vasten avo- tai avioliiton päättymisessä ja ydinperheen hajoamisessa oli naisten elämässä kysymys oletuksesta institutionaalisessa tehtävässä epäonnistumisesta (vrt. Husso 2003, 147). Toisaalta epäonnistumisen tunteen ohella ero toi naisten elämään mahdollisuuksia avaavan kuvan. Eron vaikeudesta huolimatta uskottiin paremman arjen muodostuvan elämästä lasten kanssa keskenään.

6 MURROKSELLINEN ELÄMÄ

6.1 Valinnan ja vastuun kompleksit

Kuvaavinta naisten tarinoille on elämässä pärjäämisen eetos. Kysyessäni heiltä, miten he ovat eron, yksinhuoltajuuden, vastuun, taloudellisen ahdingon ja epävarmuuden jaksaneet, oli vastaus jokaisen kertojan tarinassa yksinkertaisen selvä: ”on pakko jaksaa ja pakko pärjätä”. Jäin miettimään, mitä pakko naisille merkitsee. Kuka pakottaa ja miksi on pakko? Pakon määrittävänä tekijänä naisten kertomuksissa ilmenivät lapset. Lasten ”takia” ja ”vuoksi” oli jaksettava, enemmän kuin omat voimavarat riittivät.

”Vaikka ei jaksaiskaan, niin se on pakko jaksaa. Sille ei voi mitään.”

Jokin tarve tai selitys pärjäämisen ja jaksamisen halulle kuitenkin on. Kaikkea ei ole pakko jaksaa, ja olisihan yhtenä mahdollisuutena turvautuminen esimerkiksi sijaisperheen tarjoamaan tukeen ja apuun. Kuitenkin naiset olivat haastatteluhetkellä kantamassa itse vastuun lapsistaan ja arjestaan kylläkin ajoittain oman jaksamisen ääri rajoilla. Pakkoon jaksaa, liittyy vahvasti ”hyvä äiti” –myytti, mikä ilmeni jokaisen naisen tarinasta. Kokemus epäonnistuneesta ydinperheestä, vaivasi naisten mieltä ja heidän tavoitteenaan oli tarjota lapsilleen niin hyvää äitiyttä, kuin tässä tilanteessa oli mahdollista. Sen tunnustaminen, että tarvitsee tukeen muita ihmisiä ja palveluja, saatettiin liittää huonoon äitiyteen. Naisten arjessa avun hakemisen ja tuen vastaan ottamisen kynnyks oli suuri. Jos naiset päätyivät hakemaan apua, halusivat he löytää sille perustelun, joka lähtee hyvästä äitiydestä.

Vaikka yhteiskunnan muutokseen oli jotenkin sopeuduttu, naisten kokemusta valinnoista ohjasi vahvasti myös elämishistorian kautta välittynyt arvomaailma ja ns. ”hyvän elämän” määrittelyt. Vaikka naisten kuvaukset elämästä heijastivat postmodernille ajalle ominaista jaksomaisuutta ja turvattomuuttakin, oli kertojien

kulttuuri silti kytkeytynyt arvoiltaan näkemykseen perinteisestä perhemallista ja perinteisen äidin roolimallista. Osa haastateltavista oli kokenut lapsuuden perheensä turvalliseksi ja äidin roolin tärkeäksi. Osa taas kertoi lapsuuden perheen turvattomuudesta ja äidin puuttumisesta. Nämä kummatkin seikat olivat perusteena valinnoille, jolloin omille lapsille haluttiin tarjota sitä, mitä itsekin oli lapsuudessa saanut tai sitä, mitä itse oli jäänyt lapsuudestaan kaipaamaan. Toisin sanoen naisten kertomuksista välittyi toisaalta postmodernissa viihtymättömyys ja toisaalta modernin perheen ihailu ja kaipuu.

Giddens (1994, 71) puhuu sukupolvien peräkkäisyyksien murenemisestä. Isää ei välttämättä pidetä enää perheen päänä vaan yhtä hyvin paikan voi täyttää ansio-työssä käyvä äiti isän hoitaessa lapsia kotona. Silti perinne, että vanhemmuus on edelleen kasvatuksen keskeisin kenttä, ei ole menettänyt juurikaan merkitystään murroksen aikakautena. Traditiot eivät katoa vaan mukautuvat muutokseen näyttäytyen osittain, epäsystemaattisesti, paikoittain ja tilanteittain tavoilla, joita on hyvin vaikea selittää. (Esim. Roos & Hoikkala 1998, 10.)

Toisille ihmisille sitovien perinteiden hajoaminen voi olla vapauttava kokemus: elämä muuttuu kokeilujen jatkumoksi ja arjesta tulee suuri seikkailu. Postmodernin ajan näyttämöllä ihminen joutuu ohjaamaan, näyttelemään ja lavastamaan oman elämäkertansa, identiteettinsä, sosiaalisen verkostonsa, sitoumuksensa ja vakaumuksensa. Tosiasiassa perinteet eivät ole kadonneet, vaan monet itsestäänselvyydet ja tottumukset, kuten ydinperhe, joutuvat pikemminkin uudelleen tarkasteltaviksi. (Massa 1998, 196-197.)

Tutkimuksessani traditioiden unohtamisesta ei voida puhua. Vanhan tilalle ei synny automaattisesti uutta ja traditiot eivät katoa uuden tieltä. Naisten kertomukset tuottavat tietoa siitä, että traditiot säilyvät elämänkulun mukana. Perinteitä kantaa mukanaan kaukaakin, vaikkei niiden merkitystä ei aina tiedoteta tai julki lausuta valintojen perusteluksi. Ne ilmenivät naisten puheissa toiveina.

”On monesti semmosta, että oispa kiva, ko ne (omat vanhemmat) asuis lähellä. Niinko mummi ja pappa näille lapsille. Sais käyä siellä kylässä kahvilla ja syömässä, kuhan vaan istumassa. Ja äitiki kävis täällä aina silloin tällöin, kerran viikossa. Ja tämmöisiä kaikkia. Ois mukavaa.”

”..toivoisin lapselle kunnon isän ja äidinkin ja hyvän elämän. Itselle toivoisin voimia jaksaa masentumatta.”

Haastateltavien kertomuksissa korostuu myös läheisten ihmisten muodostama tukiverkon vähäisyys tai sen puuttuminen kokonaan. Joillakin naisilla verkostoa oli ja ystävien tuki oli koettu korvaamattomaksi, mutta silti kertomuksista välittyi heidän yksin jääminen. Varsinkin omien vanhempien tuki oli naisille merkityksellinen, ja sen puuttuminen tuli myös esille heidän kertomuksissaan. Tämä kuvasi hyvin sitä, että luonnollisen tukiverkoston ja etenkin lapsuuden perheen merkitys ei ollut vähentynyt haastateltavien elämässä. Virallinen tukijärjestelmä oli naisten viimesijainen hätävara, johon turvautuminen oli seurausta luonnollisen verkoston ja perheen hajoamisesta. Avun hakeminen ammattilaisilta (julkiselta sektorilta) ei ollut naisille helppoa, eikä siihen hädän hetkellä automaattisesti tukeuduttu. Ensiksi naiset punnitsivat omien voimavarojensa riittävyyden ja kävivät läpi ystävät tai sukulaiset, joiden puoleen olisi voinut kääntyä. Jos muita vaihtoehtoja ei löytynyt, naiset ottivat yhteyttä viranomaisiin mahdollisen avun saamiseksi.

Naisten kertomuksissa postmodernin ja traditionaalisen kulttuurin ristiriita on vahvasti läsnä. Toisaalta naisten elämä on jaksomaista, epävarmaa ja osaltaan turvatontakin. Toisaalta heidän kertomuksistaan välittyy pyrkimys tasapainoisen ja turvalliseen arkeen, jossa tulevaisuus ei ole epävarmaa vaan tulevaisuuden suunnitelmien toteuttamista. Epävarmuuden tila on vastenmielinen, eikä siihen haluta jäädä kellumaan. Naiset näkevät tulevaisuudessaan päämääriä, joita kohti he haluavat pyrkiä. Naisten kertomuksista välittyy samanaikaisesti huomisen epävarmuus ja tulevaisuuden suunnittelu.

Raimo Blom (1999, 182) puhuu siitä, kuinka kaikkalainen valinnanvapaus ja jatkuva elämänasioista neuvottelemisen väsyttää ja rasittaa epäjatkuvuuden ajassa eläviä ihmisiä. Ainaisen valinnan pakon rinnalle kaivataan pysyvyyttä, ”ikuisia verisuhteita” ja suhteita, joita ei voi tai on vaikea kumota. Näitä liittoja ovat esimerkiksi suhteet omiin lapsiin, vanhempiin, itse valittuun kumppaniin tai vaikka lasten kummeihin, ystäviin, jotka kulkevat mukana läpi elämän. (Rotkirch 2000, 198.) Toisin sanoen naiset eivät nauti epävarmuuden tilasta. Kun elämä on vaikeaa eivätkä naiset näe selkeästi tulevaisuuttaan, he odottavat, että ihmissuhteista rakentuu jotain pysyvää tukea elämän epämääräisyyteen. 2000-luvulla vanhemuus ja ylipäättään sukupolvien väliset suhteet voivat osoittautua yhä tärkeämmiksi. (Rotkirch 2000, 188.) Suhteet omiin vanhempiin ja lapsiin pyritään säilyttämään viimeiseen saakka, vastoinkäymisistä huolimatta. Vaikeissa elämäntilanteissa näiden suhteiden merkitys kasvaa, varsinkin jos tilanteeseen liittyy luopumisia, kuten tutkimuksen naisten kertomissa tilanteissa eron kokemisen kautta ilmeni.

Yhteenvedona valintojen ja vastuun suhteesta voi todeta, että naiset kokivat käyttävänsä valtaa päättäessään itse valinnoistaan. Suurimmaksi valtakysymykseksi nousi eron päätyminen. Naiset kokivat ratkaisu olevan itsenäinen päätös, mikä antoi heille tunteen ”seison omilla jaloillani”. Kaiken tämän vapaudentunteen ohella naiset tajusivat kantavansa vastuun valinnastaan käytännössä yksin. Val-lankäytön toinen puoli oli haastava, mutta ei kuitenkaan niin suuri seikka, etteivät naiset olisi vastuuta uskaltaneet ottaa. Vastuun ottaminen kuitenkin pelotti heitä: kuinka selviää yksin lasten kanssa, riittävätkö rahat kaikkeen, olenko hyvä äiti.

Valinnoista on siis kannettava vastuu. Naisten kohdalla on tärkeää pohtia, kasvaako yksin kannettava vastuu tulevaisuudessa niin suureksi, ettei siitä selviä ilman kokonaisvaltaista tukea. Oleelliseksi kysymykseksi tuleekin, mistä tukea uudessa tilanteessa voisi saada. Naiset olivat sinnitelleet melko pitkään vaikeassa elämän tilanteessa ennen kuin olivat lähteneet hakemaan apua. Kaikkia tiedossa olevia tukemisen muotoja ei oltu rohjettu pyytää tai hakea. Tässä tilanteessa nais-

ten tarpeen ja tuen hakemisen väliin nousi vastuun muuri, joka naisten mielestä oli itse pidettävä pystyssä, koska oli sen itse valinnoillaan rakentanut.

Tutkimuksen keskiöön kohonneet naisten valinnat, äitiys ja ero, eivät olleet helppoja tai yksinkertaisia ratkaisuja. Sanoina ja mielikuvina äitiyteen ja eroon mielletään paljon sellaista, jota emme aina näe – mitä näihin valintoihin päätyminen tarkoittaa ja mitä niistä seuraa. Medioiden luoma näkemys äitiyden ihanuudesta ja eron helppoudesta ovat mielikuvia, jotka eivät näy tutkimusaineistossa todellisina.

Naiset valinnoista koituvaa vastuuta määrittää heidän elämässään epäonnistumisen uhka. Epäonnistujaksi leimautumista halutaan välttää. Pelko epäonnistumisesta näkyy naisten kertomuksissa pyrkimyksenä pärjätä ja kantaa vastuu yksin. Oman voimattomuuden kokonaisvaltainen myöntäminen olisi ollut kuin ”tappion tunnustamista sen suhteen, että ihminen ei kykene pärjäämään omillaan” (Pohjola 1994, 151).

Marita Husso (2003) pohtii tutkimuksessaan parisuhdeväkivaltaa kohdanneita naisia ja eron liittyvää häpeän ja epäonnistumisen tunnetta. Husson aineistossa naiset kokivat häpeää epäonnistuneesta valinnasta: kyvyttömyydestä valita ja ylläpitää tasa-arvoista parisuhdetta. Kun itse on saanut mahdollisuuden valita kumppaninsa, on vaikea tunnustaa, että on epäonnistunut parisuhteessaan. Häpeän ja epäonnistumisen kokemus paikantuivat Husson tutkimuksessa heikkoudeksi, mikä ilmeni kyvyttömyytenä ja voimattomuutena lähteä suhteesta pois. (Mt., 262-263).

Tutkimukseni naiset kokivat epäonnistuneensa parisuhteessa, mutta erona Husson tutkimukseen, naiset kokivat vahvuutta päätyessään eroon. Epäonnistumisen tunne kumpusi naisten elämässä selvästi vasta eron jälkeisessä pohdinnassa, ettei sittenkään saanut rakennettua kokonaista perhettä.

Valintojen ja vastuun suhteesta syntyy ristiriita. Vapaus valita ei ole naisten arjessa todellista vapautta, sillä yksin hoidettava vastuu muodostuu myös vapauden riistäjäksi. Naisten valinnat (äitiys ja eropäätös) voivat samaan aikaan olla vapauttavia ja kahlitsevia päätöksiä. Eron tuoma vapaus itselliseen päätöksentekoon näyttäytyykin naisten arjessa yksin jäämisenä ja yksin vastuun kantamisena. Äitiys lasten myötä liittyvänä onnena ja saavutuksena, muodostuukin naisten elämässä eräänlaiseksi toiseudeksi. Tämä toiseus määrittyy arjen puristuksissa yksin jäämisen ja lasten ”hyväksi” oman itsensä unohtamisen kautta.

Valinnan ja vastuun suhde on tutkimuksessa vaikea. Naisten kamppailu valintojen ja vastuun ristitulessa, on jatkuvaa tempoilua suhteessa ”oikein” ja ”väärin” valitsemiseen. Vaikka naiset kokevat tekemänsä elämänsä suuret valinnat ”hyvinä” ja ”oikeina” ratkaisuina tilanteissaan, pohtivat he edelleen haastatteluajankohtana: ”*Oonkohan mä sittenkään oikean ratkaisun tehny*”. Jatkuva epävarmuus valinnan ”oikeellisuudesta” kasaa paineita naisten hartioille. Naiset joutuvat kehään, jossa häpeän tunne epäonnistumisen tunnustamisesta estää osaltaan tuen pyytämisen ”virallisilta” tahoilta ja arjessa jaksaminen monimutkaistuu. Tällöin vaarana on, että elämäntilanteesta tulee *liian vaativa*.

6.2 Sosiaalinen tuki murroksessa

Haastatteluajankohtana vaikeaksi muotoutunut elämäntilanne ja vastuun kantaminen tekivät naisten arjesta vaativaa. Avuksi elämän vaikeaan tilanteeseen, naiset olisivat tarvinneet kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea. Postmodernin ajan ristiriitainen ja moneen suuntaan kulkeva muutos tuo mukanaan paineen myös sosiaalisen tuen uudelleen muotoutumiseen. (Esim. Kinnunen 1998). Yhteiskunnan hajautunut ja kompleksinen prosessi paljastaa sosiaalipolitiikan todellisuuden ja synnyttää tarpeen pohtia hyvinvointipalveluiden järjestämistä uudella tavalla. (Esim. Eronen ym. 1995, 45-46.) Naisten kertomukset kohtaavat yhteiskunnalta ja sosiaalityöltä saatavan sosiaalisen tuen – tai tuettomuuden. Taloudellinen tuki oli naisille tärkeä, mutta samalla he kaipasivat tukea, tietoa ja neuvoja

arjessa pärjäämiseen. Palveluiden käyttöön liittyvissä kokemuksissa ilmeni kokonaisvaltaisen tuen puuttuminen. Tämä heijastui naisten arkeen voimavarojen ehtymisenä.

Naisten kertomuksissa sosiaalinen tuki tai sen puuttuminen näyttäytyi taloudellisenä, tiedollisena, toiminnallisena ja tunteiden kautta tulevana kokemuksena. (Ks. Kumpusalo 1991, 14; Hokkanen 1999, 153-157; Hokkanen & Astikainen 2001, 14-15). Taloudellinen tuki oli naisille tärkeä ja vaikutti heidän jokapäiväiseen elämäänsä suuresti. Naisten kertomuksista ei käynyt ilmi, kuinka paljon ja millaista taloudellista tukea he saivat. Taloudellisesta tuesta mainittiin, mutta kertomuksista ei tule esille saivatko kaikki naiset toimeentulotukea, asumistukea jne. ja oliko tuki säännöllistä vai tilapäistä. Kertomuksista kävi kuitenkin ilmi, että taloudellista tukea saatiin, mutta haastatteluajankohtana sen riittävyys arkkikulujen (vuokra, ruoka, vaatteet, lääkärimaksut, lääkkeet ym.) kattamiseen oli toisinaan riittämätön.

Taloudellinen niukkuus heijastuu varsinkin lapsiperheissä elämän hajanaisuutena ja epäsäännöllisyytenä. Taloudellinen eriarvoisuus näkyy arjessa myös ihmisten osallistumismahdollisuuksia rajaavana tekijänä. (Esim. Duncan & Brooks-Gunn 2000, 188-196.) Naisten elämäntilanteessa rahojen vähyys määritteli sen, mitä he arkirutiinien lisäksi pystyivät tekemään. Jos naiset olisivat halunneet mennä elokuviin tai kampaajalle, olisi se tarkoittanut lastenhoitajan palkkaamista. Tällaiseen ei usein rahaa löytynyt.

”Mut tietenki, sehän on jännää, et ihminen rahaa tarvii. Asuntolainat juoksee. ... Sit se on jännää, ku tulee joku tommonen sairastuminenki ja tämmönen näin, niin sitä on ihan tuuliajolla. Ei muuta, ku sosiaalihuoltoon taas. ... Mutta kukaan ei kysyny, sairaalassa, ei missään, että tarvinko minä jotain apua (kun perheen jäsen oli sairastunut pitkäaikaisesti ja vakavasti). Ensimmäinen, kuka kysy multa, että ’onks sua hoidettu millään tavalla’? Kun mä menin sen reseptinipun kanssa apteekkiin ja siellä oli nuori farmaseutti

– poika, ... Se oli ensimmäinen, kuka kysyi, että 'meneekö lujaa'? ...ku se kateli niitä lääkkeitä."

Taloudelliset huolet oli yksi lisävarjo naisten elämässä. Taloudellinen tuki, sosiaalisen tuen yhtenä viipaleena, osoittautui naisille erityisen tärkeäksi. Koska mahdollisuutta työhön ei haastatteluajankohtana ollut, oli tärkeää, että naisten ja lasten taloudellinen selviytyminen kuitenkin turvattiin. Naisten kertomuksista näkyi, että elämää ei eletty huolettomasti, vaan arjen menot suunniteltiin siten, että päivästä toiseen selvittiin taloudellisesta tiukkuudesta huolimatta.

Taloudellisen tuen lisäksi naisten elämässä oli toiminnallista tukea. Toiminnalliseen tukeen liittyy suora auttaminen ja tekemisen mahdollistaminen (esim. Hokkanen & Astikainen 2001, 15). Päivähoitopalvelun kautta tuleva tuki oli ollut mukana naisten arjessa haastatteluajankohtana vasta vähän aikaa, joten kokemukset siitä olivat vasta muotoutumassa. Lyhyen kokemuksen perusteella naiset pitivät päivähoiton mahdollisuutta tärkeänä. Toiminnalliseen tukeen kuuluivat myös Ankkuri-projektin kautta tuleva apu arkeen. Tuki koostui mm. kotiavusta ja mahdollisuudesta tavata muita projektiin osallistuneita ihmisiä esimerkiksi Ankkurin järjestämissä viikonlopputapahtumissa. Kokemus projektin tuomasta avusta oli myönteinen ja naiset pitivät viikonlopputapaamisissa mukana oloa tärkeänä mahdollisuutena irrottautua kotoaan yhdessä lasten kanssa. Muut yhteiset retket yhdessä lasten kanssa olisivat olleet taloudellisen tilanteen vuoksi vaikeita järjestää. Ankkurin kautta tulevan toiminnallisen tuen lisäksi, projektin myötä naiset saivat myös tunnepohjaista tukea mm. yhdessäolon kautta.

Tunnepohjainen tuki voidaan jäsentää esimerkiksi tunnetuen (emotionaalisen tuen) tai keskustelutuen käsitteiden avulla. Tunnetuki on välittämistä, jossa verbaaliseen kommunikointiin liittyy empaattinen, ”yhteiseen hiileen puhaltamisen” ajatus. Tunnetukea saa tyypillisesti ystäviltä, omaisilta ja vertaisilta, jossa yhteisillä kokemuksilla ja menneisyydellä on merkitystä. (esim. Hokkanen & Astikainen 2001, 15). Naiset kaipasivat elämäänsä toisten aikuisten seuraa. Naisten elämässä ystävät koettiin tärkeinä, mutta useimpien kohdalla se ei riittänyt täyt-

tämään tunnetuessa olevaa vajetta. Koska lasten kanssa yksin eletävä arki ei suonut naisille säännöllisiä irrottautumisen paikkoja, oli monipuolisempien aikuissuhteiden solmiminen vaikeaa.

Sosiaalisen tuen viipaleet eivät näkyneet naisten arjessa tasapainoisena yhtälönä. Taloudellinen tuki oli näennäisesti kunnossa: päivästä toiseen selvittiin, mutta taloudellisen niukkuuden varjo hämärsi osaltaan naisten elämää. Toiminnallinen, tunnepohjainen ja tiedollinen tuki olivat jääneet naisten auttamismuotona sivurooliin. Tukea tuli päivähoidon muodossa ja Ankkuri –projektin kautta, mutta kokonaisvaltainen, suunnitelmallinen tuki ei tullut esille naisten arjessa. Naisten kertomuksista selvisi, että esimerkiksi taloudellista ja toiminnallista tukea oli poistettu, kun näennäisesti toimiva arki oli saavutettu. Laajempaa suunnitelmaa ei ollut sille, miten elämä ja arki asettuvat uomiinsa ja millä keinoilla lasten ja äidin sekä naisen olemisen hyvinvoinnin jatkumo turvataan eron jälkeisessä elämäntilanteessa.

”...sitte se vaihtu se työntekijä nyt (sosiaalitoimistossa), niin tämä uus työntekijä veti maton alta. Ei mitään enää... ei yhtään mitään enää. Mie en tarvii mitään. Mie ossaan niitten (lasten) kans toimia ja tehä ja mie ossaan kulkia bussilla kaupungissa ja käyä kaupassa niitten kans, verotoimistossa ja KEELA:ssa ja näin. ‘Sie et tarvi mitään’. Ei ees sitä, että tuohon MLL:n ipanaparkkiin kolmeksi tunniksi. Ei ees sitä, että kerran viikossa kolme tuntia. Ei ees sitä, ei mitään. Mie sanoinkin, että ‘ulos täältä!’ silloin, ko ne oli täällä ne työntekijät... Et, mie en tarvi. Se on joku kriisivaihe menty ohi sen eron jälkehen ja nyt mie ossaan toimia ja tehä. Ko on näitä tumpelo – äitejäkin, jotka ei ossaa tehä ruokaa eikä ossaa käyä neljän seinän ulkopuolella, ne tarvii ja tällai. Mie en tarvi mitään. Ko mie osaan kuulemma käyä kaupassa niitten kans ja hoitaa asiat niitten kans... tässä vois käyä sillä tavalla, että vässyy. Sitte lähettäis ensi- ja turvakodille ja se on tonnin päivä, eiku 1500 markoissa se päivä sitte. Et siellä käytäis aina semmonen viikon pätkä olemassa sitte sielä ensi- ja turvakoila, niin sitte sehän se vasta kalliiksi tulee, nehän ne senki kuiten maksaa. ...en mie varmaan sitte tart-

tiskaan mittään, jos ne ois joka toinen viikonloppu isän luona... kauhia sitä ajan määrää! ... Ihan ko se (sosiaalityöntekijä) ois unohtanu, että nää (lapset) ei käy isällä.”

Naisten kokemusten kautta siis ilmeni, että pitkäkestoinen, kokonaisvaltainen tuki arkeen, oli jäänyt unohtuiksi. Muu kuin Ankkuri –projektin kautta tuleva apu, näyttäytyi naisten kertomuksissa hämmästyttävän laihana. Sosiaalisen tuen yksipuolisuus saattoi johtua siitä, että naiset eivät halunneet kertoa viranomaisille elämänsä todellista tilaa. ”Virallisille tahoille” kerrottiin jaksavampi versio arjesta, mitä se todellisuudessa oli. Kynnys avun pyytämiseen oli naisten kohdalla korkealla.

”Ja sitte jossain vaiheessa just, ku alako oleen sillai, et mun voimavarat alkaa loppuun, niin tää Ankkuri –projekti, kuulin siitä. Siitäki meni varmaan sen parisen kuukautta, ennen ku mä uskalsin ottaa yhteyttä. Mulla on semmonen kynnys, että mää oon itte tähän itteni tavallaan laittanu, oman valintani tehny, että oon yksinhuoltaja, yksin lasten kans. Niin ei sitä sitten itketä tuolla ja valiteta vieraille.”

Avun ja tuen hakeminen rakentuu useiden asioiden pohtimiseen suhteessa omaan elämäntilanteeseen. Avun hakemiseen liittyy usein leimaavuutta, sillä järjestelmä rakentuu erilaisten määritysten varaan. Ihmisiä nimetään ja tarkastellaan käynteiden palveluiden kautta. Tällöin tuen hakija voi saada pitkäaikaistyöttömän, toimeentulotukiasiakkaan, lastensuojeluperheen, yksinhuoltajaäidin jne. leiman tai näiden yhdistelmän. (Esim. Pohjola 1994, 151-152.) Tämä voi osaltaan polarisoida tuen tarvitsijan ja avun tarjoajan suhdetta.

Byrokratian vaikutus supistaa tuentarvitsijan ja palveluntuottajan suhdetta. Usein inhimillistä ja toimivaa vuorovaikutussuhdetta tärkeämpää on faktojen tarkka dokumentointi. Itse ihminen asioineen saattaakin unohtua mittavien asiakirjojen sisään. Todellinen tuen tarve kuitataan pääsääntöisesti rahalla ja elämäntilanteen kokonaisuus jää usein toiseksi. (Ks. Pohjola 1994, 152-159.)

”Niin, mulla on ollu alunperinkin semmonen, etten oo halunnu (ulkopuolis- ta apua). Ja hyvin vähättelevään tyyliin, että ´ei mulla tässä...´, vaikka kuinka väsyttää, itkettää ja kaikin puolin raskasta. Mutta ei ulkopuolisille kerrota. Tai vaikka kertois ystäville ja tutuille, mutta ei sillai, että mää oisin älynny hakee jostain sit jotain helpotusta tilanteeseen, paitsi nyt. Tullu semmonen, et mää tunnen, ehkä musta ei kohta oo semmoseen äitin rooliin, mitä lapset tarvii, ku alkaa oleen niin kurkkuansa myöten täynnä sitä, että ku ei jaksa koskaan mitään.”

”Ja semmonen, että ei pääse mihinkään yksin lähteen. Vaikka en mää nyt sillai, että haluaisin lapsistani eroon päästä. Sillai, että joskuskaan, oi ees kerran kuussa tai mieluummin vaikka kaks kertaa, vaikka parin viikon vä- lein semmonen hengähdystauko, että sais ladata niitä akkuja.”

”Mutta yleensä, jos joku, sanotaan vaikka sosiaaliviranomainen tai siis – työntekijä kysyis näin, alkais oikeesti kysyyn, että ´miten sulla menee´? Niin mää yleensä teen semmosen kaunistellumman version. ´Kyllä mää, onhan se vähän niin ja näin, mutta kyllä se tästä ja hyh hyh hyy...´ Mää yleensä veän semmosta jotain, ku ei voi myöntää, että menee oikeesti päin persettä, anteeks vain.”

Postmodernin ajan vaatimukset näkyvät naisten kertomuksissa siten, että omasta väsymisestä, jaksamattomuudesta ja uupumisesta syytettiin itseä ja omia valintoja. Yhtenä vaikuttaja arjen kaunistelemiseen oli pelko. Pelättiin lasten menettämistä, sen sijaan, että saataisiin tukea äitinä jaksamiseen. Naisten kertomuksissa lasten menettämisen pelko kohdistui ajatukseen, että julkiseen apuun turvautuminen olisi merkki lasten tilanteen uhanalaisuudesta. Naiset eivät halunneet antaa omaa väsymystä aiheeksi lastensuojelun aktivoitumiselle. (Ks. Pohjola 1994, 167.) Samalla pelättiin sitä, että oma jaksamattomuus leimaa epäonnistujaksi. Naisten mielestä ei ”sopinut ruikuttaa ja valittaa”, koska itse oli itsensä tilanteeseensa laittanut.

Postmodernin seurauksena pelot ovat yksityistyneet. Tämä tarkoittaa myös sitä, että peloista on itse selvittävä. (Bauman 1996, 36-37.) Jotta naiset pääsivät peiloiltaan näennäiseen turvaan, rakensivat he vaikenemisen suojan. Tämän seurauksena vastuu ”arjen siistimisestä” kaatui jälleen naisten itsensä kannettavaksi. Apua äitiyteen ei tarjottu, koska sitä ei uskallettu pyytää.

”Sehän on tosi kauheaa (ottaa yhteyttä sosiaaliviranomaisiin ja pyytää apua), että viekö ne tän lapsenki multa ja näin. Se on ensimmäinen, että uskaltaako sinne soittaa ja mennä, ko ´akka katot tommosta (miehen käyttäytymistä), viiään sultaki tää lapsi, se on sinun syy´, suurin piirtein. Sillä tavalla pelotti. ... Ei siellä ollu mistään semmosista kyse, et multa oltais viety lasta, ei tosiaankaan.”

”...monet kerrat ois voinu vähän rehellisemmin, siis silleen antaa..., siis olla silleen ´mää oon tosiaan niin väsyny´, antaa kaikki tulla ilmi...ilmi siis silleen ilman, että aattelee, ´mitä ne muut aattelee´? Että jos ei jaksakaan mitään.”

Naisten tukeminen määritellään usein perheen ja äitiyden kautta. Perheellinen nainen nähdään enemmän kollektiivisena olentona kuin yksilönä omine tarpeineen. Palvelujärjestelmässä perheellisen naisen valintoihin kohdistuu usein, ehkä tiedostamaton, ankarampi kontrolli ja arviointi kuin muihin ihmisiin. Tätä taustaa vasten naisten mielissä julkiseen apuun turvautuminen elää uhkana lapsille. Arjessa sinnitellään vaikka ilman rahaa, ettei ainakaan taloudellisen niukkuuden vuoksi anneta ”aihetta” lastensuojelutoimien käynnistymiselle. Pelko omasta riittämättömyydestä äidin roolissa tuo ylimääräisen vaatimuksen pärjäämisen ideologialle vaikeuttaen arjessa jaksamista entisestään. (esim. Pohjola 1994, 167-168.)

Jaksavan äidin näyttelemisen kuluttaa vähäisiä voimavaroja, eikä loppujen lopuksi auta ketään. Pelon näkökulmasta katsottuna, viranomaisten olisi aika-ajoin pysähdyttävä tarkastelemaan suhdettaan asiantuntijuudessa elävään valtaan ja

siihen, millä tavoin ja missä tilanteissa sitä käytetään. Kokonaisvaltainen, suunnitelmallinen ja riittävän pitkä sosiaalinen tuki voisi omalla vakaudellaan luoda turvallisuutta epäjatkuvuuden ja häilyvyyden leimaavaan aikaan. Postmodernin sosiaalityön tulisi luoda sellaisia avoimia rakenteita ja vuorovaikutussuhteita, joissa tuen tarvitsija voisi etsiä pelolleen suojaa muuten kuin vaikeuksistaan vaikeamella.

7 TOISTEN MAHDOLLISUUKSIEN ELÄMÄNPOLITIikka – HAASTE SOSIAALITYÖLLE?

Suomalainen sosiaalityö on luonteeltaan sekä asiakastasoista että yhteiskunnallista toimintaa. Se on hyvinvointivaltion ”rajoissa” tarjottua ammatillista työtä. Asiakkaan elämäntilanteiden ymmärtäminen ja työskentelymuodon valitseminen edellyttää yksilön ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen tuntemusta ja huomioonottamista. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa sosiaalityö edustaa edelleen viimesijaisuutta avun ja tuen tarjoajana. Sosiaalityötä ja sen asiakkaita määrittää yhteiskunnallinen tulkinta, jossa sosiaalityötä toteutetaan nimenomaan marginaaliin joutuneiden ihmisten kanssa. Hyvinvointivaltion periaatteisiin luetaan, että sosiaalityöltä edellytetään marginaalissa elävien ihmisten normaalistavia toimenpiteitä. (Raunio 2000, 11-15.)

Marginaali, normalistaminen, syrjäytyminen, viimesijaisuus ovat sanoja, joilla on erityisen vahva määrittelyn leima. Ylläpitävätkö nämä käsitteet ihmisten ongelmia vai vapauttavatko ne leimaavista kahleista toimimaan omien vahvuuksien löytämiseksi? Sosiaalityöhön liittyvässä puheessa tuotetaan paljon sellaista, millä on mielestäni enemmän yksilöitä lamaannuttava kuin elvyttävä sävy. Uskallan väittää, että useimmat ihmiset pitävät itseään ja perhettään aivan tavallisina ja ”normaaleina”, vaikka saattavat jossakin elämäntilanteessa tarvita sosiaalityön tukea. Voidaanko postmodernissa yhteiskunnassa enää määritellä yleisesti vallitsevat, universaalit määreet elinoloille, elämäntavoille tai tulotasolle (esim. Raunio 2000, 29; Juhila 2002, 12)?

Vaikka ihminen olisi vailla työtä ja asuntoa, saattaa olla, ettei hän koe itseään uloslyödyksi, marginaaliin kuuluvaksi. Voi olla myös niin, että perhe, asunto, työ ja taloudellinen vakaus eivät takaa sitä, etteikö ihminen voi tuntea olevansa vailla vaikutusmahdollisuuksia. Epävarmuus ja arjen pirstoutuminen kalvavat niin työllistettyä kuin työtä vailla olevaa. Yhteiskuntapolitiikassa puutteen ja osattomu-

den rinnalle tulevat tulotasosta riippumattomat ahdistuksen ja pelon kokemukset. (Hyväri 2001, 72.)

Postmoderni ajattelu haastaa sosiaalityön, jonka ajattelu perustuu vankasti modernistiseen valistukseen. Sosiaalityön modernistinen tehtävä sisältyy ”tavoiteläusumissa”, joissa sosiaalityö on työtä ”syrjäytymistä ja yhteiskunnan polarisointumista vastaan”. Modernissa tulkintakehyksessä sosiaalityön asiakas otetaan haltuun tyypittelyin ja ongelmapuheen kautta. Asiakkuudet määrittyvät syrjäytymisvaarassa oleviksi tapauksiksi. Yleispätevät normitukset ja käytännöt, eivät selviä ”taistelussa” postmodernissa maailmassa. Postmoderni maailma ei sulata standardeja käytäntöjä ja samuiksiin perustuvia normituksia. Ihmisten elämän ja toimeentulon pirstaloituminen sellaisiin elämänmuotoihin, jota ei voi yhteismittalaisesti määritellä, vaatii eriytynyttä ja hienojakoista palveluvalikoimaa. (Raunio 2000, 69-71, Raitakari 2002, 49.)

Sosiaalityössä, kuten muissakin auttamisammateissa korostuu ihmisen ja yksilön erityisyys. Ihmisten kohtaamisissa merkittävää on hänen kunnioittamisensa ihmisenä, loukkaamattomuus ja eriarvoisuuden poistaminen. Nämä periaatteet lukeutuvat kansalaisten perusoikeuksiin. Auttamistilanne todellistuu auttajan ja autettavan vuorovaikutuksessa. Tähän vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat mm. taustalla olevat asenteet, pyrkimykset, julkistalouteen kohdistuvat leikkaukset, byrokraattiset käytännöt ja lait. Kohtaamisen ja vuorovaikutuksen lopputulos riippuu pitkälti, onko auttajan pyrkimys käyttää valtaa autettavan hyväksi vai ei. Toisin sanoin, onko kohtaaminen mahdollistava vai rajaava, kannustava vai loukkaava, välinpitämätön vai sitoutunut. Näitä vastakkain asetteluita voi olla paljonkin, mutta lopulta perimmäiseksi kysymykseksi jää, tuleeko ihminen autetuksi vai jääkö hän auttamatta. (Esim. Pohjola 2002, 44-48.) Ennustettavuuden vähentyminen sekä normaalien työ- ja elämänurien mureneminen näkyvät yhä useamman kansalaisen elämässä. Sosiaalipoliitiikan lähtökohtana oleva, poliittisessa päätöksenteossa muotoiltu perhe- ja työelämän malli ei koske jokaista.

Postmodernin maailman pysyvä tilapäisyys, uudenlaiset riskit ja uhat, rakentavat ihmisen arjesta selviytymisestä haasteen. Kun elämäntapa yksilöityy, ihminen tekee valintoja ja joutuu arvioimaan niihin sisältyvät riskit. Ihmisten elämä on jatkuvaa tasapainoilua vähemmän tai enemmän, suurempia ja pienempiä riskejä sisältävien valintojen välillä. Elämää on pohdittava entistä enemmän suhteessa yksilöön itseensä, suhteessa yhteiskuntaan ja politiikkaan. Elämän sujuminen riippuu elämänpoliittisista valinnoista. (Raunio 2000, 72.)

Susanna Hyväri (2001, 22) ajattelee sosiaalipoliittisen elämäntarinatutkimuksen hahmottelevan yksityisen kokemuksen ja sosiaalisen rajapintaa, jolloin yhteiskunnallinen oleminen läpäisee ihmisen elämänkulkua ja hänestä piirtyvää tarinaa. Poliitiikan (vrt. elämänpoliitiikan) näkökulmasta on mahdollista asettaa yksittäisten ihmisten kokemukset testiin ja kysyä, miksi ja millä perusteella tällaisella tarinalla on arvoa myös yhteisöllisessä merkityksessä.

Toisten mahdollisuuksien ja uusien aloitusten elämänpoliitikassa on kysymys subjektiivisesta hyvinvoinnista. Kun hyvinvointia rakennetaan elämänpoliitiikan keinoin, luodaan ja rakennetaan edellytyksiä yksilöiden itsensä toteuttamisen tunteille, hyville ihmissuhteille ja mahdollisuus sisäiseen tasapainoon. Ihmisen arkiseen selviytymiseen ankkuroituva sosiaalityö tarvitsee juuri tällaisia elämänpoliittisia keinoja vahvistaessaan yksilöiden omaan subjektiasemaan arjen kiemuroissa. (Esim. Roos 1996, 217; Raunio 2000, 235.)

Jos toisten mahdollisuuksien soveltamista oltaisiin kiinnostuneita käyttämään yhtenä lähestymistapana koko sosiaalialan kentällä, tulisi herkistyä tunnistamaan ihmisten pieniäkin voimavaroja. Ennen kaikkea ammattilaisten tulisi kiinnostua, miten ihmiset arjesta selviytyvät tai miten he jatkavat matkaansa eteenpäin elämän vaikeuksista huolimatta. (Ks. Raunio 2000, 235-236.) Niin kurjimmat kuin parhaimmatkin hetket elämässä ovat ihmisille ainutlaatuisia ja yksilöllisiä tapah- tumia, ja siksi ihminen kaipaa avun hetkellä tukijaa, joka kuuntelee aidosti. Tähän läsnä olevaan kuuntelemiseen kuuluu mielestäni myös luottamus ja kunnioi-

tus suhteessa ihmisten arjen murheisiin. Siihen, mitä ihmiset kokemastaan kertovat. (Ks. Laitinen 2004, 300-306.)

Onko ajatukseni toisista mahdollisuuksista ja uusista aloituksista liian idealistinen? Luottamalla toiseen ihmiseen ja hänen kykyihinsä, rakennetaan raiteita, joissa pyritään yhteiseen päämäärään. Toisin sanoen sosiaalityössä kontrolli ja tarkkailu siirtyvät itsereflektion muodossa asiakkaalle itselleen. Ihmistä lähellä tehtävän työn tulisi mennä suuntaan, jossa yksilöt itse pysähtyvät miettimään elämäänsä ja siihen sopivia keinoja pärjätä arjen vaikeuksissa. Tällöin sosiaalityön merkitys rakentuisi ihmisten omien äänien ja kertomusten kuuntelijaksi ja ymmärtäjäksi (Juhila 2002, 16-17). Tätä kautta voi avautua mahdollisuus nähdä avun tarvitsijan omia voimavaroja, joihin voi tukeutua monipuolista ja ihmisen tavoittavaa tukea suunniteltaessa. Käytännössä tuen tarvitsija ohjaa purjevenettä lasteineen: navigoi, valikoi reitit, lähtee sopivalla säällä, otollisilla tuulilla, ja sosiaalityöntekijä on mukana matkalla nostaen tai laskien purjeita – aina tarpeen vaatiessa. Tämä tuki voi sisältää kontrollia, jonka ammattilainen muuntaa oivalluudeksi ja ohjenuoriksi, joita hän voi tuen tarvitsijalle tarjota.

Kun tuen tarvitsija saa itse määritellä suuntansa, suo luottamus ihmiselle tilan oppia ruorissa toimimista. Vapausasteen kasvattaminen luo edellytyksiä moraaliselle toiminnalle: yksilö saa ottaa vastuuta omista teoistaan ja valinnoistaan. Luottamus luo lisää niin yksilön kuin yhteisönkin resursseja. Jos ihmisellä on luotettu henkilö, sitä selvemmin hän saa sosiaalista tukea valinnoilleen. Luottamus lisää toimintamahdollisuuksia ja vapauttaa uudenlaisiin luoviin ratkaisukeinoihin. Toisin sanoen luottamuksen avulla kasvatetaan sosiaalista pääomaa ja luodaan pohjaa aktiivisemmalle yhteiskunnalle. (Ilmonen & Jokinen 2002, 95-101.) Esimerkiksi työttömyyttä koskevissa empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että mitä lujemmin työtön luottaa muihin ihmisiin, sitä paremmin hän työttömänä olonsa jaksaa. (Ks. Kortteinen 2000.)

Giddensin (1994, 252-253) näkemyksenä ”aktiivinen luottamus on luottamusta, jota on tarmokkaasti ruokittava ja ylläpidettävä.” Sen ansiona voidaan pitää ny-

kyisin uuden muotoisen yhteiskunnallisen solidaarisuuden tuottamista läheisistä ihmissuhteista globaaleihin vuorovaikutusjärjestelmiin saakka. Luottamus on voitettava ja sitä on myös hoidettava uskoutumisena ja avoimuutena asiantuntijoiden ja yksilöllisten elämäntilanteiden välillä.

Luottamus on ikään kuin kommunikaation väline, jonka tarkoituksena on lähestyä Toista hyväntahtoisuuden ja tasavertaisuuden hengessä. Luottamuksen on oltava laadultaan aitoa, jotta siihen ei piiloteta salaa valtasuhdetta. Kun ihminen luottaa ja kertoo elämänsä tärkeistä kokemuksista eli antaa jotakin arvokasta toisten (ammattilaisten) haltuun, hän asettaa itsensä toisista riippuvaiseksi ja alttiiksi heidän vallankäyttöilleen (esim. Ilmonen & Jokinen 2002, 104, 106).

Aito luottamus ei ole luonteeltaan sokeaa. Olemme väärillä raiteilla, jos tosiasiat kielletään. Luottamus ei sulje pois ristiriitoja, mutta näiden erimielisyyksien tulisi olla refleksiivisiä ja rakentavia (esim. Ilmonen & Jokinen 2002, 110). Luottamukseen kuuluu sopimuksellisuus, mutta siten, että esim. tuentarpeesta ja käytännöistä sovitaan yhdessä. Tällöin vallankäyttö jakautuu kaikkien asiantuntijoiden, sekä avuntarvitsijan että ammattilaisten, kesken mahdollisimman tasavertaisesti. Vahvalle luottamuksen ja tasa-arvon perustalle rakentuva suhde antaa tilaa jokaiselle osapuolelle tuoda esille myös epäkohdat, joita asiakas-ammattilaisuudessa on. Heittäytyminen sokean luottamuksen varaan on naiivia eikä johda mihinkään (esim. Giddens 1990, 31-33).

Muutuskertomuksia yhdistää se, että kertomuksen päähenkilöt astuvat ulos hiljaisuudesta ja kertovat itsestään sellaista, mikä voi muuttaa heidän vuorovaikutussuhteitansa ja elämänsuuntansa. Hiljaisen puheen vahvistaminen ja tunnustaminen on poliittinen teko. (Hyväri 2001, 159-160.) Näen, että sosiaalityö on merkittävässä asemassa heikkojen äänten voimistajana. Asiantuntijuuden ja kertomusten päähenkilöiden äänien vuorovaikutus on kuuluvampi postmodernissa maailmassa, kuin pelkkä yksiäänisyys. Moniäänisyyteen tarvitaan kuitenkin hyvää yhteispeliä, tahtoa (Hyväri 2001, 160) ja luottamusta.

Murroksessa eteenpäin tarpova sosiaalityö tarvitsee evääksi rohkeutta luottaa ihmistä lähellä olevaan ja ihmiseen luottavaan tapaan tehdä sosiaalityötä. Elämänpolitiikkaan kuuluvien toisten mahdollisuuksien näkeminen sosiaalityössä voisi olla yksi vastaus postmodernin ajan haasteisiin. Vaikka se vaatii sosiaalialan ammattilaisilta vahvaa luottamusta myös itseensä ja uskallusta kohdata yksilöt enemmän ihmisinä kuin asiakkaina, voi mahdollisuuksien äärelle pysähtyminen avata jotakin uutta. Kuuntelemalla ihmisten kokemuksia vastoinkäymisestä, vaikeista elämäntilanteista, niiden kanssa elämisestä ja niistä selviämisestä, voi oppia etsimään ja löytämään jotakin uutta tekemästään sosiaalisesta työstä.

Tutkimuksen naiset elivät haastatteluhetkellä vaikeaa ja raskasta elämäntilannetta. Heidän elämänpoliittiset valintansa, ero ja äitiys, vaikuttivat elämän arkeen kokonaisvaltaisesti. Naisten elämä määrittyi yksin vastuun kantamisen, äitinä olemisen, lasten ja arkirutiinien kautta. Heidän yksilölliset tarpeensa olivat hämärtyneet ja identiteetin rakentuminen naisena oli kapeutunut. Tuekseen naiset olisivat tarvinneet identiteetin vahvistamista ja sitä kautta omien tarpeiden ylläpitämistä. Suunnitelmallinen, kokonaisvaltainen tuki olisi tuonut kaivattua turvallisuuden tunnetta naisten arkeen, vastaukseksi postmodernin maailman vaateisiin. Pakkopärrjäämisen ideologia teki naisten elämästä nuoralla kävelyn kaltaista. Harha-askeleisiin ei ollut varaa, sillä turvaverkko oli harva. Naiset tekivät elämässään rohkeita valintoja, joiden raskas vastuu oli myös kannettava – yksin. Valintojen kautta naisten elämään oli muodostumassa uusia aloituksia, joiden mahdollistamiseksi he olisivat tarvinneet tukea.

Naisten kertomukset olivat kuitenkin eräänlaisia selviytymistarinoita. Vaikeuksista ei oltu vielä selvitty, mutta niiden kanssa oli opittu elämään. Naiset ovat oman elämänsä sankarittaria. Vaikeita hetkiä oli monia, mutta päätä ei pistetty pensaaseen eikä elämän todellisuutta paettu. Heidän elämässään oli myös onnea, mitä ei unohdettu kertoa, vaikka arki löi vasten kasvoja.

Avain naisten uusiin aloituksiin, kaikessa paradoksaalisuudessaan, on raskaiksin koettuihin valintoihin sisältyvä mahdollisuus. Eron läpikäyminen on raskasta,

mutta sen myötä avautui naisille ovi uusien aloitusten aulaan. Naisten liittivät eroonsa myös kokemuksen vahvuudesta ja kykenevyydestä päättää omasta elämästään. Vaikka ero ei ollut vastaus vaikeuksiin tai väline niiden voittamiseen, tuli sen myötä tunne pärjäämisestä. Osaltaan turvaa uuteen aloitukseen toi myös äitiyden rooliin sitoutuneet rutiinit. Tasapaksu arki säännöllisine toimintoineen, toi tietyn rytmin ja koossapitävän rakenteen naisten elämään. Arkirutiinien ylläpitäminen toimi naisten vaikeassa elämän tilanteessa elämän eheyttäjänä ja vakaajana, vaikka arki koettiin raskaana.

Postmodernin ajan ennustamattomuuden ja kompleksisuuden keskellä, yksi arjen selkiyttävä, eteenpäin vievä ja vastuun kantamista helpottava tuki koostui arkirutiineista. Lasten myötä muodostuneet arkirutiinit kuten herääminen, aamutoimet, säännölliset ruokailut, päiväkotiin vieni ja hakeminen sekä nukkumaan meno olivat naisten keinoja jäsentää päivää ja jaksaa päivästä seuraavaan. Naisten vastuu lapsistaan sysäsi sivuun käpertymisen omaan itseensä ja pakotti miettimään huomista.

Yhtenä uuden aloituksen mahdollistajana näen myös Ankkuri –projektin kaltaiset hankkeet ja niiden kautta tehtävän sosiaalisen työn. Naisten elämä huolen harmaalla vyöhykkeellä todentuu kohdassa, jossa luottamus omiin mahdollisuuksiin heikkenee ja voimavarat tuntuvat ehtyvän. Toiveet lisävoimavaroista ja tuesta koetaan ajankohtaisiksi. (Arnkil ym. 1998, 9.) Naisten kokemukset projektin kautta tulleeeseen tukeen olivat pelkästään myönteisiä. Tärkeimmäksi kokemukseksi nousi, mahdollisuus toimia yhdessä lasten kanssa, kuitenkin samalla saaden myös aikaa itselle. Loppujen lopuksi hyvin arkipäiväisiltä ja tavallisilta tuntuvat tapahtumat, antoivat naisille lisävoimia jaksaa arjessa ja tukea vaikeaan elämäntilanteeseen.

”Ku on alakanu huomaa, ehkä se on just se, että ku mä oon tähän Ankkuri –projektiin lähteny ja muutenki avannu silmäni sillä lailla, että miks mä en nyt vois antaa mahdollisuutta.”

”Ensin alussa mä ajattelin sitä, että onkohan siitä (Ankkurista) mitään hyötyä... Mutta tämä on kuitenkin vähän vapaamuotoisempaa ollu, että ei oo mitään tarvinnu semmosta virallista. Tämähän ei oo virallinen. Se on ollu ihan, positiivisesti yllättyne olen.”

”...tämän Ankkurin mukana olin. Tosi, tosi hienoa kyllä se, et siellä oli paljon vapaaehtoisia mukana. Ne autto sielläki siinä (lasten) hoitamisessa. Se oli jotaki tosi hienoa minusta. Ne sillä lailla kans vahti kaverina ja leikkivät ja tekivät niitten (lasten) kans. Saatto (itse) siinä pihalla istua ja veellä tupakkia ja lapset leikki niiten aikuisten kans. Mie, että ’huh huh, onpa täällä mukavaa’ Ja käytiin ratsastamassa ja puolitoista tuntia ihan ommaa aikaa. Saunassa saatiin käyä akkaporukalla rauhassa ja tämmösiä. Minusta se oli, apua, se oli ihanaa jotenki.”

Jäävätkö naisten kertomukset elämästä pelkästään yksilöllisiksi selviytymistarinoiksi tai pakko pärjäämisiksi, vai onko näillä elämäkokemuksilla myös yhteiskunnallista ja yhteisöllistä merkitystä? Miten näistä voi avautua hyvän elämän poliittisia kysymyksiä? Naisten kertomukset elämästä ovat elämänpoliittisia siinä mielessä, että niissä etsitään ratkaisuja ja luodaan uusia toimintatapoja ja –mahdollisuuksia arjeksi muuttuneen epävarmuuden ja kontingenssin keskellä. Hyvinvoinnin ja hyvän elämän uutta suuntaa haetaan henkilökohtaisten kriisien ja vaikeiden elämäntilanteiden kautta. (Hyväri 2001, 20-22.)

Tutkimuksen metodologia osoittautui tarkoituksenmukaiseksi. Viidelle naiselle tehdyt avoimet haastattelut, jotka muotoutuivat keskusteluissa kertomuksiksi, toivat esille kokemuksen arjesta, elämästä ja vaikeasta elämäntilanteesta, autenttisenä ja naisten itsensä näköisenä. Näin pystyin tavoittamaan naisten kokemuksia elämästään. Elämänpolitiikan valitseminen tutkimuksen perustukseksi täydentyi naisten arjen postmodernilla sävyllä. Toisin sanoen aineistosta kummunneet elementit monipuolistivat ja rikastivat tutkimuksen teoreettista viitekehystä. Tutkimuksen yleistettävyyttä kohdentuu tulkintojen kestävyys ja syvyys. Käsitteellisyys tutkittavasta ilmiöstä vahvistui. Tutkimuksen tavoite, herätellä uusia käytän-

töjä sosiaaliseen työhön, puolustaa myös paikkaansa. Tutkimuksen viesti naisten kokemusten kautta on se, että ihmisten omaa ääntä ja asiantuntijuutta tulisi kuunnella ja kunnioittaa sosiaalista tukea suunniteltaessa. Näen, että epäjatkuvuuden ja murroksen ajan sosiaalityössä ihmisen kunnioittava kohtaaminen on entistä keskeisempää. Elämäkokemukset ovat ainutlaatuisia ja tukea tarvitsevaan ihmiseen toivoo oman kokemuksensa olevan niin merkityksellinen, että sen äärelle pysähtyy. Näin voimme tavoittaa ja sosiaalipalveluissa hyödyntää ihmisten sisällä uinuvia voimavaroja, jotka kiireellä usein ohitamme.

Naisten palaute tutkimushaastattelusta oli välitön ja tuki tutkimuksen tarkoitusta. Elämän vaikeistakin tilanteista oli helppo kertoa, koska naiset pitivät tutkijan rooliani epävirallisena. Naiset kokivat, että elämäkokemusten ”epävirallinen kertominen” eli ei viranomaisille kertominen, helpotti elämän jäsentämistä. Tätä kautta tutkimukseen osallistuminen antoi jotakin myös tutkimukseen osallistuneille naisille. Tutkimuksen tekeminen osoitti naisten kokemana, että ihminen kaipaa henkilökohtaista ns. epävirallista lähestymistapaa elämänsä vaikeuksiin arjen tukemiseksi.

Omat kokemukseni ja tuntemukseni tutkimusta tehdessä ovat yllättäneet. Tutkimuksen alussa minulla ei ollut aavistustakaan, miten elämäni olisi ennen tutkimuksen loppuunsaattamista muuttunut. Tutkimussuunnitelmaa ja haastatteluja tehdessäni sekä aineistoa purkaessani olin opiskelija vailla ympärivuorokautista vastuuta muista ihmisistä kuin itsestäni. Tänäpä, kun kirjoitan tätä tutkielmaani loppuun, viereisessä huoneessa nukkuu kaksi pientä poikaani. Tutkimuksen edessä olen elänyt arjen, työn, opiskelun ja lastenhoivaamisen puristuksissa. Jatkuva syyllisyyttä saa kantaa, ehtiikö lasten kanssa olemaan tarpeeksi, onko koti-työt tehty, eteneekö opiskelu, täytänkö työnantajan vaatimukset, olenko hyvä äiti ja kumppani miehelleni. Arkeni ei varmaankaan ole tutkimukseni naisten kaltainen, yhtä yksinäinen ja raskas, sillä minulla on kumppani ja perhe tukemassa ja lisäksi voin toteuttaa itseäni opiskelussa ja työssä. Silti ainainen riittämättömyys on riivannut mieltäni. Ymmärrän tutkimukseni naisia.

Naisten kertomukset opettivat minut näkemään heidät ihmisinä, ei pelkästään tutkimusjoukkona. Vaikka naiset olivat kohdanneet elämänsä arjessa samankaltaisia vaikeuksia, oli jokaisen naisen kertomus kokemuksistaan uniikki. Heidän elämänsä vaikeat hetket koskettivat ja herkistivät minut tutkijana kuuntelemaan heidän elämänsä todellisuutta. Toivon, että tämän kokemuksen myötä osaisin edelleen, mutta entistä paremmin, kohdata ihmiset ainutlaatuisina, oman elämänsä parhaina tietäjinä, sankareina tai sankarittarina. Toivon myös, että oppisin selvemmin näkemään vaikeissa elämäntilanteissa piilevän vahvuuden - johon edelleen uskon.

LÄHTEET

Ahola, Sakari 1997: Tarvitseeko postmoderni oman sosiologisen teorian? *Sosiologia* 1-4/1997, 64-66.

Ahola, Suvi 2000: Kamala ihana äiti. Wsoy. Juva.

Ahponen, Pirkkoliisa 2001: Kulttuurin pesäpaikka. Yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan. Wsoy. Helsinki.

Airaksinen, Timo 1999: Minuuden rakentajat. Filosofinen kirja ihmisestä. Ota-va. Helsinki.

Allardt, Erik 1998: Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala Tommi (toim.): *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus. Helsinki, 34-53.

Arnkil, Tom Erik, Eriksson, Esa & Saikku, Peppi 1998: Huolen harmaa vyöhyke. *Dialogi* 7/1998, 8-11.

Bauman, Zygmunt 1996: Postmodernin lumo. Suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino. Tampere.

Beck, Ulrich 1994: Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisation teoriaa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino. Tampere, 11-82.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth 1995: *The Normal Chaos of Love*. Polity Press. Cambridge.

Blom, Raimo (toim.) 1999: Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Gaudeamus. Helsinki.

Duncan, Greg J. & Brooks-Gunn, Jeanne 2000: Family Poverty, Welfare Reform, and Child Development. *Child Development* vol.71/ nro.1. Blackwell Publishing, 188-196.

Giddens, Anthony 1990: The Consequences of Modernity. Polity Press. Cambridge.

Giddens, Anthony 1991: Modernity and Self-Identity: Self and Society in Late Modern Age. Polity Press. Cambridge.

Giddens, Anthony 1994: Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics. Stanford University Press. Stanford. California.

Giddens, Anthony 1994: Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Beck, Ulrich & Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.): Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Suom. Leevi Lehto. Vastapaino. Tampere, 83-152.

Granfelt, Riitta 1992: Asuntolan naisen elämää. Helsingin yliopisto. Sosiaalipoliittikan laitos. Tutkimuksia 1/1992.

Granfelt Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 702. Helsinki.

Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle. Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613. Ympäristöministeriö. Asunto- ja rakennusosasto. Edita Parma Oy. Helsinki.

Ehrnrooth, Jari 1990: Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki, 30-41.

Eronen, Anne & Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Lehto-Pusa, Päivi & Rönning, Leif & Särkelä, Riitta 1995: Hyvinvoinnin verkostoja näkyvissä Kuntien ja järjestöjen näkemyksiä sosiaalisen tuen tuottamisesta. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1999: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.

Eskola, Jari 2001: Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Rainer (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II -näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysi menetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 133-157.

Heinonen, Anna 1998: Teräsmies ja kävelevä hyypiö. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1998. Tietosanoma Oy. Helsinki.

Heiskala, Risto 2000: Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Gaudeamus. Helsinki.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimuskeskus. Tutkimuksia 123. Helsinki.

Hoikkala, Tommi & Roos, J.P 2000: Onko 2000-luku elämänpolitiikan vuosituhat? Teoksessa Hoikkala Tommi & Roos Jeja-Pekka (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 9-31.

Hokkanen, Liisa 1999: Palkattu vertaistuki. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen Martti (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimuskeskus ry. Helsinki, 136-163.

Hokkanen, Liisa & Astikainen, Anne 2001: Voimia omaishoitajan työhön. Soittimme veteraanien omaishoitajille suunnatun projektin arviointia ja johtopäätöksiä. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimuskeskus. Helsinki.

Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Kauppinen, Risto & Parhangangas, Outi 2001: Tartu toimeen! Käyttäjien kokemuksia yhdistelmästä. Arviointitutkimus, osa 3. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Sosiaali- ja terveystieteen tutkimuskeskus. Helsinki.

Hokkanen, Liisa 2003: Vapaaehtoisuus - pala elämää. Pohjois – Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten julkaisusarja 6. Oulu.

Hokkanen, Tiina 2002: ”Sitä eletään sitä eronnan perheen elämää.” Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä, 119-140.

Husso, Marita 2003: Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Vastapaino. Tampere.

Hyväri, Susanna 2001: Vallattomuudesta vastuuseen. Kokemuksen politiikan sankaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001. Tietosano-ma Oy. Helsinki.

Hänninen, Vilma 1999: Sisäinen, tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampereen yliopisto. Tampere.

Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo 2002: Luottamus modernissa maailmassa. SoPhi 60, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Jallinoja, Riitta 1995: Sosiologiaa postmodernista: Zigmund Bauman. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.): Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset. Gaudeamus. Helsinki, 30-53.

Jokinen, Eeva 1996: Väsynyt äiti. Äityden omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus. Helsinki.

Julkunen, Raija 2000: Työelämänpolitiikka. Teoksessa Hoikkala Tommi & Roos Jeja-Pekka (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 218-237.

Julkunen Raija 1997: Epätietoisien ajan elämänpolitiikka. Teoksessa Kajaste, Kimmo (toim.): Suomalainen mahdollisuus. Näkökulmia hyvinvointimme tulevaisuuteen. Oy Edita Ab. Helsinki, 52-63.

Kahri, Anja 2003: Äitiyden sietämätön keveys. Rasalas. Helsinki.

Karisto Antti 1998: Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 54-75.

Kerman, Sirpa & Sauvola, Maritta 2003: Johdanto. Teoksessa Hokkanen, Liisa: Vapaaehtoisuus - pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskusten julkaisusarja 6. Oulu, 3-11.

Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Acta Universitatis Lapponiensis 20. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Kortteinen, Matti 2000: Kohti 2000-luvun sosiaalitieteellistä ajattelua. Keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Hoikkala Tommi & Roos J.P. (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 32-53.

Kortteinen, Matti & Hannu Tuomikoski 1998: Työtön. Tutkimus pitkäaikaisyöttömien selviytymisestä. Tammi. Helsinki.

Kortteinen, Matti 1992: Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hanki ja jää Oy. Helsinki.

Kortteinen, Matti 1982: Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki.

Koskiahho, Briitta 1990: Ohi, läpi ja reunojen yli. Tutkimuksenteon peruskysymyksiä. Gaudeamus. Helsinki.

Kumpusalo, Esko 1991: Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 8/1991.

Kröger, Teppo & Sipilä, Jorma & Repo, Katja & Zechner, Minna 2003: Families, Work and Social Care in Europe. A qualitative study of care arrangements in Finland, France, Italy, Portugal and the UK. SOCCARE Project Report 6. <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/soccare/report6.pdf>

Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Rainer (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II -näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin, ja analyysi menetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä, 26-43.

Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino. Tampere.

Laukka-Sinisalo, Hilikka 1994: Tarina kahdesta sammakosta eli kuinka löydät itsestäsi selviytyjän? Otava. Helsinki.

Lindqvist, Martti 1997: Näkymätön paino. Otava. Helsinki.

Linnakangas, Ritva 1997: Työpaikan menetys. Tutkimus työsuhteen jatkumisen ja loppumisen sosiaalisista ehdoista. Acta Universitatis Lapponiensis 15. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Lehtonen Kimmo 1999: Onko koulutuksesta postmodernin riskiyhteiskunnan pelastajaksi? Janus 2/1999. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 202-206.

Massa, Ilmo 1998: Elämänpolitiikka epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 189-218.

Moisio, Pasi 2000: Kasautuvatko sosiaalisen syrjäytymisen muodot EU-maissa? Sosiologia. 37(3), 216-227.

Mäntysaari, Mikko 1991: Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistossa. Sosiaalipoliittinen yhdistys. Vastapaino. Tampere.

Nurmi, Jan-Erik & Salmela-Aro, Katariina 2000: Ihmisen psykologinen kehitys ja elämänkulku. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämänkulku. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 86-98.

Ojuri, Auli 2004: Väkivalta naisen elämän varjona – Tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä. Acta Universitatis Lapponiensis 77. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Patton, Michael Quinn 1990: Qualitative Evaluation and Research Methods. Sage Publications. Newbury Park.

Peltola, Jari & Saastamoinen, Mikko 2000: Pieni kertomus postmodernista. <http://www.uku.fi/~msaastam/postmod.htm>

Perttula Juha 2001: Olenko onnellinen? Psykologista tunnustelua suomalaisen aikuisen onnellisuudesta. PS-kustannus. Jyväskylä.

Pohjola, Anneli 1994. Elämänvalttikortit? Nuoren aikuisen elämänselitys toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 2002: Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.): Pahan kosketus. Ihmissuuden ja auttamistyön varjojen jäljillä. PS-kustannus. Jyväskylä, 42-62.

Raitakari, Suvi 2002: Sosiaalityön marginaalistasus - Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. SoPhi 65. Jyväskylä, 44-62.

Raunio, Kyösti 2000: Sosiaalityö murroksessa. Gaudeamus. Helsinki.

Ritala – Koskinen, Aino 2001: Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto. Tampereen yliopisto.

Roiser, Martin 1997: Postmodernism, Postmodernity and Social Psychology. Teoksessa Ibanez, Tomas & Iniguez, Lupicinio (toim): Critical Social Psychology. London, 95-110.

Roos J.P. 1998: Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 20-33.

Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi 1998: Esipuhe. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, Tommi (toim.): Elämänpolitiikka. Gaudeamus. Helsinki, 7-19.

Roos J.P. 2000: Ihminen tarvitsee selviytymismahdollisuuksia. J.P. Roosin haastattelu Helsingin ylioppilaslehdessä 18/2000. Haastattelija: Niemelä, Kyösti.

Rotkirch, Anna 2000: Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Roos J.P. (toim.): 2000-luvun elämä sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. Gaudeamus. Helsinki, 187-200.

Sevón, Eija & Huttunen, Jouko 2002: Odottavan äidin vastuu. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.): Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. PS-kustannus. Jyväskylä, 72-98.

Siponen, Anne 1999: ”Ei minulle voi käydä näin!” Acta Universitatis Tamperensis 707. Tampereen yliopisto. Tampere.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1990: Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. Newbury Park. Sage.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2003: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Tedre, Silva 1998: Kodin ja julkisen avun muunnelmia. Janus 4/1998. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 404-418.

Törrönen, Maritta 2000: Lapset arjen subjekteina. Reflektiivisen etnografien mahdollisuudet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.): Sosiaalityön tutkimus: metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 146-167.

Uusitalo, Hannu 1991: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Wsoy. Juva.

Varto, Juha 1992: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle osa II 1997/2: ”Reilu ja rohkea –vastuun ja osaamisen Suomi”. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1997/2.

Vilkko, Anni 2000: Elämänkulku ja elämänkulkukerronta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.): Suomalainen elämänkulku. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki, 74-85.

Wager, Maaret 1988: Naiseutta etsimässä. Tutkielma naisen identiteetistä. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisusarja D. Naistutkimusraportteja 2.

LEHDET

Helsingin Sanomat 15.08.2004 / Kotimaa

Etelä-Suomen Sanomat 23.09.2004

29.07.02

Tervehdys!

Soitin Sinulle ja sovimme haastattelun (päivämäärä ja kellonaika).

Olen tulossa luoksesi ja minulla on osoitteesi _____.

Teen siis pro-gradu tutkielmaa Lapin yliopistolle, osana Ankkuri –projektia, myös Sinä olet mukana. Tutkielmani käsittelee tavallisten ihmisten elämää, elämänsä merkityksellisiä tapahtumia ja mahdollisia selviytymiskeinoja elämänsä ”solmukohdista”.

Haastattelun tarkoituksena on kuulla *vapaamuotoinen kertomus elämästäsi*. Tapaamisemme ja keskustelumme on siis hyvin avoin ja vapaamuotoinen, ja voimme yhdessä sopia sen etenemisestä. Tärkeintä on, että elämäntarinasasi on juuri Sinun näköisesi ja kokemukset omiasi.

Lähetän Sinulle tämän kirjeen mukana yhden etukäteistehtävän ja toivon, että tekisit sen ennen tapaamistamme, mikäli mahdollista. Tehtävän tarkoituksena on jäsentää elämäsi ajallisesti paperille kirjoitetussa/kuvatussa muodossa. Toivon, että merkitset ja kirjoitat viivalle sellaiset elämäsi tapahtumat ja asiat, joita elämäsi on kuulunut ja jotka koet itse merkityksellisiksi. Ohje ei ole tarkka ja toivon, että teet viivastasi elämäsi näköisen, elämäsi ja tilanteeseesi sopivan. Ota tehtävä mukaan tapaamiseemme.

Toivon voivani nauhoittaa haastattelun, jotta voin jälkikäteen palata keskustelumme ja tarkistaa, että olen kuullut, muistanut ja ymmärtänyt juttelemamme asiat oikein. Tutkimuksen tekeminen on luottamuksellista ja haastattelunauhat jäävät yksinomaan tutkimukselliseen käyttöön. Tutkimuksessa yksilöitä ei voi tunnistaa. Salassapitoon liittyviin asioihin voimme palata vielä keskustelumme yhteydessä.

Jos Sinulla on kysyttävää etukäteen esim. tutkielmaan ja elämäntarinaan liittyvistä asioista tai tapaamisemme ajan/paikan suhteen tulee tarvetta muutokseen, ota minuun yhteyttä, vastaan mielelläni.

Puhelinnumeroni on 040 5393 069.

Tapaamisiin,

Marika Lassila

e-mail: malassil@urova.fi

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta / Sosiaalityön laitos

(gradun ohjaaja: Liisa Hokkanen)

”ELÄMÄÄNI KUVAAVA VIIVA”

Nimesi: _____ Syntymävuotesi: _____

Merkitse elämäsi kuuluvat tapahtumat ja asiat viivalle niin, että saan yleiskuvan elämästäsi. Jos muistat, merkitse myös aika (kk/vuosi tai vuosi)

- Ajallisesti lapsuudesta nykypäivään
- Perheesi: erilaiset perheesi lapsuuden perheestä tämän päivän perheeseesi, niihin kuuluneet henkilöt ja tapahtuneet muutokset
- (syntymät, kuolemat, poismuutot, avo/avioliitot ja –erot jne.)
- Muutot (mainitse paikkakunnat)
- Työsuhteet (työnimikkeet/tehtävät/kestot)
- Opiskelu (opiskelun aloitus, mahdollinen valmistuminen tai keskeytyminen, mahdollinen ammattinimike/tutkinto)
- Sinulle merkitykselliset elämäntapahtumat (arvioi niiden merkitystä, jos haluat)
- Tulevaisuuden haaveet

Jatka tarvittaessa paperin toiselle puolelle.
